

meta

společnost pro příležitosti
mladých migrantů

Děti s odlišným mateřským jazykem

V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH

Poděkování za vstřícnou a milou spolupráci při tvorbě metodiky patří FMŠ Sluníčko pod střechem, především paní ředitelce Mgr. Heleně Zdrubecké.

Autorky:

Tereza Linhartová, Barbora Loudová Stralczynská

Odborná konzultace:

Kristýna Titěrová

Zpracoval:

META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů

Ječná 17, 120 00 Praha 2

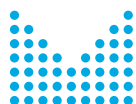
tel/fax: +420 222 521 446, 775 339 003

email: info@meta-ops.cz

www.meta-ops.cz

Obrázek na titulní straně:

Tereza Linhartová

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Tato publikace vznikla v rámci projektu *Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky cizinci V*. Projekt je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Obsah

ZAČLEŇOVÁNÍ DĚTÍ S OMJ V MŠ..... 9

1. Legislativní podmínky	11
2. Inkluzivní vzdělávání.....	16
3. Před příchodem dítěte s OMJ.....	22
4. Pohovor s rodiči.....	27
5. Adaptace dítěte s OMJ v MŠ.....	33
6. Komunikace s dítětem.....	44
7. Komunikace s rodiči.....	52
8. Začlenění dítěte do kolektivu	60
9. Podpora multikulturního a inkluzivního prostředí.....	66

JAZYKOVÝ ROZVOJ A JAZYKOVÁ PODPORA DĚTÍ S OMJ ...74

1. Čeština jako druhý jazyk.....	76
2. Vývoj řeči předškolního dítěte	77
3. Osvojování druhého jazyka.....	78
4. Bilingvismus.....	80
5. Vymezení jazykového rozvoje v RVP	83
6. Význam jazykové podpory dětí s OMJ	86
7. Inspirace ze zahraničí.....	88
8. Realizace jazykové podpory v MŠ.....	90
9. Jazyková podpora v běžném dni.....	91
9.1. Podpora v průběhu celého dne.....	92
9.2. Podpora při skupinových činnostech	95
9.3. Vhodné texty pro děti s OMJ	104
10. Jazyková podpora individuální.....	113
10.1. Metodická doporučení.....	113
10.2. Příklad individuální práce	119
10.3. Individuální vzdělávací plán	125
11. Jazyková podpora v kurzu	130
11.1. Metodická doporučení.....	130
11.2. Inspirace metodou KIKUS	136
11.3. Inspirace mateřskými školami v Praze	138
11.4. Přípravy na jazykové lekce.....	140

PŘÍLOHY	155
Příloha I. Index inkluze.....	156
Příloha II. Plánování podpory inkluze a interkulturního přístupu v MŠ	166
Příloha III. Individuální vzdělávací plán IVP 1.....	175
Příloha IV. Individuální vzdělávací plán IVP 2.....	180
Příloha V. Úryvek z knížky Nosatá Natálie.....	184
Příloha VI. Inkluzivní plán FMŠ Sluníčko	185
Příloha VII. Přípravy na jazykové lekce.....	189

Slovo úvodem

MILÉ ČTENÁŘKY, MILÍ ČTENÁŘI,

předkládáme Vám publikaci určenou pedagogickým pracovníkům mateřských škol (MŠ), kteří se v praxi setkávají s dětmi s odlišným mateřským jazykem (OMJ) a mají před sebou nelehký úkol – pomoci jim začlenit se mezi vrstevníky.

Tato metodická příručka vychází z principů inkluze. Jednotlivé kapitoly se věnují české právní úpravě a podmínkám vzdělávání dětí s OMJ v ČR, počáteční adaptaci dítěte, jazykovému rozvoji, komunikaci, podpoře začleňování dítěte do kolektivu a dalším důležitým oblastem. Najdete zde praktické informace a osvědčené tipy z praxe pro usnadnění tohoto procesu jak dětem, tak i jejich rodičům a samotným učitelům¹.

V dnešním otevřeném světě je migrace běžným jevem. Lidé se přesouvají do jiných zemí z nejrůznějších důvodů, někdy je to jejich přání, jindy je k tomu spíše donutí podmínky v zemi původu. V České republice se jedná o poměrně novou problematiku, neboť naše hranice se více otevřely až po pádu železné opony v roce 1989. Od té doby začaly na všechny stupně školské soustavy stále častěji přicházet děti z nejrůznějších zemí světa, na což náš vzdělávací systém nebyl připraven. Systémová podpora pro MŠ byla navíc dlouho opomíjena. Pro pedagogy to nesporně představuje značnou zátěž, a proto se také v této publikaci snažíme hledat cesty, jak si co nejlépe poradit za stávajících podmínek.

Děti pocházející z odlišného kulturního a jazykového prostředí přirozeně potřebují naši podporu a specifický přístup odpovídající jejich potřebám. Tyto děti jsou při vstupu do české MŠ mnohdy poprvé odloučeny od rodičů, ocitají se v neznámém prostředí, kde najednou nikomu a ničemu nerozumí, a jsou zcela odkázané na pomoc učitelů. Máme velikou zodpovědnost za to, jak se bude dítě v MŠ cítit, rozvíjet a získávat potřebné

¹ Z důvodu procentuálního zastoupení žen na pedagogických pozicích v MŠ se v některých částech metodiky objevuje také označení „učitelka“.

kompetence pro život v naší zemi a jestli bude připraveno úspěšně zahájit povinnou školní docházku.

Situace všech členů rodiny bývá po příchodu do cizí země nesmírně těžká, zkusme si představit sebe na jejich místě. Většinou neznají jazyk ani kulturu, nevědí, jak to u nás chodí, a zpravidla řeší základní existenční otázky. Každodenní situace, ve kterých reagujeme podle navyklého vzorce často zcela automaticky, jsou pro ně najednou náročné a komplikované. Kde a co nakupovat, jak používat hromadné dopravní prostředky, jak telefonovat, komunikovat s úřady, zkrátka orientovat se v běžném životě. Český vzdělávací systém, zápis a docházka dítěte do předškolního zařízení v cizí zemi představují pro rodinu další neznámou. Zkušenosti u nás i v zahraničí ovšem ukazují, že podpora ze strany pedagogů mateřských škol hraje nezastupitelnou roli v procesu integrace dítěte s OMJ i jeho rodiny. Není sporu o tom, že situace je velmi náročná i pro učitele. Každé dítě ve třídě je jedinečné, má specifické potřeby, rozdílnou úroveň dovedností a vyžaduje individuální přístup. Pokud ještě navíc několik dětí nerozumí tomu, co učitel říká, či rozumí jen částečně, je to zase o něco složitější. I proto je tak důležité tyto děti cíleně a systematicky podporovat, neboť je i v našem zájmu, aby se co nejrychleji naučily česky a úspěšně se začlenily do dětského kolektivu. Čas navíc, který jim budeme zpočátku věnovat, ušetří nám i samotným dětem spoustu času a energie v budoucnu. Práce s jazykově rozmanitou skupinou dětí klade zvláštní nároky na naše odborné znalosti a dovednosti, je náročná, ale představuje také příležitost k profesnímu růstu.

Tato problematika má zároveň mnohem větší přesah. Nejedná se zde „jen“ o podporu dětí s OMJ, ale o práci s celou třídou, dětmi, pedagogy i rodiči v MŠ. Zamysleme se nad tím, jak moc je důležitý vzájemný respekt, tolerance a vstřícnost na úrovni lidské, kulturní, náboženské, politické... Jak důležité je účelně komunikovat, mít pochopení pro druhého, respektovat odlišnost. Vyžaduje to určitý nadhled a schopnost oprostít se od vnímání svých názorů, myšlenek a zvyků jako těch nejlepších a jediných správných. Právě učitel je ten odborník, který má velkou možnost ovlivnit osobnost jednotlivých dětí a dát jim zásadní vklad do budoucna. Pojďme se tedy společně nad danou situací zamýšlet a hledat efektivní metody naší pedagogické práce.

*Začleňování dětí
s OMJ v MŠ*

DÍTĚ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM – VYMEZENÍ POJMU

- ▶ „V současné literatuře i legislativě se setkáváme nejčastěji s pojmem dítě cizinec. Tento pojem vychází z právního postavení těchto dětí a jejich rodičů coby cizinců. V praxi se však můžeme setkat i s případy, kdy se s obdobnými problémy mohou potýkat děti ze smíšených manželství či děti imigrantů, kteří v České republice již získali občanství. V takovém případě se de facto nejedná o cizince.

Z pedagogického hlediska je mnohem důležitější, že dané dítě nemluví a nerozumí česky, že má odlišný mateřský jazyk než ostatní děti. Specifikum odlišného jazyka je v mnoha případech více určující a limitující než cizinecký status. Pro potřeby toho textu jsme se tedy rozhodli pracovat s pojmem dítě s odlišným mateřským jazykem (OMJ), neboť je to právě odlišnost mateřského jazyka, která jejich začleňování nejvíce znesnadňuje.“ (Kol. autorů META, 2011, s. 11)

- ▶ „Děti s OMJ nejsou homogenní skupina, jejich potřeby jsou odlišné v každém věku i stupni jazykového rozvoje, a proto je důležité pracovat v úzké spolupráci s rodiči, vyměňovat si informace o všech stránkách rozvoje dítěte. Existují specifické dovednosti, které se dají naučit prostřednictvím jazykových vzorů a plánované podpory, přesto neexistuje žádné jednoduché či univerzální řešení, žádná „kouzelná“ cesta, jak podporovat děti s OMJ. To, co pomáhá vždy, je vstřícný postoj, inkluzivní přístup, porozumění, vědomí a přesvědčení, že dvojjazyčnost je výhoda, skutečně reflektivní přístup a víra, že opravdu každé dítě je důležité a stojí za to mu věnovat čas.“²

2 <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/inkluzive-v-ms>

1.

*Legislativní
podmínky*

Přítomnost dětí s OMJ v MŠ se postupně stává běžnou i v České republice. Za posledních 10 let se počet dětí cizinců v MŠ téměř zdvojnásobil – ve školním roce 2013/2014 jich docházelo do MŠ celkem 6 307 (1,73 % všech dětí). Nejčastěji pocházejí děti z Vietnamu (26,7 %), Ukrajiny (23,1 %) a dále Slovenska, Ruska, Mongolska, Moldavska, Bulharska, Polska, Číny, Rumunska a Německa³.

Docházka těchto dětí s sebou přinesla i nové organizační a pedagogické otázky, které se promítly i do zákonů a vyhlášek ukotvujících fungování předškolního vzdělávání.

ČESKÁ ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA

- § Školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (§16, 20)
- § Vyhláška č. 73/2005 Sb., resp. č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- § Vyhláška č. 72/2005 Sb., resp. č. 116/2011 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
- § Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky (§7: Přípravné třídy)

PŘÁVO NA VZDĚLÁNÍ Z POHLEDU ŠKOLSKÉHO ZÁKONA (§ 20)

Děti, jejichž rodiče jsou občany členských států **EU**, mají přístup k předškolnímu vzdělávání za stejných podmínek jako děti české. U občanů ze **třetích zemí** (tj. nečlenských v EU) musí rodiče nejdéle v den nástupu dítěte do MŠ prokázat legálnost pobytu na území ČR.

3 Statistické ročenky školství - výkonové ukazatele, <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Základní vzdělání je přístupné dětem cizinců za stejných podmínek jako dětem státních občanů ČR.

Školský zákon ukládá **rovný přístup při přijímání ke vzdělání**, škola proto musí zajistit dětem cizinců přístup k základnímu vzdělání za stejných podmínek jako občanům ČR. Není požadováno doložení oprávněnosti pobytu rodičů na území ČR. Povinná školní docházka se vztahuje na všechny děti cizinců pobývajících na území ČR déle než 90 dní.

PŘÍPRAVNÉ TŘÍDY

Děti s OMJ mohou v posledním roce před nástupem do ZŠ docházet do přípravných tříd při ZŠ. Přípravné třídy jsou určeny pro všechny děti, u kterých lze předpokládat, že zařazení do takové třídy vyrovná jejich vývoj. Zejména jsou třídy určené dětem s odkladem školní docházky. Docházka do přípravné třídy je bezplatná. O zařazení žáka do přípravné třídy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce a na základě doporučení školského poradenského zařízení.

Děti s OMJ patří do kategorie dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a tedy mohou ze zákona čerpat různá podpůrná opatření.

DĚTI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

- § Školský zákon (§16) se věnuje vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a stanovuje, na jaký typ podpory mají tyto děti bezplatně nárok. Do této kategorie patří děti, které k naplnění svých vzdělávacích možností potřebují podpůrná opatření. Podpůrná opatření jsou úpravy ve vzdělávání odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte.
- § Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je dále vymezeno i v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV)⁴.

4 http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

PODPŮRNÁ OPATŘENÍ PRO DĚTI S OMJ BĚHEM PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

- ▶ Využití poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení.
- ▶ Úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání.
- ▶ Úprava podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání.
- ▶ Použití kompenzačních pomůcek, využití podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů (neslyšící, hluchoslepe osoby, Braillovo písmo)
- ▶ Úprava očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených RVP.
- ▶ Vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu
- ▶ Využití asistenta pedagoga nebo možnosti působení osob poskytujících dítěti po dobu jeho pobytu podporu podle zvláštních právních předpisů.

ČLENĚNÍ PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ PODLE STUPŇŮ:

Podpůrná opatření jsou členěna do pěti stupňů podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti. První stupeň podpory uplatňuje škola v rámci běžných podmínek samostatně i bez doporučení školského poradenského zařízení a bez dalšího financování.

Druhý až pátý stupeň podpory: Ministerstvo konkretizuje vyhláškou pravidla používání, postup školy před přiznáním podpůrného opatření dítěti, organizaci poskytování opatření a financování. Podmínkou poskytování těchto stupňů podpůrných opatření je informovaný souhlas zákonného zástupce dítěte a doporučení školského poradenského zařízení.

DALŠÍ MOŽNOSTI PODPORY

Podporu rovněž poskytují **neziskové organizace**, které nabízejí další vzdělávání pedagogů, metodickou podporu pro MŠ a individuální podporu dětí s OMJ. Dále organizují intenzivní jazykové kurzy během letních prázdnin zaměřené speciálně na vstup dítěte na ZŠ (pro předškolní děti i děti vstupující do vyšších ročníků ZŠ). Kurzy jsou zpravidla dotované z grantů, takže rodiče dětí nesou pouze část nákladů. V Praze i v dalších městech nabízí kurzy např. organizace META, o.p.s. nebo Centrum pro integraci cizinců Praha, dále je možné se s žádostí o informace obrátit na **Integrační centra** (www.integracnicentra.cz) v daném kraji.

2.

***Inkluzivní
vzdělávání***

INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Inkluzivní vzdělávání znamená zařadit všechny děti do hlavního vzdělávacího proudu a odstraňovat překážky, které by jednotlivým dětem mohly bránit vzdělávat se společně. Jedná se o jistý posun od integrace, a to především ve vnímání a práci s dětskou skupinou i jednotlivci.

Integrace vlastně předpokládá, že pracujeme s homogenní skupinou dětí, do které se snažíme včlenit dítě, které je v nějaké oblasti odlišné. Takový přístup by mohl trochu navozovat dojem, že je třeba nejprve odstranit odlišnost dítěte, aby se následně mohlo stát platnou součástí skupiny a přidat se k hlavnímu proudu.

Inkluze počítá s tím, že v praxi nikdy nemáme skupinu stejných dětí, do které pak včleňujeme odlišné jednotlivce. Naopak předpokládá, že skupina vždy sestává z mnoha rozmanitých svěbytných osobností s rozdílnými schopnostmi a potřebami, které je třeba zohledňovat a umožňovat všem dětem zapojení do společného vzdělávání. Opakem inkluze je *exkluze* – vyloučení.

Inkluzivní přístup vychází z předpokladu, že všechny děti mají stejnou hodnotu bez ohledu na jejich zdatnost, schopnosti, vyznání, národnost nebo silné a slabé stránky. Různorodost je vnímána jako obohacení a příležitost k rozvíjení respektu k sobě i ostatním, ke schopnosti empatie, tolerance, ohleduplnosti a zodpovědnosti. Takový přístup je přínosem pro všechny děti.

PEDAGOG V INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Inkluzivní přístup vyžaduje od pedagoga především změnu úhlu pohledu, od níž se odvíjí i změna způsobu práce s dětmi. Uznání různorodosti potřeb dětí ale neznamená, že je nutné vytvářet individuální nabídku pro každé dítě zvlášť. Znamená to přemýšlet o dané skupině dětí už při plánování a přizpůsobit styl práce i vzdělávací nabídku tak, aby se mohly zapojovat všechny děti a nikdo nebyl z některých činností vyčleněn. **Konkrétní změny přístupu a práce pedagoga:**

- ▶ Předem zvažuje okolnosti a situace, které by pro děti mohly být překážkou v učení, a snaží se jim předcházet, nabízí různorodé činnosti, modifikuje je.
- ▶ Přemýšlí, zda skutečně všechny děti dostávají potřebnou podporu.
- ▶ Sleduje, zda mají všechny děti možnost učit se, být vyslyšeny a cítit se součástí prostředí. Zavádí potřebná odpovídající opatření.

Vytvoření inkluzivního prostředí vyžaduje jistý čas a úsilí, je to však cesta, jak dát všem dětem příležitost rozvíjet se v maximální možné míře, cesta ke vstřícné spolupráci s rodiči, k osobnímu a profesnímu růstu učitele.

Vstupem do profese pedagoga přijímá jedinec skutečnost, že bude pracovat s žáky různých schopností a z rozdílného sociokulturního prostředí, a že tak je to v pořádku. To je nesmírně důležité východisko pro jakoukoli další práci pedagoga. Inkluzivní vzdělávání se tak stává nejen otázkou odborné připravenosti, ale především lidské zralosti; přijetím skutečnosti, že tak, jako se v běžné společnosti setkáváme s lidmi nejrůznějších talentů a schopností (a zároveň i limitů), tak se i v běžné třídě setkáváme s různorodostí.

(Strnadová, 2010)

DÍTĚ S OMJ V INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

V rámci inkluzivního přístupu by měl být co největší počet dětí ponechán v hlavním vzdělávacím proudu a zabránit tak segregaci dětí s různými vzdělávacími potřebami.

(Nikolai, 2008)

Děti s OMJ jsou sice ponechány v hlavním vzdělávacím proudu, nejedná se tedy o segregaci v pravém slova smyslu, mnohdy však nemají příležitost

se zapojit. Dítě, které nerozumí, nedokáže plnit úkoly a nároky školy, je neúspěšné a nemá příležitost se rozvíjet. To znamená, že je fakticky vyloučeno ze vzdělávacího procesu, přestože formálně je zařazeno do hlavního vzdělávacího proudu. Jak takové situaci předcházet? V následujících částech metodiky najdete navržená opatření, konkrétní kroky a tipy, díky nimž lze předcházet vyčleňování dětí s OMJ a uvádět principy inkluze do praxe.

CESTA K INKLUZIVNÍ MŠ

Cesta k otevřené a vstřícné MŠ reagující na potřeby všech dětí je dlouhodobý, avšak přirozený proces. Je třeba vyjít z analýzy současné situace, zamyslet se nad potenciálem a vlastními zdroji MŠ, nastavit odpovídající opatření, průběžně reflektovat a hodnotit. Tento proces probíhá v logické návaznosti:

1. FÁZE - ZHODNOCENÍ SITUACE V MŠ

Je naše MŠ inkluzivním prostředím? Začínáme zhodnocením vlastní situace MŠ, do jaké míry je otevřená všem dětem a do jaké míry dokáže reagovat na potřeby jednotlivých dětí. Můžeme si klást následující otázky:

- ▶ **Jaké jsou překážky učení a zapojení dětí i dospělých?** (Může to být prostorové uspořádání, organizace v MŠ, vztahy mezi dětmi a dospělými, typ aktivit v pedagogické nabídce apod.)
- ▶ **Jak se snažíme tyto překážky překonat?**
- ▶ „(Přemýšlíme o potenciálu dětí, možnostech jednotlivých pedagogů a rodičů.)
- ▶ **Podporujeme rozmanitost?** Dětská skupina a rodiny v MŠ jsou v řadě ohledů velmi heterogenní.
- ▶ **Jak s dětmi hovoříme o rozdílech mezi námi?**
- ▶ **Jak posilujeme identitu jednotlivých dětí?**

Vhodným přístupem pro předškolní věk jsou metody *Anti-Bias* nebo *Persona Dolls* organizace Kinderwelten, které v ČR zavedla organizace Člověk v tísni. Pomocí může být i kniha *Respektovat a být respektován* a další.

Pro systematický přístup k podpoře inkluze v MŠ lze použít evaluační nástroj *Index inkluze* adaptovaný pro předškolní vzdělávání (viz *Příloha I.*), který nám pomůže vyhodnotit naši situaci a jehož výsledky nás inspirují k dalšímu postupu v jednotlivých oblastech (Booth, Ainscow, Kingston, 2006). Metodika byla vytvořena v Anglii, je přeložena do více než 40 jazyků a využívána školami i dalšími institucemi (např. UNESCO) v zemích celého světa. Do češtiny byla přeložena verze pro základní školy pod názvem *Ukazatel inkluze*⁵.

Jako velmi potřebná, i když náročná se ukázala pravidelná diskuse pedagogů i nepedagogického personálu o rozmanitosti ve společnosti a reflexe názorů a vlastního přístupu k vybraným problémům inkluze. Výměna názorů pomáhá hledat společné názory a v důsledku podporuje spolupráci a porozumění mezi pedagogy.

Stálá reflexe našich přesvědčení a hodnot je důležitým základem pro náš úspěch a má předcházet našim úvahám o konkrétních opatřeních, které by podpořily inkluzi v MŠ.

2. FÁZE - VYTVOŘENÍ INKLUZIVNÍHO PLÁNU

Druhý krok představuje vytvoření a zavedení inkluzivních principů, opatření a pravidel v MŠ (např. vytvoření strategie MŠ k podpoře inkluze v podobě přizpůsobení způsobů komunikace s rodiči, vybavení MŠ či nového nastavení podmínek pro adaptaci dítěte) a přizpůsobení fungování MŠ potřebám dětí, rodičů a učitelů. Velmi vhodné je formulovat pro určité období inkluzivní plán MŠ, který nám bude ukazovat cestu, kterou jsme si vytyčili, pomůže nám ji zpětně také hodnotit a hledat další možnosti a zlepšení.

5 <http://www.inkluzivniskola.cz/content/ukazatel-inkluze>

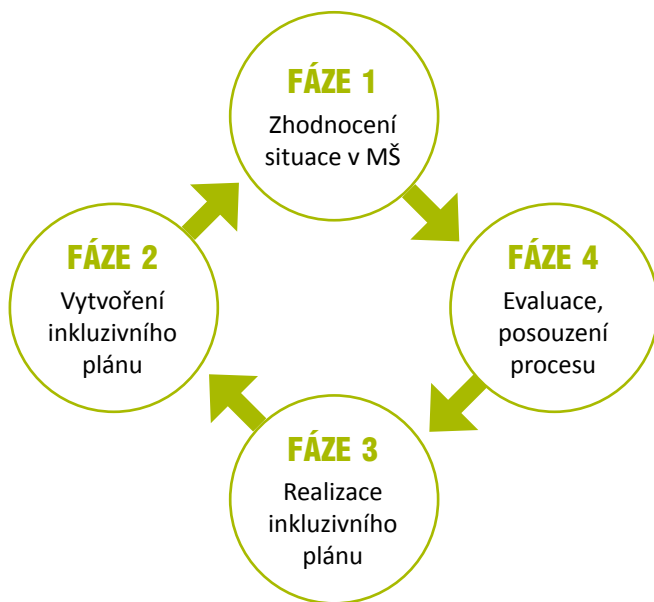
3. FÁZE - REALIZACE INKLUZIVNÍHO PLÁNU

Třetím krokem je pak systematické uplatňování inkluzivního přístupu v každodenní praxi, které je umožněno novým nastavením práce v MŠ, způsobem spolupráce pedagogů i rodičů či plánováním pedagogické činnosti.

4. FÁZE - EVALUACE, POSOUZENÍ PROCESU

Nedílnou součástí procesu je reflektování a vyhodnocování dosavadních postupů a pokroků.

Rozvoj MŠ směrem k inkluzivnímu zařízení zpravidla probíhá cyklicky (srov. diagram⁶):

6 Booth, Ainscow, Kingston, 2006.

3.

***Před příchodem
dítěte s OMJ***

Příchodem dítěte s OMJ nastává složitá situace pro ně samotné, jeho rodiče i pro MŠ. Výhodou je, pokud o příchodu nového dítěte víme s dostatečným předstihem a máme čas se připravit. Můžeme tak předejít komplikacím a vytvořit pro dítě i jeho rodiče přívětivé podmínky. Dítě s OMJ však může nastoupit neočekávaně kdykoliv během školního roku. Proto je třeba, aby mateřská škola byla na takovou situaci připravena. Je dobré předem promyslet:

► **Jak budeme komunikovat s rodiči?**

Pokud rodiče dětí nemluví a nerozumí česky, je na místě zvážit zajištění tlumočnicka alespoň na úvodní setkání. Vhodné je také připravit pro rodiče písemné informace v jejich rodném jazyce a nastavit srozumitelný funkční systém komunikace s rodiči v rámci celého roku. Tlumočnicka i informační texty v různých jazycích poskytuje zdarma organizace META o.p.s. Další tipy jsou k dispozici v kapitole *Komunikace s rodiči*.

► **Jak budeme komunikovat s dítětem?**

Zpočátku je vhodné využít komunikační kartičky pro děti s autismem či jiné kartičky dostupné na webu. Více informací je k dispozici v kapitole *Komunikace s dítětem*.

► **Je naše MŠ inkluzivním prostředím?**

Tipy jak postupovat lze najít v kapitole *Inkluzivní vzdělávání*.

► **Jaká opatření chceme zavést a nabízet?**

Můžeme zpracovat *Inkluzivní plán MŠ*, který se stane součástí ŠVP (viz *Příloha VIII.*). Pro konkrétní kroky pedagogů v jedné třídě je možné využít i materiál *Plánování podpory inkluze a interkulturního přístupu v MŠ* (viz *Příloha II.*).

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ

- Zjistit, zda nemáme v týmu pedagoga se zkušenostmi v dané problematice. Tento pedagog se pak může podělit s učitelským týmem o své zkušenosti a tipy dobré praxe, stát se hlavní osobou při komunikaci s rodiči a podílet se na informačních schůzkách. Rodiče by také měli vědět, na kterého pedagoga se ideálně mají obrátit. Na nástěnce může být se-

znam učitelů hovořících cizími jazyky, kteří budou poskytovat rodičům informace. Ideálně doplníme seznam fotografií učitelů a vlaječkami zemí odkazujícími na jazyk, kterým je možné s učitelem hovořit. Informace na nástěnce by měly být podány stručně a jednoduše.

- ▶ **Zjistit, kam se můžeme v případě potřeby obrátit s žádostí o podporu či odbornou pomoc.**

Děti s OMJ mají dle zákona právo na využívání služeb školských poradenských zařízení (PPP a SPC; dále mohou pomoci také integrační centra v krajích, zdravotnická zařízení, instituce sociálního zajištění aj.).

Kvalitní pomoc v různých oblastech nabízejí také neziskové organizace:

<http://www.inkluzivniskola.cz/content/kontakty>

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=183>

- ▶ **Připravit adaptační plán pro dítě.**

Některé MŠ mají vytvořený svůj vlastní rámec pro průběh adaptace nových dětí do MŠ. Dítě s OMJ bude možná potřebovat při adaptaci delší dobu, protože se bude potýkat s více nejistotami a obtížemi než pouze s novým prostředím. Je proto vhodné zvážit, jaké má MŠ možnosti – např. nabídnout rodičům nebo jiným blízkým osobám, aby během prvních dnů doprovázeli dítě v MŠ a pomáhali mu s porozuměním a poskytovali mu větší pocit bezpečí. Pro děti s OMJ může být pomocí také zkrácený pobyt v MŠ v prvních dnech, je-li to pro rodinu možné, neboť množství nových podnětů a obtíže s dorozuměním jsou pro dítě nadměrně zatěžující. Rámec pro adaptaci dětí v MŠ může mít škola standardizovaný. Bližší informace naleznete v kapitole *Adaptace* či přímo na německých stránkách <http://www.infans.net/pages/index.php?chapter=A&page=1>.

- ▶ **Vyhledat informace o zemi, ze které dítě pochází.**

Zároveň je třeba přistupovat ke každé rodině individuálně! Informace o dané zemi nám však mohou poskytnout orientační rámec pro představy o zvyklostech, kulturním a politickém prostředí země. Mnohdy si ani neuvědomujeme, jak moc jsme ovlivněni prostředím, v němž vyrůstáme. Často očekáváme, že všichni lidé se budou chovat podle našich představ a budou vnímat a prožívat věci stejně jako my. Předpokládáme, že co je běžné a přirozené pro nás, bude samozřejmostí i pro ostatní. Rodiny, které k nám přicházejí ze zahraničí, ale prožily život jinde

a jinak, mají pravděpodobně odlišné zvyklosti v chování, komunikaci nebo stravování. Liší se životním stylem, přístupem k výchově a vzdělávání, hodnotovou orientací, náboženským vyznáním atd. Důvody, proč přicházejí do České republiky, jsou různé, nevíme, čím prošly a v jaké jsou životní situaci.

Povědomí o zemi původu, tamní kultuře, zvyklostech, politické situaci, jazyku a náboženství nám může pomoci v úspěšné práci s dítětem i rodiči, avšak jen do jisté míry. Je třeba vyvarovat se zobecňování, škatulkování a stereotypnímu vnímání skupin a národností. Každá rodina je jedinečná, každé dítě má individuální potřeby a rodiče jsou našimi partnery, z toho především je třeba vycházet. Informace a kulturní profily různých zemí světa lze najít pod následujícím odkazem:

<http://www.inkluzivniskola.cz/nove-prichozi/odkud-cizinci-prichazeji>.

Způsob a podmínky výuky ve vybraných zemích přiblíží pedagogům publikace *Jaká je škola u mě doma*, dostupná z http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/jaka_je_skola_u_me_doma_webverze.pdf.

- **Vytipovat třídu, do které se bude dítě hodit.** V potaz můžeme vzít kapacitu a složení jednotlivých tříd i připravenost učitelů.
- **Připravit třídu na příchod dítěte s OMJ.**

Je důležité připravit děti na nově příchodícího předem. Můžeme vysvětlit a přiblížit situaci, v jaké se dítě s OMJ nachází. Společně se můžeme zamýšlet nad tím, jak bychom mu tuto situaci mohli usnadnit (komunikační kartičky, patron pro dítě apod.). Neměli bychom však mluvit pouze o možných pro-

blémeh, dítě s OMJ nestigmatizovat. Měli bychom podat informaci také o dovednostech dítěte (*mluví výborně anglicky, ale češtinu se teprve učí*) a o jeho zájmech (*moc rád hraje fotbal*). Více informací k tématu v kapitole *Začlenění dítěte do kolektivu*. Připravit bychom měli také rodiče ostatních dětí. Je vhodné seznámit všechny rodiče s filosofií naší MŠ a informovat je, že jsme otevřenou institucí vycházející z principů inkluze.

► **Přizpůsobit prostředí a vybavení MŠ.**

Odráží se v naší MŠ různé kultury jednotlivých rodin? Je u nás viditelný interkulturní přístup? Ideální je, když se všichni zúčastnění mohou identifikovat s MŠ a podílet se na úpravách či změnách v MŠ (např. donesením předmětů z domova, které jsou v rodinách dětí využívány, které odrážejí kul-

turní rozmanitost rodin a které pomohou dětem vnímat MŠ jako „jejich“). Náš interkulturní přístup však nedemonstrujeme vybavením MŠ předměty, které jsou typické pro jednotlivé zastoupení kultury – není jisté, že se rodiny opravdu identifikují s tímto typem kultury. (Srovnajte, jak daleko je blízka např. hanácká lidová tradice člověku, který celý život strávil v Praze či jiném velkoměstě.)

Důležitou součástí je také vybavenost herním a didaktickým materiálem. Knihovničky tříd mohou obsahovat časopisy a knihy ve více jazycích – děti si je mohou přinést samy nebo pro ně můžeme známou knihu připravit. Umožní nám např. srovnávat odlišnosti stejných pohádek v různých jazycích, kontakt s jiným typem písma patří do multikulturní výchovy a např. napodobování čínských znaků v knihách lze využít pro rozvoj grafomotoriky. Při výběru herního a didaktického materiálu je dobré dát pozor i na to, jak jsou jednotliví lidé zobrazeni na obrázcích, abychom nepodporovali stereotypní vnímání kultur či stigmatizaci (např. černoch zobrazen jako divoch v pralese a běloch v obleku v kanceláři). Před příchodem dítěte s OMJ můžeme zvážit i zcela konkrétní maličkosti jako:

- Kterou skříňku dítě dostane (jakou značku bude mít a zda je pro něj její symbol a umístění mezi ostatními skřínkami snadno zapamatovatelné.)
- Jak pomoci dětem i rodičům při orientaci v MŠ (umístění šipek nebo stop na podlahu, po nichž dojdou ke svým třídám.)

4.

*Pohovor
s rodiči*

Individuální pohovor s rodiči, zpravidla probíhající poprvé při zápisu dítěte do MŠ, je začátkem spolupráce a partnerství mezi rodiči a mateřskou školou. Nabízí prostor pro předání základních informací, na kterých pak budeme stavět při další komunikaci s rodiči a při práci s dítětem. Další možností je individuální či skupinová schůzka (např. pokud máme v MŠ více rodičů s malou znalostí češtiny z jedné jazykové skupiny). Setkání s rodiči cizinci je dobré naplánovat, vyhradit si dostatek času, jednotlivé body s rodiči projít pomalu, dát jim čas a možnost se ptát.

Je potřeba si vše důkladně vyjasnit a předejít tak komplikacím způsobených nedostatkem informací a rozdílným očekáváním na obou stranách.

PŘÍPRAVA NA POHOVOR

► Sepsat si předem vše, co bude předmětem jednání

► Zajistit tlumočnicka

Není lehké přivést dítě k zápisu v cizí zemi bez konkrétnější představy o tom, jak bude jeho pobyt v MŠ probíhat. Jazyková bariéra může u rodičů vyvolat pocit, že jsou nám takzvaně vydáni na pospas. Tlumočnick tyto pocity zmírní a pomůže zprostředkovat vzájemné předání nezbytných informací. Pro nás je zásadní, abychom si při pohovoru s rodiči vše vyjasnili a byli si jisti, že si rozumíme.

Pomoc se zprostředkováním služby tlumočnicka nabízí některé neziskové organizace nebo Centra na podporu integrace cizinců, která fungují v každém kraji. Více na <http://www.meta-ops.cz/kontakty-na-komunitni-tlumocniky> nebo <http://www.inkluzivniskola.cz/content/kontakty>.

► Připravit vhodný prostor pro setkání

Pokud rodiče přijdou i s dítětem, je lepší zvolit prostor třídy spíše než ředitelny a v čase, kdy zde nejsou děti – mnoho otázek ze strany rodičů se tak samo vyjasní, dítěti se poskytne prostor na hraní a kontakt s prostorem třídy bez dalších dětí, aby jej mohlo samostatně a nerušeně objevovat.

- ▶ **Připravit pro rodiče informace v tištěné podobě a v jejich rodném jazyce**

Při rozhovoru s rodiči nelze vždy získat přesný přehled o tom, čemu skutečně porozuměli, nespolehejme na jejich souhlasné pokývání. Spoustu věcí mohou také přirozeně zapomenout. Je tedy nesmírně praktické, když jim dáme do rukou alespoň některé informace v tištěné podobě a nejlépe v jejich rodném jazyce. Usnadníme tak situaci všem zúčastněným.

Pod následujícím odkazem najdete potřebné materiály v různých jazycích, obsahující obecné informace o fungování předškolního vzdělávání v ČR, zápisu do MŠ, potřebných pomůcek, adaptačního plánu aj.: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-veskole/informace-pro-rodice>

PRŮBĚH POHOVORU

Přátelský, otevřený a profesionální přístup ze strany MŠ podpoří vstřícnost ze strany rodičů a rozptýlí jejich případné obavy. Dále můžeme postupovat podle následujících bodů:

- ▶ **Přivítat rodiče u vchodu do MŠ**

Zvláště je-li systém budov složitý. Je vhodné znát jejich jména a jméno dítěte. První dojem je důležitý, je dobré vzít rodiče do příjemného prostoru (pokud ne zvolíme třídu), nabídnout jim kávu nebo čaj.

- ▶ **Provést rodiče celou MŠ**

Doporučeno před realizací rozhovoru (poznají tak paní učitelky, známé děti, získají sami představu o MŠ, vyvstanou otázky, které by je třeba jinak nenapadly apod.).

- ▶ **Představit rodičům MŠ**, co nabízíme a jak s dětmi pracujeme. Rodiče se mají dozvědět o chodu mateřské školy, denním režimu, stravování, platbách, případně můžeme představit inkluzivní plán, školní vzdělávací program atd. Je možné udělat také srovnání s MŠ v zemi původu a dosavadní zkušeností dítěte i rodičů.

- ▶ **Nechat prostor pro dotazy**
- ▶ Předat rodičům tištěné **informace v mateřském jazyce** (odkaz viz výše)
- ▶ **Informovat rodiče o dokladech potřebných k zápisu** (odkaz viz výše)
- ▶ **Nastavit funkční způsob dlouhodobé komunikace** mezi rodiči a MŠ, např. e-mail, notýsek, oznámení na nástěnce – dojednat s rodiči formu, která pro ně bude přístupná (například označování důležitých sdělení červeným vykřičníkem).
- ▶ **Naplánovat s rodiči vhodný průběh adaptace.** Objasníme rodičům důležitost pozvolného zvykání dítěte v MŠ. Měli bychom je požádat, aby si vyčlenili čas a podíleli se v prvních dnech na docházce dítěte do MŠ, je-li to možné vzhledem k jejich pracovním povinnostem. Předáme jim krátký text o adaptačním plánu v jejich rodném jazyce (odkaz viz výše).
- ▶ **Navrhnout rodičům, aby dali dítěti do MŠ hračku** či oblíbený předmět z domova, který mu pomůže cítit se lépe především v prvních dnech.
- ▶ **Ověřovat porozumění.** Je důležité si ověřit, jestli rodiče opravdu porozuměli našim sdělení. Vzájemné porozumění nám pomůže zajistit tlumočnick.

PŘI POHOVORU JE VHODNÉ ZJISTIT:

- ▶ **Informace o rodině a dítěti** – Jak dlouho rodina v ČR pobývá, s kým dítě bydlí, jsou-li nějaká specifika, která jsou pro nás důležitá (abychom dítě například nechtěně nezranili otázkou na členy rodiny, které postrádá). Jaké jsou zvyklosti rodiny, stravování – potřeby a požadavky rodiny v těchto oblastech. Je vhodné rodičům nejprve vysvětlit, proč jim tyto otázky pokládáme. Ujistíme je, že informace jsou důvěrné. Vysvětlíme jim, že chceme znát charakteristiky a zvyklosti rodiny proto, abychom je mohli respektovat a vycházet z nich při práci s dítětem. Citlivě však musíme odhadnout, na co se ptát můžeme a co už je příliš soukromé.
- ▶ **Jaké jsou zájmy dítěte,** jakým činnostem se rádo věnuje, s čím si rádo hraje.

- ▶ Jaká jsou očekávání **rodiny od MŠ**.
 - ▶ Má-li **dítě kamaráda z okolí**, který navštěvuje či bude navštěvovat naši MŠ a mohl by mu pomoci při adaptaci.
 - ▶ **Jaká je úroveň češtiny dítěte**, zda ovládá češtinu někdo z rodiny, jaký je mateřský jazyk dítěte a jak mluví doma.
- ▶ **Jak dítě vyjadřuje svoje základní potřeby.** (Můžeme předat rodičům komunikační kartičky, které s dítětem budeme v prvních dnech využívat; viz kapitola *Komunikace s dítětem*.)
- ▶ **Jak rodiče přistupují k výchově**, jak s dítětem komunikují, jak dítě reaguje v situacích, kdy je nespokojené či například když po něm něco chceme. Je na takové situace zvyklé? Co na ně platí?
- ▶ **Jak se správně vyslovuje jméno dítěte.** Nenabízet ani neakceptovat „přejmenování“ dítěte českým jménem!

- ▶ **Pořídít fotografii dítěte** (vždy jen se souhlasem rodičů), která se vystaví v den jeho nástupu do MŠ s textem „Vítej u nás“ nebo „Dobrý den“ v češtině a jeho rodném jazyce. Používat fotografii pro označení skříňky, což usnadní zvláště malému dítěti orientaci. Používání fotografií se nemá omezovat pouze na děti s OMJ. Pokud chceme fotografie použít z důvodu snadnější adaptace dětí s OMJ, měli bychom s nimi pracovat u všech dětí (abychom na děti s OMJ tímto nechtěně nepoukazovali, nevčleňovali je – princip inkluzivního přístupu).

- ▶ **Předat rodičům obrázkový denní režim**, se kterým budeme ve třídě pracovat a který mohou s dítětem projít už před jeho nástupem do MŠ.
- ▶ **Předat rodičům komunikační kartičky** týkající se základních potřeb dítěte. Rodiče naučí dítě kartičky používat (samozřejmě bez užití jazyka.) Dítě bude vědět už v prvních dnech docházky do MŠ, že pokud něco potřebuje, stačí ukázat učitelce příslušnou kartičku s obrázkem.

5.

*Adaptace dítěte
s OMJ v MŠ*

Nástup do předškolního zařízení je pro každé dítě bezesporu velkou a náročnou změnou. Doposud bylo zvyklé především na bezpečí domova a oporu rodičů. Najednou se ocitá v neznámém prostředí mezi vrstevníky a setkává se s novou autoritou v podobě učitele. Musí zvládnout odloučení od rodičů a fungovat samo za sebe, přizpůsobit se dennímu režimu MŠ.

Dítě s odlišným mateřským jazykem je v ještě mnohem složitější situaci, musí se navíc vyrovnávat především s **jazykovou bariérou**. Zažívá značnou zátěž spojenou se **ztrátou komunikační kompetence**. Nemůže využít své komunikační dovednosti, které si od narození budovalo ve svém mateřském jazyce a zároveň mu chybí jazykové dovednosti pro komunikaci v našem prostředí. Ocitá se v prostředí kde najednou nikomu nerozumí a ostatní zase nerozumí jemu.

Dítě se také setkává s **kulturními odlišnostmi**. Kontrast mezi známým domácím prostředím a prostředím MŠ je ještě výraznější právě pod perspektivou odlišných kulturních zvyklostí. Dítě je obklopeno novými osobami, které hovoří jiným jazykem, vypadají jinak a chovají se jinak, než ženy a muži v jeho kulturním prostředí.

„Kulturní šok“

„Změna kulturního prostředí je velmi často provázena tzv. kulturním šokem. Tedy reakcí na ztrátu jistot, která činí pobyt v novém prostředí psychicky náročnějším. Na změnu kulturního prostředí reaguje každý jedinec odlišně. Nejsou však ojedinělé případy, kdy se člověk vystavený takovému stresu uzavírá do sebe, odmítá komunikovat, vytváří si vlastní svět, do kterého nikoho nepouští. Na pokusy o komunikaci může reagovat nezájmem či agresí. Neobvyklou reakcí nejsou ani útoky do spánku či nemoci. Pro děti je tato situace o to horší, že k přestěhování nedochází z jejich vlastního rozhodnutí, ale z rozhodnutí rodičů. Namísto nátlaku je tedy dobré klást důraz na vytváření bezpečného prostředí.“

(Kol. autorů META, 2011, s. 8)

Každé dítě tuto novou situaci vnímá a prožívá odlišně. Některé děti zvládnou adaptaci zcela bez problému, u mnohých se však objevují obtíže. Reakce na tuto situaci pak mohou být různé, od pláče přes vzdor až k uzavřenosti či psychosomatickým reakcím a vyšší nemocnosti dítěte.

Situace z praxe:

Peter (4 roky) nastoupil do MŠ po příjezdu rodiny z Ukrajiny. Rodiče museli do zaměstnání a na procesu adaptace se nepodíleli. Chlapec byl vyděšený, před paní učitelkou utíkal, odmítal jakýkoliv kontakt. Většinu dne trávil zavřený ve skříni nebo schovaný pod stolem. Nejedl, nepil. Situace se zlepšovala jen pozvolna, trvalo přes půl roku, než si paní učitelka získala u chlapce důvěru.

Je tedy důležité nepodcenit toto období především právě u dětí s OMJ a dobře naplánovat jejich postupnou adaptaci.

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ:

- ▶ Prodlužovat délku pobytu dítěte v MŠ postupně.
- ▶ V prvních dnech umožnit rodičům přítomnost v MŠ s dítětem.
- ▶ Nabídnout rodičům konkrétní **adaptační plán** a předat jim informaci o plánu v jejich mateřštině. Text o adaptačním plánu je k dispozici v různých jazycích volně ke stažení pod tímto odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/informace-pro-rodice>
- ▶ Po nástupu dítěte do MŠ využívat různé postupy zmírňující stres dítěte, usnadňující přivýkání na nové prostředí - viz. **Tipy z praxe**.

ADAPTAČNÍ PLÁN

Některé MŠ mají vypracovaný svůj vlastní adaptační plán pro počáteční dny a týdny dítěte v MŠ. Jedná se o rámec, který se v praxi přizpůsobuje individuálním potřebám jednotlivých dětí a jejich rodičů. Explicitní formu-

lace adaptačního plánu MŠ usnadňuje orientaci rodičů i učitelů v prvních dnech i v tom, jaký prostor, práva a možnosti spolupráce na počátku docházky dítěte MŠ rodičům nabízí. V následujícím plánu je rozepsaný **konkrétní postup adaptačního procesu** pro první dny docházky dítěte do MŠ. Jedná se o osvědčený Berlínský model adaptačního plánu (podle *Infans* konceptu⁷), který lze vhodně využít nejen pro děti s OMJ, ale i pro všechny ostatní. Přístup respektuje vazbu dítěte na matku a zdůrazňuje důležitost vytvoření vztahu dítěte s učitelkou (resp. učitelkami) v období adaptace. Učitelka v MŠ poskytuje dítěti citovou oporu potřebnou pro pocit bezpečí dítěte a jeho úspěšný rozvoj a učení. Citlivá adaptace podle tohoto modelu má velký přínos pro dítě obecně – pro dítě s OMJ to platí ještě více⁸. Navázání vztahu s učitelkou ve třídě je hlavním cílem v období adaptace, dále by dítě mělo mít dostatek času poznat organizaci dne a týdne v MŠ, pravidla, rituály, prostory MŠ i další zaměstnance (situace se samozřejmě liší podle toho, zda dítě nastupuje do věkově homogenní nebo heterogenní třídy, je-li to na začátku roku nebo v pololetí apod.).

Adaptační plán je strukturován do několika fází. V prvních třech dnech přichází dítě do MŠ společně s rodiči a za hodinu s nimi opět odchází. Čtvrtý den proběhne krátké odloučení a samostatný pobyt dítěte ve třídě (30 minut). Rodič je však k dispozici pro případ, že by dítě bylo rozrušené a potřebovalo jeho přítomnost. Na základě reakcí dítěte se následně zvolí kratší (6 dní) či delší (2–3 týdny) trvání adaptačního procesu. Při závěrečné fázi pobývá dítě ve třídě již samostatně, rodiče jsou k dispozici pro výjimečné případy. Adaptace trvá zpravidla 3 týdny.

Text o adaptačním plánu v 8 různých jazycích je součástí dokumentu *Informace pro rodiče*, který je dostupný na našich stránkách <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/informace-pro-rodice>

-
- 7 Inovativní přístup uplatňovaný v předškolních a jeselských zařízeních v Německu i v dalších německy mluvících zemích. Přístup vychází z teorie attachmentu (přimknutí) anglického vývojového psychoanalytika Johna Bowlbyho.
 - 8 Výzkumy ukázaly, že děti, které prošly touto adaptací, mají lepší vzdělávací výsledky v předškolním věku a dokonce vykazují i nižší nemocnost (Braukhane, Knobloch, 2011).

Adaptační plán pro dítě podle Berlínského modelu

První 3 dny (počáteční fáze)	4. den	Kratší doba adaptace	Dejší doba adaptace	Stabilizační fáze	Závěrečná fáze
<p>Matka nebo otec přijde s dítětem do MŠ (pokud možno vždy ve stejnou dobu), zůstane asi 1 hodinu s dítětem ve třídě a pak zase odchází společně domů.</p> <p>Rodič</p> <ul style="list-style-type: none"> • spíše pasivní • nenaléhá na dítě, aby se od něj vzdálilo • akceptuje, že dítě vyhledává jeho blízkost, jeho úlohou je „být bezpečným přístavením“ • Pokud možno si nechte ani nehráje s jinými dětmi. Dítě musí mít pocit, že pozornost rodiče je mu kdykoliv k dispozici. <p>Učitel</p> <ul style="list-style-type: none"> • Je opatrný, nenaléhá na navázání kontaktu s dítětem. Může mu nabízet hračky nebo se s ním zapojit do hry. • Pozoruje chování rodiče a dítěte, nesnaží se je oddělit. 	<p>(pokud je to pondělí, teprve 5. den) Cílem 4. Dne je především rozhodnout o délce adaptace. Pár minut po vstupu do třídy se rodič s dítětem rozloučí, místnost opouští a zůstane nablízku. Reakce dětí jsou měřítkem pro pokračování nebo přerušování tohoto pokusu o odlovení. <ul style="list-style-type: none"> • Odlovení trvá maximálně 30 minut. To platí i v případě, že dítě začne plakat, ale rychle a natrvalo se nechá utížit učitelem. • Pokud dítě po odchodu rodiče působí rozrušeně, vystrašeně, sklíčeně nebo začne plakat a je k neurčení, je třeba rodiče ihned přivolat. </p>	<p>Poznámka pro učitele: Pokusy dítěte vyrovnat se samostatně se zátěžovou situací a neobracet se přitom na rodiče (případně s rodičem) mluví pro kratší adaptační dobu, a to přibližně 6 dní.</p>	<p>Poznámka pro učitele: Častý oční a tělesný kontakt s rodičem a silná touha po jeho návratu při pokusu o odlovení 4. den jsou známkou nutnosti dalšího adaptačního období, cca 2-3 týdny.</p> <p>5. a 6. den je nezbytná přítomnost rodiče v MŠ, aby mohl být v případě potřeby přivolan do třídy.</p>	<p>Od 4. dne se pokoušíme o následující kroky:</p> <ul style="list-style-type: none"> • učitel převezme od rodiče péči o dítě • rodič nechává stále častěji učitele reagovat na signály dítěte a pomáhá mu pouze v případě, že dítě učitele ještě neakceptuje. <p>Pokud se dítě při pokusu o odlovení 4. den nechal utížit učitelem, je doba odlovení 5. den prodloužena.</p>	<p>Rodič už se v MŠ nezdržuje. Je však dosažitelný pro případ, že by dítě výjimečně potřebovalo jeho podporu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • adaptace je ukončena, když dítě akceptuje učitele jako „bezpečnou základnu“ a nechá se od něj utížit. • Tak je tomu například v případě, když dítě protestuje proti odchodu rodiče, avšak nechá se učitelem rychle utížit a v dobré náladě si hraje.

V adaptační fázi by dítě mělo MŠ navštěvovat pokud možno maximálně na půl dne.

TIPY Z PRAXE

► **Připravenost učitele**

Velmi pomáhá, když učitel promyslí situaci už předem a naplánuje si, jak bude postupovat. Důležité je, aby při pohovoru s rodiči získal o dítěti co nejvíc informací, o jeho zájmech, potřebách a kulturních zvyklostech. Vždy je však potřeba vnímat a zohledňovat dvojí specifika – kulturní specifika země původu dítěte a dále zvyklosti konkrétní rodiny. Obě tyto roviny spolu souvisí a jsou důležité.

► **Individuální přístup**

Každé dítě zvládá situaci jinak a každé potřebuje něco jiného. Učitel musí k dítěti přistupovat s empatií, využívat intuici a vyzkoušet, co na které dítě platí. Některému dítěti pomůže, když ho necháme v klidu, jiné potřebuje zapojit do činnosti.

► **Fotografie**

Nastupují-li nové děti třeba uprostřed školního roku, můžeme je při zápisu vyfotit (samozřejmě po domluvě s rodiči) a při nástupu nových dětí pak fotografie vystavit v MŠ i s textem „Vítej u nás“ v češtině, pro děti s OMJ můžeme připojit uvítání v jejich rodném jazyce (to má význam spíše u předškoláků). S fotografiemi lze pracovat i průběžně. Každé dítě může mít v MŠ svou fotku se svým jménem napsaným hůlkovým písmem (fotka lze nahradit obrázkem třeba žirafy doplněné jménem, pokud máme třídu žirafek). Každé ráno pak děti po svém příchodu vyvěsí svou fotku/obrázek na nástěnku na znamení, že jsou přítomny. Pokud dítě s OMJ pochází ze země, kde se nepíše latinkou, může mít u své fotografie napsanou také variantu v písmu svého mateřského jazyka (význam hlavně u předškolních dětí).

► **Patron, kamarád**

Při pohovoru s rodiči můžeme zjistit, zda do MŠ nenastupuje zároveň i kamarád ze sousedství nebo z hřiště. Děti pak zařadíme do stejné třídy, což může přispět k úspěšné adaptaci. Můžeme též vytipovat dítě ze třídy, které by si mohlo s novým žákem rozumět a pokusit se je spřátelit

nebo konkrétní dítě přímo požádat, aby se stalo „patronem“ nově přichozího. Vhodným patronem je dítě, které již MŠ dobře zná, má třeba s novým kamarádem stejné zájmy a chce tuto „funkci“ vykonávat. Můžeme se s dětmi domluvit na patronovi či více patronech pro nové dítě v ranním kruhu.

► **Předmět z domova**

Je vhodné, aby si dítě do MŠ přineslo hračku, knížku nebo jakýkoliv předmět z domova, který může mít stále u sebe. Pro děti bývá takový předmět mnohdy velmi důležitý, představuje pro ně jedinou spojnicí s domovem a dodává jim pocit bezpečí.

► **Komunikace s dítětem prostřednictvím hračky, maňáska**

V prvních dnech se dítě často ostýchá mluvit s paní učitelkou, obzvlášť když příliš neovládá jazyk. Maňásek nebo hračka bývá dítěti bližší. Můžeme tedy využít hračku jako prostředníka pro navázání kontaktu s dítětem.

► **Rituály**

Dětem velmi pomáhají pravidelné rituály, které navozují pocit jistoty a bezpečí. Jedná se o drobné činnosti, např. zamávat rodičům při odchodu, pověsit na nástěnku svůj obrázek nebo fotku po příchodu do třídy, přivítání s paní učitelkou aj.

► **Pravidelný denní režim**

Opakující činnosti, které probíhají každý den – ranní kruh, pohybové aktivity, čtení pohádky před spaním aj. Důležité jsou jasně signalizované úseky v organizaci dne, dostatečný počet klidných chvil, neboť pro dítě s OMJ je pobyt v MŠ mnohem náročnější. Dítě může být dříve unavené, potřebuje spíše činnosti v kratších úsecích.

► **Graficky zpracovaný denní režim**

Program dne můžeme graficky zpracovat na velký list papíru nebo nástěnku či tabuli pomocí piktogramů pro hru, cvičení, svačiny, pobyt venku, spaní, odchod domů. Každé ráno ho s dětmi ve třídě probereme, což přispěje k pocitu bezpečí těch, kteří nerozumí. Když je dítěti smutno v průběhu dne, ukážeme mu na obrázku, ve které fázi denního režimu se nacházíme, aby vědělo, co bude aktuálně následovat a kdy půjde domů.

(použito z <http://ojarovi.blogspot.cz/2012/10/pracovni-rezim.html>)

► **Pravidla MŠ**

Pomocí obrázků zpracovat, co se v MŠ smí a co ne. Ideálně domlouváme pravidla společně s dětmi – pravidla, k nimž s dětmi společně dojdeme a která děti samy navrhnou, budou pro ně samotné mnohem akceptovatelnější. Činnost je i výbornou příležitostí pro jazykový rozvoj dětí s OMJ – budeme delší dobu a systematicky pracovat s vazbou *ne/mohu, ne/smím, musím + činností sloveso...*

► **Stejná paní učitelka**

K pocitu bezpečí dítěte může přispět, pokud se mu zpočátku ve třídě nebudou příliš střídát paní učitelky. Je-li to tedy možné, je ideální hledat cesty v organizaci a personálním řešení (např. v prvních 14 dnech adaptace bude mít ranní službu vždy stejná učitelka, takže dítě nebude překvapené ze střídání osob při příchodu do MŠ). Stejně tak i při odpoledním odpočinku (spánku) je vhodné, aby alespoň na začátku děti ukládala a budila stejná paní učitelka.

► **Stejně místo u stolu**

Ve fázi adaptace jsou pro dítě důležité i zdánlivé drobnosti. Pocit bezpečí můžeme v dítěti podpořit i přidělením stabilního místa u stolu.

► **Dobrovolnost**

Dítě do ničeho nenutit, pokud se nechce zapojit do činností, nechat ho, ať se jen dívá.

► **Pochvala, odměna**

Když se dítě do činností zapojí, vždy ho povzbudíme, pochválíme, oceníme jeho snahu, neboť dítě s OMJ zpravidla mnohem častěji potřebuje slyšet pochvalu, potvrzení, že danou věc dělá či udělalo správně (mnohdy v činnostech napodobuje ostatní, protože například nemohlo plně rozumět zadání). Dítě s OMJ chválíme pro ně srozumitelným způsobem.

► **Vhodné činnosti**

Zařadíme do programu aktivity, které nejsou závislé na jazyku. Tanec, pohybové činnosti, poslech hudby, malování aj. Předem zhodnotíme, jaká slova a vyjádření použijeme pro zadání činnosti, zda bude třeba je doplnit názornou ukázkou, aby děti s OMJ mohly porozumět. I při činnostech, kde jazyk nemá hlavní význam, jej reflektujeme. Nepoužíváme příliš složitou větnou konstrukci, více označení pro shodné věci s matoucím důsledkem apod.

► **Úkol, služba**

Když je dítě ve třídě nové, nechce se příliš zapojovat do skupinových činností a už trochu ovládá jazyk, pověříme ho nějakým úkolem. Děti mají obvykle velmi rády službu třeba na rozdávání pastelek nebo zvonění zvonečkem při svolávání na svačinu. Můžeme dítě požádat o předání vzkazu jiné paní učitelce (zajistíme, aby bylo při úkolu úspěšné), o srovnání hraček v poličce či cokoliv jiného. Dítě si připadá důležité a pomůže mu to rozehnat stesk a trochu se zapojit do činností v MŠ.

► **Rodič na telefonu**

Především při práci s dětmi s OMJ se osvědčila možnost spojit se telefonicky s rodiči, kteří dítě mohou uklidnit, povzbudit ho a vysvětlit, čemu nerozumí.

► **Zapojení rodičů**

Rodiče můžeme zapojit do programu MŠ a uspořádat třeba oslavu konce léta v říjnu, společnou snídani, odpoledne her na zahradě s ochutnávkami jídel jednotlivých rodin nebo jinou společnou akci. Nez důrazňujeme odlišnost rodin dětí s OMJ – „*Každá rodina doma peče. Někde se dělá bábovka, někde třeba koláčky Středu podzimu – bánh Trung thu [báň chung thu]*“. Tento přístup je základem protipředsudkové výchovy.

► **Využití mateřský jazyk dítěte**

Velmi se osvědčilo, když se paní učitelka naučila pár vět v jazyce dítěte, i když už trochu mluvilo česky. Je to vstřícný krok, díky kterému lze lépe navázat kontakt. Je také dobré dítěti umožnit, aby svůj jazyk využívalo průběžně. S dětmi pojmenováváme různé předměty různými jazyky, což pro ně bývá velmi zábavné. Uvolníme tak atmosféru a dítě má možnost stát se důležitým členem kolektivu. Pokud si chceme najít slovíčka či

výrazy, můžete použít např. google překladač <http://translate.google.cz/>. Jeho výhoda je i v tom, že si zde můžeme pustit a poslechnout, jak se dané slovo správně vyslovuje (kliknutím na ikonku reproduktoru). Překladač lze použít i pro překlad krátkých jednoduchých vět, např. informací pro rodiče (není však zcela přesný, protože překládá po slovech a nikoli v kontextu).

- ▶ **Komunikační kartičky** (viz kapitola **Komunikace s dítětem**)

6.

***Komunikace
s dítětem***

Základem úspěšného začlenění dítěte s OMJ je komunikace. Samozřejmě vždy vycházíme ze specifických okolností situace. Záleží na věku dítěte, jeho osobnosti a jazykové vybavenosti – tedy do jaké míry ovládá, či neovládá češtinu a jaký je jeho mateřský jazyk. (S dítětem z Ukrajiny bude základní komunikace snazší než s dítětem z Vietnamu.)

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ

1. ZAJISTIT ZÁKLADNÍ DOMLUVU

Zpočátku je nutné zajistit komunikaci týkající se základních potřeb dítěte. Praktickým pomocníkem se mohou stát **komunikační kartičky**, které se využívají pro komunikaci s dětmi s autismem. Ukázky základních kartiček mohou dostat rodiče už při zápisu či informační schůzce. Doma pak s dítětem vyzkouší jejich využití, což následnou komunikaci při nástupu dítěte usnadní.

Komunikační kartičky lze najít zde:

- <https://picasaweb.google.com/Soniasnucelo/Picto6>
- <http://www.alternativnikomunikace.cz/>
- <http://ojarovi.blogspot.com/2010/08/piktogramy.html>
- <https://picasaweb.google.com/109454332675861783561>
- http://www.sparklebox.co.uk/class-management/routines-organisation/visual-timetable/routines.html#.U6FIWrF_T1U

Dítě potřebuje navázat vztah s paní učitelkou, a je tedy potřeba hledat cesty k vzájemnému porozumění. Zahraniční praxe doporučuje, aby dítě mělo na začátku jednoho pedagoga, který pro něj bude hlavní orientační osobou v MŠ a který mu postupně usnadní vstup do širšího kolektivu dětí i zvládnutí komunikace a vztahů s dalšími dospělými osobami v MŠ. Učitel se může naučit pár slov v mateřském jazyce dítěte, což může navázání kontaktu usnadnit. Dalším tipem z praxe je využít maňásků nebo hraček jako prostředníka pro navázání komunikace obzvláště u dětí, které se ostýchají nebo kontakt odmítají. Neměli bychom dítě ke komunikaci nutit a nenalé-

hat na něj, zpočátku může být z našeho odlišného jazyka zmatené a potřebuje čas, než novou situaci zpracuje. Postupujme tedy pomalu a pozvolna. Zpočátku můžeme zkusit podat dítěti hračku, přizvat ho ke hře atd.

2. PŘIZPŮSOBIT JAZYKOVÝ PROJEV

Na co bychom se měli soustředit?

- ▶ **Mluvit zjednodušeně** (ale vždy správně, nikdy nekomolit jazyk). Můžeme začít dvoučlennými větami, vyvarovat se složitých větných konstrukcí, nezvyklých výrazů a dlouhých souvětí. (Záleží samozřejmě na jazykové úrovni dítěte.) Například místo komentáře: „*Tak děti pomalu dokončujte, co máte rozdělaného, odložte si všechny hračky a pojdte na svačinku!*“ je vhodné využít jednoznačné a jednoduché sdělení: „*Je svačina!*“ Můžeme pak připojit krátkou instrukci a znovu zopakovat předešlé sdělení: „*Jdeme uklidit hračky, je svačina.*“ Dáme tak dětem mnohem větší šanci porozumět. Pro názornost je možné ukázat na připravené jídlo nebo použít komunikační kartičku, když máme ve třídě dítě, které téměř nerozumí. Vyvarujeme se toho, že bychom dítě vzali za ruku a někam ho vedli, aniž by vědělo, co se děje. Před svačinou můžeme navázat kontakt s konkrétním dítětem: „*Máš hlad? Je svačina, dnes je koláč a čaj. Máš rád koláč?*“ Když dítě dojí, můžeme se znovu ptát: „*Máš ještě hlad? Chceš další koláč?*“
- ▶ **Využívat stejné obraty a slova** (např. při cvičení s tenisovým míčkem používáme stejný výraz, nikoli střídání – *míč, míček, balónek, tenisák* atd. – dítě si musí být jisté pojmem, který označuje danou věc), zohledňovat i obtíže v porozumění spojené se skloňováním slov v češtině (např. slovo *pes*: „*To je pes. – Ukaž na psa!*“) nebo s výslovností („*To je had. – Ukaž na hada!*“), aby dítě mělo více příležitostí slovům správně porozumět podle kontextu a zapamatovat si je.
- ▶ **Dodržovat vhodné tempo řeči.** Tempo řeči, která není naší mateřštinou, vnímáme mnohem citlivěji. Potřebujeme mnohem více času na zorientování se ve sděleních. Pozvolné tempo dává šanci pro lepší porozumění.
- ▶ **Dodržovat frázování řeči.** Vzpomeňme si na vlastní zkušenost z učení se

cizímu jazyku. Při počátečním poslechu se zdá, že slova či celé věty akusticky splývají v jeden nepřerušovaný tok řeči. Je důležité zřetelně oddělovat jednotlivá slova (avšak nikoli nepřírozeně), členit myšlenky a úseky řeči, využívat pomlky a pauzy, aby více slov nesplynulo (v češtině je např. problém s předložkami, které přejímají přízvuk slova a akusticky se spojují se slovem – „*židle – je to na židli*“).

- ▶ **Mluvit dostatečně nahlas.**
- ▶ **Využívat správnou intonaci.** To je důležité i pro odlišení druhů vět. Například věty oznamovací mají klesavou intonaci, stejně tak i otázky doplňovací (tázací věty), ale otázky zjišťovací (tázací věty) mají naopak intonaci stoupavou.
- ▶ **Dbát na důkladnou výslovnost a artikulaci.** Při komunikaci s dítětem je dobré být u něj blízko a zajistit, aby dobře vidělo na naše rty (např. v ranním kruhu nesedí vedle nás, ale naproti nám). Všechny tyto faktory mohou znamenat právě ten zásadní rozdíl mezi porozuměním a neporozuměním.

3. ZADÁVAT JASNÉ A STRUČNÉ INSTRUKCE

Pro děti, které moc nerozumí, je velmi stresující, když nevědí, co mají dělat a co se bude dít. Je potřeba pokusit se o maximální srozumitelnost a naše sdělení zbytečně nekomplikovat. Výstižné a jednoznačné instrukce potřebují všechny děti. Porovnejme dvě následující sdělení:

a) *„Tak, no a teď se pěkně připravíme na tu naši další hru, kterou jsem si pro vás na dnešek připravila. Zůstaňte tam, kde stojíte. Každé dítě chytne za ruku kamaráda stojícího vedle něj, a vytvoříme tak společný kroužek.“*

b) *„Uděláme kruh!“*

4. OVĚŘOVAT POROZUMĚNÍ

Chceme-li účelně komunikovat s dítětem, musíme mít zpětnou vazbu a průběžně zjišťovat, jestli dítě rozumí. Užitečné bude, vysvětlíme-li dítěti ve spolupráci s rodiči, že budeme rádi, když nám dá vědět, kdykoli nebude něčemu rozumět. Cílem je, aby se dítě nebálo zeptat, pokud nerozumí.

5. VYUŽÍVAT AKTUÁLNÍ SITUACI

Naše komunikace s dítětem by se měla především zpočátku vztahovat k současné situaci, aby si dítě mohlo spojit slova s konkrétními činnostmi a okolními předměty. Položíme-li například dítěti, které moc nerozumí, otázku: „*Co jsi dělal včera?*“, rozhovor se pravděpodobně příliš nerozvine. Je lepší komunikovat v kontextu aktuálního dění, dáme tím dítěti větší šanci porozumět (např.: „*Máš bundu? Já mám bundu, podívej, já mám bundu. Máš bundu? Vezmi si bundu. Ano, teď máš bundu! Já mám bundu a také ty máš bundu.*“).

6. VYUŽÍVAT NÁZORNOST

Při komunikaci s dítětem s OMJ je vždy vhodné využít obrázky a konkrétní předměty, situace a činnosti pro srozumitelnost komunikace.

7. VYUŽÍVAT MATEŘSKÝ JAZYK DÍTĚTE

Je vhodné dát dítěti při komunikaci prostor a možnost, aby mohlo uplatnit svou mateřštinu (např. využití při počítání v různých jazycích při ranním kruhu). Učitel se také případně může naučit pár slov či vět v rodném jazyce dítěte a využít je pro navázání kontaktu⁹.

9 Lze se inspirovat frázemi v metodice GJUROVÉ, N. *Čeština jako cizí jazyk pro začínající školáky*. Praha: Portál, 2011.

8. SOUSTŘEDIT SE NA PRVKY NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Při komunikaci s dětmi s OMJ je dobré neverbálními projevy doprovázet slovní sdělení, která se tak stanou srozumitelnější. Zapojení neverbálních prvků do komunikace je vhodné, zároveň však má svá úskalí. Musíme mít na zřeteli kulturní odlišnosti, které do komunikace také vstupují.

► Gesta, pohyby hlavou a další pohyby těla

Při komunikaci s dětmi s OMJ je vhodné **doplňovat některé pokyny vždy tím stejným gestem**. Výrazná a opakující se gesta pomohou dítěti zorientovat se ve sdělení a porozumět. Učitel může doplňovat specifickými gesty různé instrukce typu: „*Sedněte si, poslouchejte, buďte potichu.*“ Je však také třeba si uvědomit, že některá gesta mají **různé významy v kontextu různých kultur**, tradic a náboženství. Dobrým příkladem takové rozdílnosti jsou pohyby hlavou na znamení souhlasu a nesouhlasu. U nás máme souhlasné přikývnutí a nesouhlasné zavrtění hlavou. Například v Indii je však zvykem doprovázet souhlas kýváním hlavy ze strany na stranu, což by v kontextu naší kultury mohlo být interpretováno jako „*možná*“ či „*nevím*“. V Bulharsku je to dokonce přesně naopak, než jak jsme tomu zvyklí u nás. Souhlas je doprovázen zavrtěním hlavou (naše „*ne*“), nesouhlas je pak vyjádřen pokýváním hlavy (naše „*ano*“). V Řecku se „*ne*“ vyjadřuje zvednutím hlavy nahoru. Takto dávají najevo nesouhlas i v jižní Itálii. Italové také při loučení mávají dlaní obrácenou k sobě, což by pro nás znamenalo „*pojd' sem*“. Budeme-li tedy chtít dítě z Itálie přivolat a ukážeme na něj naše „*pojd' sem*“, bude možná zmatené. Je proto potřeba **ověřovat, jak dítě naše gesta chápe**. Všechny tyto příklady jen dokládají, že děti z jiných kultur se toho musí učit mnohem více než jen jazyk.

► Pohledy očí

Přímý oční kontakt je v některých kulturách spíše projevem nadřazenosti či neúcty. Například vietnamské děti i dospělí mohou sklápět zrak, když s námi mluví přímo. „*Nebývá to známka nezájmu či neupřímnosti, ale naopak slušného skromného chování. Toto chování je často doprovázeno mírným sklopením hlavy. Naopak přímý a dlouhý pohled Evropana do očí může být pro Vietnamce nepříjemný, mohou si ho vysvětlit jako příliš sebevědomé chování mluvčího, jako urážku.*“ (Černík a kol., 2007, s. 149). Podobně je vnímán oční kontakt i v Číně a Japonsku. Naopak

ve Spojených státech je oční kontakt žádoucí. Nebudete-li ho udržovat, může to být vnímáno jako neupřímnost či dokonce postranní úmysly.

► **Tělesný kontakt**

Opatrně bychom měli zacházet i s dotyky. U nás je běžné dítě pohladit nebo vzít do náručí, pro některé kultury však může být fyzický kontakt učitele s dítětem poněkud nevhodný, dotyk může být vnímán i jako negativní signál. Ve Středomoří je zcela běžné položit při rozhovoru o počasí ruku na rameno neznámému člověku. U nás je to sice nezvyklé, ale nejedná se o urážku. V Koreji by to bylo vnímáno jako velmi nevhodné jednání. V Thajsku je posvátná hlava, pohladit po ní třeba dítě je považováno za nespolečenské a urážlivé. Doteky se nedoporučují ani v případě Číny a Blízkého východu.

► **Výrazy tváře, mimika**

Například úsměv má ve Vietnamu více významů (vyjadřuje i smutek, zmatek, nervozitu). Vietnamské děti se tedy mohou smát právě ve chvíli, kdy nám nerozumí a jsou zmatené.

► **Postoj těla, vzdálenost a zaujímání prostorových pozic**

Příslušníci odlišných kultur zacházejí odlišně také s prostorem. V severoevropských zemích či v USA udržují lidé při konverzaci dost značný odstup. Na jihu Evropy, v jižní Americe či na Blízkém východě stojí lidé ve stejných situacích mnohem blíže. Toho si můžeme všimnout především při komunikaci s rodiči.

Některá další specifika související s komunikací lze najít v kulturních profilech jednotlivých zemí pod následujícím odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/nove-prichozi/odkud-cizinci-prichazeji>.

Opět ale platí, že je třeba být především vnímavý, citlivý, využít svou intuici a empatii.

TIPY Z PRAXE

- ▶ Připravit **obrázkový denní režim** (viz kapitola *adaptace*), který komunikaci s dítětem velmi usnadní. Můžeme mu ukázat na obrázku, co se bude dít v průběhu dne a jaké činnosti budou následovat (svačina, vycházka, spaní).
- ▶ Využít jako **prostředníka pro komunikaci** jiné dítě z MŠ, které ovládá mateřský jazyk nově přichozícího dítěte a zároveň i češtinu. Toto je vhodné jen na začátku docházky dítěte s OMJ, později je vhodné tuto pomoc využívat jen výjimečně.
- ▶ Zažádat o **asistenta pedagoga** pro děti s OMJ. Informace poskytuje MŠMT v sekci speciální vzdělávání <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-rozvojove-a-operacni-programy>. Grantové výzvy jsou vypsány zpravidla na podzim. MŠ musí předem získat od kraje (či MŠMT) souhlas k vytvoření místa asistenta (termín požádání na kraj je většinou kolem května), a následně pak ke konci roku může podat žádost o finance na asistenta.
- ▶ Využít **rodiče dítěte** a domluvit se s nimi, aby byli v prvních dnech dostupní na telefonu. Pokud některý z rodičů umí i česky nebo cizí jazyk, který ovládáte, může případně zprostředkovat porozumění mezi Vámi a dítětem.
- ▶ Důležité je také **podporovat komunikaci mezi dětmi navzájem**. Organizujte některé činnosti ve skupinách či dvojicích, zadávejte jim společné úkoly, hledejte společné zájmy, informujte rodiče, které děti si spolu rozumí. Na dobu volných her připravte prostředí, které podněcuje ke hrám v roli, při nichž si děti hledají partnera a přirozeně jsou nuceny ke komunikaci.

7.

***Komunikace
s rodiči***

Komunikace s rodiči je velmi významnou složkou pedagogické práce. Předškolní vzdělávání by podle RVP PV mělo „*doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů.*“ (2004, s. 7) Rodiče jsou tedy našimi partnery. Pedagog by měl navazovat na výchovu v rodině, znát potřeby a zájmy dítěte. Rodiče potřebují mít přístup k informacím o provozu a organizaci MŠ, o obsahu a průběhu docházky jejich dítěte, o jeho pokrocích a úspěších či naopak obtížích. Vést jasnou a účelnou komunikaci však nemusí být vždy snadné. Nedorozumění a nejasnosti v komunikaci vznikají i mezi lidmi z téhož prostředí, hovořícími stejným jazykem, natož pak mezi lidmi ze zemí navzájem vzdálených. Zásadním problémem je jazyková bariéra. Svou roli hrají i další faktory, jako je náboženství, kulturní odlišnosti, různý pohled na výchovu a vzdělávání, rozdílná očekávání spojená s růzností vzdělávacích systémů zemí atd. S rodiči-cizinci tedy bude potřeba vyjasnit řadu věcí a zajistit dlouhodobě srozumitelnou komunikaci.

JAZYKOVÁ BARIÉRA

Je třeba si uvědomit, že rodiče jsou při komunikaci s námi ve velké nevýhodě. Mnohdy přicházejí do České republiky bez znalosti češtiny a příliš neznají ani naši kulturu a zvyklosti. Nevědí tedy, co se od nich očekává, mohou mít nejrůznější obavy a především je pro ně složité nebo nemožné plně vyjádřit a formulovat v češtině své myšlenky. Může pro ně být velmi stresující, když se před námi pokoušejí mluvit, hledají slova a vědí, že mají špatnou výslovnost i gramatiku.

Způsob vyjadřování má velký vliv na to, jak na nás člověk působí a jak ho vnímáme. Jazykový projev je významnou součástí identity každého člověka, vyjadřuje jeho osobnost, je ukazatelem míry vzdělanosti, inteligence a kultivovanosti. Pokud však hovoří jiným než mateřským jazykem, je situace samozřejmě odlišná a jazykový projev tuto vypovídací hodnotu ztrácí. Musíme si dát pozor na to, aby v nás koptání a zjednodušená forma jazyka rodičů nevyvolávalo ani podvědomě pocit, že nejsou příliš bystří či vzdělaní. Jejich výslovnost se může zdát mnohdy až směšná a to by mohlo nechtěně ovlivnit náš přístup k nim. Je tedy potřeba se tomu bránit a mít na paměti, že se může jednat o velice kultivované a vzdělané osoby. Je také potřeba bránit se předsudkům a stereotypnímu vnímání určitých skupin.

Každý člověk, bez ohledu na vzdělání, původ nebo cokoliv jiného zasluhuje naši maximální vážnost a profesionální přístup.

Další informace ke komunikaci s rodiči naleznete zde:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cestina/komunikace>
a <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina/jak-na>.

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ:

- **Poskytněte rodičům tištěný materiál** se vstupními informacemi o předškolním vzdělávání a specifikách Vaší MŠ ve zjednodušené podobě nebo v jazyce, kterému rozumí. Vybrané materiály je možné stáhnout a upravit dle potřeby Vaší MŠ:

<http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/informace-pro-rodice>.

- ▶ **Spolupracujte s tlumočníky.** Pomoc se zprostředkováním služby tlumočnicka nabízí některé neziskové organizace:
<http://www.inkluzivniskola.cz/content/kontakty>,
<http://meta-ops.cz/kontakty-na-komunitni-tlumocniky>
nebo Centra na podporu integrace cizinců, která fungují v každém kraji <http://www.integracnicentra.cz/>. Tlumočnické služby jsou často financovány z grantů a poskytovány zdarma.
- ▶ Stanovte pravidla komunikace. Vyjasněte si s rodiči, jak konkrétně budete komunikovat v průběhu školního roku (nástěnka, e-mail, sms, notýsek, telefon, schůzky). Společně stanovte jasná pravidla a formy vzájemné komunikace tak, aby komunikace byla úspěšná a v dané formě příhodná pro Vás i rodiče.

TIP

- ▶ Učitel se s rodiči domluví, že důležitá sdělení na nástěnce budou vždy označena červeným vykřičníkem. Odliší se tak od méně podstatných informací (texty básniček).

- ▶ **Preferujte písemnou komunikaci.** Psaná informace je vždy praktičtější, jasnější a závaznější. Komunikujte s rodiči přes e-mail, pomocí sms, písemných vzkazů, využijte nástěnku.

TIP

- ▶ Učitel založí notýsek, do kterého si píše s rodiči různé vzkazy. Rodiče si sdělení nechávají od někoho přeložit a odepisují. Někdy umí česky jeden z rodičů nebo někdo z okruhu rodiny a známých. Vzkazy také může psát do notýsku nějaký prostředník, třeba asistent cizinec, který ovládá oba jazyky.

- ▶ **Jednejte vstřícně,** pozitivně, otevřeně, profesionálně, přátelsky a s respektem. Rodiče stejně jako děti potřebují jednoznačná vyjádření.
- ▶ **Naučte se pár frází v mateřském jazyce rodiny.** Přivítání v rodném jazyce bude projevem vstřícnosti a otevřenosti. Rodičům tak dáme najevo, že nás zajímají, že respektujeme jejich kulturu a odlišné jazykové zázemí.

- ▶ **Předvídejte, předcházejte nedorozuměním či komplikacím.** Budou rodiče například rozumět pokynu, že si děti mají z domova přinést masky na karneval v příštím týdnu? (Co je karneval a jaký typ masek je vhodný? Co znamená přesně „v příštím týdnu“?)

- ▶ **Ujistěte rodiče, že budete respektovat** jejich náboženská a kulturní specifika.
- ▶ **Informujte rodiče o podpoře,** kterou věnujete jejich dítěti v oblasti jazykového rozvoje (a případně v dalších oblastech). Proberte s nimi individuální vzdělávací plán, podle kterého s dítětem budete pracovat.
- ▶ **Využijte inovativní formy dokumentace rozvoje dítěte.** Uplatnit zde můžeme například metodu *Learning Stories (LS)*. Prostřednictvím této metody učitel vlastně mimo jiné sděluje rodičům, že má o jejich dítě zájem, že ho vnímá a věnuje se mu. Rodiče to samozřejmě velmi ocení a podpoří to jejich pozitivní přístup k MŠ a učiteli. Do vzájemné komunikace s námi tak mohou vstupovat mnohem vstřícněji.
- ▶ **Zapojte rodiče do akcí školy** a pozvěte je na karneval, výlet či oslavu. Uspořádejte třeba společnou snídani pro rodiče a děti v první čtvrtině školního roku (např. v říjnu po zvládnutí základní komunikace s rodinou i dítětem a jeho adaptace v MŠ).
- ▶ **Podporujte kontakt s ostatními rodiči** dětí z MŠ, podpořte tak celkové začlenění rodiny do českého prostředí.
- ▶ **Modifikujte texty.** Při psaní vzkazů, dopisů či hromadných informativních textů a oznámení pro rodiče je dobré zohlednit právě ty rodiče, kteří češtinu příliš neovládají. Měli bychom se vyhnout složitým formulacím a dlouhým souvětím, slovesům v rozkazovacím a podmiňovacím způsobu, komplikovaným zdvořilostním frázím a neurčitým údajům (např. *jindy, pravděpodobně, předpokládaný návrat*). Psát správně, ale

maximálně zjednodušeně a stručně. Rodičům tím dáme větší šanci porozumět nebo si přeložit text s pomocí slovníku. Budeme tak vstřícní a zároveň podpoříme jejich vlastní snažení, jazykový rozvoj a integraci.

Následující dvě verze oznámení o výletu do ZOO mohou posloužit jako příklady k porovnání:

1) Vážení a milí rodičové, chtěli bychom vás informovat o plánované návštěvě zoologické zahrady. Na výlet vyrazíme s dětmi tento pátek po svačině, přiveďte je tedy prosím včas. Vracet se budeme kolem třetí hodiny, v tomto čase tedy můžete děti opět vyzvedávat. Dejte dětem s sebou potřebné peníze na vstupné – 40 korun, jízdenku – 16 korun a na balíček se svačinou, kterou zajistí MŠ v ceně padesáti korun. Dále budou děti potřebovat batůžek s pláštěnkou a lahvi s pitím.

*2) Akce školy: návštěva ZOO
dne: 24. 9. 2013
odchod z MŠ: 9:30
návrat do MŠ: 15:00
cena: 100,-
pomůcky: batoh, pláštěnka, pití*

Další informace ke zjednodušení komunikace naleznete zde: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina/co-pomaha-porozumeni>.

► Zjednodušte jazyk

Postup napomáhající porozumění:

1. Sám pro sebe formulovat sdělení – co chci sdělit – co chci, aby kdo udělal.
2. Heslovitě formulovat danou informaci – přesně, konkrétně, srozumitelně a správně.
3. Ověřit si porozumění.

Volba vhodných formulací:

1. **Klíčová slova** (tj. názvy měst, ulic, budov, jména osob apod.) uvádět v 1. pádě z důvodu jednoznačnosti a jejich dohledatelnosti ve slovníku, na internetu atd.

Příklady vět:

Nevhodné: S plaváním budeme končit 2. června.

Vhodné: Konec plavání 2. 6.

2. Volit **konstrukce s infinitivem**: zdvořilost vyjádříme slovem prosím a infinitiv lze najít ve slovníku, kondicionál může zavádět k úvaze, že se jedná o minulost, protože se používá tvar pro vyjádření minulého času.

Příklad struktury: *muset + infinitiv, tj. musíte udělat*

moci + prosím+ infinitiv, tj. můžete prosím udělat

Příklady vět:

Nevhodné: Vyplňte žádost a přijďte s ní v pátek nejlépe v poledne.

Vhodné: Musíte vyplnit žádost a přinést 8. 4. ve 14.00.

FORMY KOMUNIKACE S RODIČI:

OSOBNÍ KONTAKT S RODIČI

1. **Zápis:** základní informace o škole

U zápisu můžeme dát rodičům písemný materiál, kde budou uvedeny základní informace o MŠ a docházce dítěte a dále stanoveny formy komunikace pro následující spolupráci. K tomuto účelu lze zpravidla použít již existující materiál MŠ, který jazykově zjednodušíme tak, aby byl srozumitelný i osobě s malou znalostí češtiny (viz pravidla komunikace výše). Uvedeme v něm e-mailovou adresu, telefon do MŠ, časový harmonogram s daty první informativní schůzky před začátkem školního roku, třídních schůzek, schůzek ke konci školního roku apod. MŠ může zároveň stanovit, že si v průběhu roku přeje několik individuálních schůzek a konzultací s rodiči k aktuální situaci a evaluaci rozvoje dítěte. V materiálu lze také uvést konkrétní instrukce pro běžnou každodenní komunikaci, tedy např.: „*Informace o akcích školy sledujte na nástěnce u vchodu do MŠ. Další informace jsou na nástěnce v šatně Vaší třídy...*“ Máme-li možnost, je vhodné nabídnout takový materiál rodičům v jazyce, kterému rozumí. Základní informace o předškolním

vzdělávacím systému jsou k dispozici v různých jazycích pod následujícím odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/informace-pro-rodice>.

- 2. Informační hromadná schůzka** pro rodiče a děti na konci školního roku před nástupem do MŠ. Rodina získá první kontakt s MŠ, seznámí se s paní učitelkou a dětmi z budoucí třídy. My máme možnost navázat první kontakt s dítětem a zmapovat úroveň jeho jazykové kompetence v češtině, což lze dále využít k přípravě na příchod dítěte. Na tuto schůzku je možné zajistit tlumočníka.
- 3. Individuální schůzka** s rodiči, případně i s tlumočnickem, pokud nebyl na úvodní informační schůzce či mají-li rodiče další dotazy.
4. Schůzka s rodiči v prvním týdnu školního roku.
5. Průběžná individuální schůzka s rodiči zaměřená na rozvoj dítěte (1–2krát v roce).
6. Schůzka s rodiči na konci školního roku nebo před zvláštní akcí MŠ (např. škola v přírodě).

PÍSEMNÝ KONTAKT S RODIČI

- 1. Informační materiály** (úvodní informace při zápisu);
- 2. Dopisy, e-maily, vzkazy** (lze založit notýsek na vzkazy či krabici „Pošta od rodičů“, kam mohou rodiče dávat písemné podněty pro MŠ);
- 3. Nástěnky:** Nástěnka školy s aktuálními informacemi k MŠ (akce školy, informace o jazykové vybavenosti pedagogů a možném podání informací jednotlivými pedagogy v cizích jazycích), nástěnka s informacemi platnými pro vybrané třídy s instrukcemi pro rodiče. Je dobré mít přehlednou samostatnou nástěnku jen pro požadavky na pomůcky, oblečení a vybavení, které od rodičů budeme aktuálně pro děti potřebovat. Informace můžeme vyvěšovat v různých jazycích, doplnit je obrázkem anebo se pokusit o maximální jednoduchost textu, aby pro rodiče-cizince nebylo tak těžké si informace přeložit.

8.

*Začlenění dítěte
do kolektivu*

Začlenění do kolektivu je pro dítě zásadní a velmi ovlivní i jeho jazykový rozvoj. Dítě s OMJ vnese do třídy novou dynamiku a změní se i požadavky na učitele. Při práci se skupinou je potřeba zohlednit přítomnost dítěte či dětí, které nerozumí.

Míra úspěšnosti začlenění dítěte do kolektivu závisí na mnoha faktorech. Svou roli hraje celkové klima třídy, které utváří jednotlivé děti a učitel svou osobností, záleží na přístupu a způsobu práce učitele s dětským kolektivem. Záleží také na věku dětí, zkušenosti z praxe ukazují, že mladším dětem celkem nedělá problém přijmout mezi sebe dítě s OMJ. V kolektivu tříletých se jazyk mnohdy neprojevuje tak výrazně jako u starších dětí, a nemusí tedy hrát tak významnou roli. V tomto věku není často zcela rozumět ani českým dětem. Odlišnost mateřského jazyka tak není příliš zjevná. Menší děti celkově odlišnosti tolik nevnímají, každá třída je ovšem jiná a má jedinečnou dynamiku.

Děti by měly být vedeny ke vzájemné toleranci, vstřícnosti a respektu k odlišnostem. Pokud s nimi vhodně pracujeme a rozvíjíme je v těchto oblastech, dáváme jim důležitý vklad do života a vytváříme tak inkluzivní prostředí, ve kterém se každé dítě cítí dobře.

Nejde zde jen o připravenost dětí na odlišnosti, ale i o výchovu k základní slušnosti a přátelskému přístupu k ostatním obecně. Je potřeba předcházet tomu, aby děti vyloučily z kolektivu některého člena třídy, či dokonce aby se k němu chovaly špatně, jak se tomu stalo v případě malého Wu v následující ukázce:

Situace z praxe:

Wu přijel z Číny s rodiči a starším bratrem, když mu bylo 5 let, nikdo z rodiny česky nemluvil. Po nástupu do MŠ se pro malého Wu stalo největším problémem začlenění do kolektivu dětí. Třída ho nejen nepřijala, ale někteří mu velmi záhy začali ubližovat. Wu se zpočátku poměrně výrazně projevoval, smál se, poskakoval a upozorňoval na sebe. Dětem se zdál zvláštní. Paní učitelka z vedlejšího oddělení pak jednou veřejně upozornila na to, že Wu má špinavé oblečení a dřevákové ponožky. Děti se mu hned začaly posmívat, že je špinavý, a říkaly, že smrdí. Situace se stupňovala, Wu se stal terčem posměchu, ve třídě vznikalo mnoho konfliktů. Paní učitelka se snažila dětem vždy vysvětlit, že se musí chovat slušně, ale její domlouvání nemělo žádný efekt. Velkým problémem byla také komunikace s rodiči. Česky nemluvili, a tak s nimi paní učitelka nemohla situaci konzultovat a řešit. Při konfliktech se Wu nejprve mocně bránil, na posměšky reagoval agresivně. Postupně se však začal spíše uzavírat do sebe a působil apatickým dojmem.

Učitel musí bezvýhradně a důsledně vyžadovat ohleduplnost jednoho k druhému a jít dětem příkladem. Je vhodné stanovit pravidla chování a pak na ně odkazovat. Vždy je lepší podporovat a oceňovat pozitivní chování než trestat to nevhodné.

Začleňování dítěte s OMJ do kolektivu bychom se měli věnovat už před jeho příchodem do třídy a v prvních dnech docházky, neboť mnohem lepší je problémům a různým nedorozuměním předcházet než je potom řešit. Dále je třeba podporovat začlenění dítěte v průběhu celého roku.

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ:

- ▶ **Před příchodem dítěte přiblížit třídě specifika a náročnost situace nově příchozího.** Je poměrně účinné, když si děti na vlastní kůži vyzkouší, jaké to je, když nerozumí. Učitel může tento zážitek dětem zprostředkovat tak, že na ně začne mluvit třeba anglicky nebo pozve do třídy návštěvu hovořící cizím jazykem. S dětmi pak můžeme krátce pohovořit o tom, jaké to pro ně bylo, a z toho vyvodit, jak se asi bude cítit nově příchozí. Připravíme je na možné problémy při komunikaci s novým dítětem a upozorníme na kulturní odlišnosti. Záleží samozřejmě na věku dětí, s tříletými budeme asi těžko diskutovat o kulturních odlišnostech, a proto zvolíme zjednodušenou formu. S dětmi si pak můžeme povídat o světě, jazycích a kulturách. Toto téma je nesmírně bohaté a variabilní, nabízí spoustu možností pro zajímavé činnosti. Záleží na tvořivosti každého učitele. Využít lze spoustu atraktivních materiálů – obrázky, knížky, globus, videa, hudbu...
- ▶ Představit třídě zemi, ze které **dítě s OMJ přichází**, je vhodné už před jeho příchodem. V některých případech lze využít přítomnost nového člena třídy po jeho nástupu. V závislosti na věku a jazykové vybavenosti může dítě ukázat pár obrázků a fotek ze své země či povědět pár slov v mateřském jazyce (dítě může naučit ostatní pozdrav, *prosím* a *děkuji*). Záleží i na osobnosti dítěte, jestli se bude ostýchat, nebo jestli bude bezprostřední. Učitel musí zvážit, co je pro dané dítě a danou skupinu reálné, a vytvořit odpovídající atmosféru, aby činnost přinesla kýžený efekt. Představování země původu nemá tak velký význam s nejmladšími tříletými dětmi, pro předškoláky je naopak takový typ činnosti velmi vhodný.
- ▶ **Požádat nějaké dítě, aby se stalo patronem nového člena třídy** a pomohl mu při počátečním zvládnání denního režimu, orientaci v MŠ a s dalšími věcmi. Patronů může být několik, každý může mít na starosti jinou oblast „péče“ o dítě. Důležité je, aby patroni byli motivováni a věnovali se dítěti s radostí, dobrovolně a s přátelským přístupem. Vhodného patrona může učitel zvolit na základě společných zájmů dětí a dle své učitelské intuice. Je dobré s dětmi předem, např. během ranního kruhu, mluvit o tom, co znamená dělat někomu patrona, jak se ne/chovat, aby to novému dítěti bylo příjemné.

- **Umístit dítě do vhodné třídy.** Učitel či ředitel školy už při zápisu odhadne, do které třídy-skupiny se dítě hodí. Důležité je také zvážit, zda umístíme děti pocházející ze stejné země do jedné třídy, či je naopak rozdělíme. Na situaci lze pohlížet z různých hledisek a záleží na konkrétních případech. Pro malé dítě, u kterého máme obavu ze zvládnutí počáteční adaptace, může být velmi důležité a vhodné, když bude mít ve třídě kamaráda hovořícího stejným jazykem. Starší a bezprostřední děti můžeme naopak rozdělít a předcházet tak tomu, aby komunikovaly výhradně spolu. Jejich začlenění i rozvoj češtiny pak bude rychlejší.
- **Ranní přivítání.** Přátelské prostředí je vytvářeno drobnostmi, začlenění dítěte lze podpořit mnoha způsoby. V některých MŠ paní učitelka i děti ráno každého vítají („*Dobré ráno, Anežko, dobré ráno, Jakube...*“). Díky častému opakování se dítě jednak rychle naučí nová slovíčka, jména dětí a zároveň bude cítit, že ho děti berou na vědomí a že je platným členem skupiny. Vhodné je zapojit i další jazyky, vítat se můžeme i vícejazyčně.
- **Plánovat vhodné činnosti** lze už před nástupem nového dítěte. Pro první dny je dobré zvolit takové činnosti, do kterých se může zapojit i dítě bez znalosti češtiny, a stát se tak rychle platným členem skupiny. Může se jednat o různé výtvarné či pohybové aktivity.
- **Podporovat začleňování dítěte do kolektivu.** Učitel do jisté míry ovlivňuje přístup dětí k novému členu skupiny. Může intuitivně a citlivě vytvářet příležitosti pro navazování přirozených přátelských vztahů mezi dětmi a pokoušet se zapojit dítě do všelijakých her a činností. Důležité je nepolevit v tomto snažení a podporovat začlenění dítěte dlouhodobě. Zpočátku se může zdát, že třída nové dítě přijala. Někdy se ale jedná o počáteční zvědavost a zaujetí pro exotického kamaráda, které časem opadnou, a cizinec se pak pomalu dostává na okraj skupiny. Hledíme společné zájmy dětí a upozorňujeme je na to, co mají společného. Nechme třídu pracovat při různých činnostech v různých sestavených skupinkách, aby dítě mělo možnost seznámit se s co nejvíce dětmi a navázat přátelství. Zároveň dětem poskytneme dostatek prostoru a času pro volnou hru, při které mohou přirozeně navazovat vztahy.

- **Představení oblíbeného předmětu, hračky.** Učitel může vyzvat děti, aby si donesly své hračky – buďto všechny děti ve stejný den, nebo každý den jedno. Starší a jazykově vybavenější děti mohou o hračce něco povědět (odkud je, jak si s ní hraje, proč se mu líbí). Mladší mohou hračku jen donést a ukázat ji ostatním. Předem je důležité ujasnit, jestli chce dítě hračku někomu zapůjčit a hrát si s ní případně spolu s ostatními, nebo jestli ji chce jen ukázat. Pokud dítě s OMJ hovoří česky málo a chodí např. do kurzu češtiny v MŠ, je tato činnost ideální ve spojení s tématem hračky, části těla (pokud víme, že dítě donese třeba panenku nebo medvídka, pak je bude umět před třídou popsat).
- **Udělit nově příchozímu dítěti nějakou funkci, službu, zodpovědnost.** To může být dalším vhodným krokem. Dítě se bude rychleji cítit jako člen skupiny, když má něco na starosti, a i ostatní ho snáze přijmou jako součást kolektivu. Zvolíme takový úkol, na který nebude potřeba velká znalost jazyka.
- **Zpracovat s dětmi pravidla chování v MŠ.** Z praxe se také ukazuje, že na začlenění dítěte do skupiny má velký vliv jeho chování vůči dalším dětem – často větší než jeho jazyková vybavenost. Důležitá je schopnost dítěte spolupracovat, hrát si s ostatními, vstřícnost a přátelský přístup. Při každodenních činnostech se projevují návyky z rodiny, do chování dítěte se promítá styl výchovy, záleží na tom, kolik času rodiče svým dětem věnují. Přístup k výchově se velmi liší i v rámci České republiky, natož pak napříč různými zeměmi světa, svou roli opět hraje právě kultura dané země a náboženství. Nelze vycházet ze stereotypního předpokladu, že to či ono dítě bude vychovááno podle určitého modelu dle země původu. V některých zemích se však přece jen rodiče staví k výchově třeba poněkud benevolentněji než u nás, děti jsou temperamentnější, živější a nejsou zvyklé podřizovat se autoritě. V některých kulturách jsou upřednostňováni chlapci a není zvykem jim cokoli nařizovat či zakazovat, což u nás samozřejmě vede ke komplikacím. Vhodné je tedy probrat s dětmi (případně i s rodiči třeba při zápisu) pravidla chování v MŠ. Nejlepší je, když se na tvorbě pravidel spolupodílejí všechny děti a vytváří je společně. Zpracovány mohou být ideálně graficky s využitím obrázků. Tvorba pravidel třídy je vhodnou činností pro začátek roku, je přínosná pro všechny. Učitel se pak může k pravidlům průběžně vracet, odměňovat děti za žádoucí chování, posilovat pozitivní vzory a případně upozorňovat na porušení pravidel.

9.

*Podpora multikulturného
a inkluzivního prostředí*

Mateřská škola by měla být otevřeným a přátelským prostředím, ve kterém je každé dítě vítáno, respektováno a přijímáno takové, jaké je. Úkolem pedagoga je budovat tuto vstřícnou atmosféru i v chování jednoho dítěte k druhému, aby odlišnost byla vnímána jako přirozená obohacující součást života. Je žádoucí pozitivně reflektovat rozmanitost skupiny a mluvit s dětmi o různých jazycích, kulturách, tradicích a zdůrazňovat hodnotnost každého člena skupiny. S dětmi je možné využít nejrůznější typy aktivit od povídání nad knížkou či obrázky přes zážitkové metody ke komplexnějším projektům zahrnujícím výtvarné, hudební a pohybové činnosti. Následují konkrétní náměty pro práci s dětmi podporující inkluzivní a multikulturní prostředí MŠ.

TIPY Z PRAXE

► Připravit projekt

V britské mezinárodní MŠ Merwyale připravili učitelé projekt **Cesta kolem světa**, v rámci něhož děti každý týden „navštívily“ jednu zemi. Postupně byly představeny všechny země, ze kterých pocházely děti v MŠ a i některé další. Každý týden byla MŠ vyzdobena podle kultury dané země, děti přivítaly různé hosty a návštěvy, byla připravena spousta

zajímavých činností. Například v rámci čínského týdne děti oslavily čínský nový rok (v únoru), užily si hodně legrace při vaření tradičních čínských nudlí a při následné konzumaci hůlkami. Společně si vyrobily kimono. Maminka jednoho člena třídy představila dětem čínštinu, přečetla pohádku, zaspívala a společně s paní učitelkou je naučila několik čínských znaků, které využily i na ozdobení kimona. Děti shlédly krátký dokument o pandě velké žijící v čínských horách, při skládání origamů si za poslechu čínské hudby každý složil svou vlastní pandu. Na začátku týdne využila paní učitelka glóbus a nechala děti hádat, kde se nachází Velká Británie a kde Čína. Povídala si s dětmi o tom, jak dlouhou dobu strávila Ming (dívka ze třídy) v letadle při cestě z Číny do Británie, a děti se Ming vyptávaly, co ji v prvních

dnech v nové zemi překvapilo. Ming pak ukazovala ostatním velkou obrázkovou knihu o Číně s krásnými barevnými fotografiemi (vypůččenou v knihovně). Paní učitelka doprovázela fotografie vyprávěním a zajímavými informacemi o Číně.

V závěru každého měsíce se uspořádala slavnost pro rodiče a děti, na které byly prezentovány výrobky a činnosti, jimiž se děti zabývaly v uplynulých 4 týdnech v rámci „cestování“ po 4 různých zemích. Rodiče z daných zemí donesli tradiční pohoštění, všichni rodiče měli možnost navzájem se více poznat, dozvědět se něco o jiných kulturách a o práci pedagogického týmu.

Projekt měl obrovský ohlas, děti i rodiče byli nadšeni, učitelé si pochvalovali pozitivní dopad na chování dětí v rámci kolektivu. Zároveň se děti rozvíjely v řadě vzdělávacích oblastí a užily si spoustu legrace.

► **Zapojit svátky, zvyky a oslavy různých kultur**

Oslavování je vždy radostnou příležitostí pro vzájemné sblížení a podporuje přátelskou atmosféru třídy. Je tedy žádoucí zapojovat oslavy do programu MŠ. Máme-li ve třídě děti z odlišných zemí, můžeme toho využít pro zapojení jejich tradičních svátků.

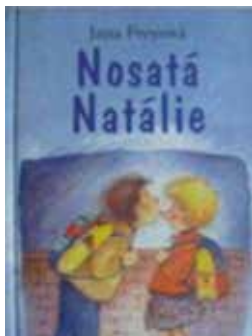
Jednotlivé kultury mají svá specifika, odlišné zvyklosti a tradice, které se při běžném soužití přirozeně střetávají. Oslavy nám nabízejí prostor nenásilně se s nimi seznámit a vnímat je pozitivně. Pro některé kultury jsou tradice, svátky a oslavy nesmírně důležité, často víc, než je tomu u nás. Pro rodinu a samotné dítě tedy může být poměrně významné, když oslavíme v MŠ právě ten jejich svátek způsobem, kterým se v rodině prožívá. Dáváme tím najevo, že respektujeme původ a odlišné zvyky rodiny. Dítě tak snáze získá pocit, že k nám patří a že je u nás vítané, což je naším cílem. Je to také příležitost, kdy dítě může uplatnit své kompetence, znalosti a dovednosti a být jednou za „odborníka“. Právě takovým přístupem, kdy každý má ve skupině své místo a je přijímán a respektován se všemi svými specifiky, vytváříme žádoucí inkluzivní prostředí.

Nutná je opět komunikace. Měli bychom od rodičů zjistit, které svátky rodina skutečně slaví, jak je slaví a do jaké míry jsou pro ně dů-

ležité. Nemluvíme pak zpravidla o tom, jak se slaví Nový rok v Číně, ale o tom, jak slaví Nový rok jednotlivé děti a jejich rodiny. Cílem je sdílení životních zkušeností dětí, hledání společných prvků.

► **Využit knížky, příběhy a pohádky**

Vhodným způsobem, jak podporovat inkluzivní prostředí MŠ a rozvíjet přátelskou atmosféru kolektivu, je i předčítání. Využit lze následující příběhy, ve kterých vystupují nejrůznější rozmanití hrdinové, kteří se třeba také potýkají s jistou odlišností.

Nosatá Natálie (Freyová, 1999). Natálie se odlišuje od ostatních dětí výrazně velikým nosem. Knižka popisuje pocity dítěte vyčleněného z kolektivu, kterému se ostatní posmívají, a poukazuje na nesmyslnost takového počínání. Příběh je čtivý, a přestože je určen pro školáky (neboť i Natálka je už školačka), je díky krátkým a jednoduchým větám srozumitelný i předškolním dětem MŠ. Po čtení si můžeme s dětmi vždy chvíli povídat. V **Příloze V.** najdete úryvek

z knížky, který může posloužit jako inspirace. Je doplněn otázkami, s nimiž se může učitel na děti obrátit.

František jde do školy (Nöstlingerová, 1999). Popisuje útrapy malého Františka se spolužákem, který mu ztrpčuje život. František se po nástupu do první třídy odlišuje od ostatních malým vzrůstem a pisklavým hláskem. Eduard se mu proto posmívá a František se pokouší se situací vypořádat různými způsoby. Knižka je čtivá, vtipná a dětem blízká. Nabízí opět spoustu námě-

tů k diskusím. Můžeme dát příběh do souvislosti s knížkou o Natálii a např. se ptát, co mají hlavní hrdinové společného.

Haló! Je tu někdo? (Gaarder, 1998). Kniha je vhodná až pro čtenáře od 8 let, nabízí ale zajímavé náměty a dá se s ní výběrově pracovat i v MŠ. Příběh o vzájemné toleranci je zarámován setkáním chlapce s mimozemšťanem, který nečekaně přistane na stromě v zahradě. Jáchym vysvětluje a objasňuje novému kamarádovi vše, co je pro něj nové a neznámé. Malý mimozemšťan ještě nikdy

nebyl na planetě Zemi, nezná zvyky zdejších obyvatel, nikdy neviděl zvířata a udivuje ho spousta dalších věcí. Nakonec oba pochopí, že i přes svou odlišnost mají mnoho společného a mohou si rozumět. Humorné ilustrace vhodně doprovází a nadlehčují text.

Putování s Carly je vzdělávací projekt určený pedagogům a dětem prvních až třetích tříd základní školy a poslední třídy školy mateřské, který organizace Meta, o.p.s. vyvinula ve spolupráci s Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky Praha.

Carly je animovaný film vypravující příběh malého děvčátka, které se vlivem tragických okolností ocitne na útěku z domova. Film seznamuje nenásilnou formou malé diváky s osudy uprchlíků a je východiskem pro různé aktivity nejen na téma migrace. Součástí výukového materiálu je i metodická příručka pro učitele usnadňující práci s filmem, která nabízí i aktivity na téma hodnoty, emoce a tolerance. (Film a metodický materiál je zdarma k dispozici k osobnímu odběru v kanceláři organizace META, o.p.s., Ječná 17, Praha 2).

Bližší informace k projektu naleznete na adrese <http://www.meta-ops.cz/metodicke-a-vyukove-materialy>.

Děti jako já (Kindersley, 1995). Tato kniha přibližuje život jednotlivých dětí z nejrůznějších koutů světa. Každé dítě představuje v knize svou rodinu, zemi a prostředí, z něhož pochází. Seznamuje čtenáře s tamním způsobem života, stravováním, školou, bydlením a zvyklostmi. Knižka je doprovázena spoustou pěkných barevných fotografií, které může učitel využít pro další vyprávění.

Kiko a tajemství papírového motýla (Pilátová, 2010). Příběh vypráví o japonské holčičce, která se ocitne se svým tatínkem, restaurátorem knih, na kroměřížském zámku. Ve škole si pak hledá nové kamarády. Kiko se při svém dobrodružném pátrání dokáže dorozumět nejen s duchem zakleté princezny, ale i s českými dětmi, jejichž řeč

nezná... Knižka je o tom, jak vzniká přátelství, o schopnosti komunikovat a v neposlední řadě o křehké kráse japonského umění origami. Příběh se dotýká kulturních stereotypů, propojuje reálný svět se světem fantazie. Živé vyprávění v sobě nese mnohá poselství, vtahuje děti do děje a prostřednictvím přiloženého návodu učí skládat papírové hvězdičky a motýlky.

INKLUZIVNÍ PLÁN

Věnujete-li se začleňování dětí s OMJ, můžete zvážit vytvoření oficiálního dokumentu, který bude shrnovat a strukturovat formu podpory těchto dětí a jejich rodičů. Materiál se může stát součástí ŠVP a sloužit zároveň jako prezentace MŠ. Čtenáři by se měli v dokumentu dočíst o inkluzivním přístupu a nabízených podpůrných opatřeních. Mateřská škola si prostřednictvím strukturovaného materiálu i pro vlastní potřebu naplňuje, jak konkrétně chce postupovat, a přehledně shrne jednotlivé momenty podpory, které chce v dané problematice poskytovat. Podpora dětí s OMJ se tak stane systematictější a snáze uchopitelná i pro samotné pedagogy. Příkladem takového materiálu je Inkluzivní plán MŠ Sluníčko, který pro inspiraci najdete v **Příloze VI**.

SHRNUTÍ:

Dítě s OMJ má při nástupu do české MŠ před sebou dvojí úkol - Zvládat každodenní docházku a naučit se češtinu na takové úrovni, aby mohlo nastoupit do základní školy bez větších komplikací a znevýhodnění. V této náročné situaci potřebuje dítě podporu a pomoc pedagogů. Úspěšnému začlenění dítěte s OMJ do prostředí české MŠ pomůže povědomí pedagogů o dané problematice a určitá koncepce mateřské školy, jak s těmito dětmi pracovat. Součástí takové koncepce mohou tvořit následující opatření:

Úvodní setkání s rodiči - Za účasti tlumočnicka dojde k předání nezbytných informací mezi rodiči a mateřskou školou. Učitel získá co nejvíce informací o dítěti. Nastartuje tak účelnou a dlouhodobou spolupráci a komunikaci s rodiči, kterou je třeba udržovat po celý rok.

Nastavení adaptačního plánu - Dítě prodlužuje pobyt v mateřské škole postupně, v prvních dnech pobývá ve třídě jen krátce a s rodičem. Pedagog věnuje adaptaci dítěti s OMJ zvýšenou pozornost, snaží se mu situaci usnadnit.

Využití komunikačních kartiček - Zpočátku je vhodné pracovat s kartičkami zobrazujícími základní potřeby dítěte. Později se díky nim může dítě lépe orientovat v prostředí MŠ, v instrukcích a denním režimu.

Zohlednění přítomnosti dětí s OMJ - Pedagog bere na vědomí složení dětí ve třídě a podle toho také upravuje své pedagogické působení týkající se plánování a výběru činností, způsobu jejich organizace a vedení. Upravuje svůj jazykový projev, aby mohl být srozumitelný všem dětem.

Podpora začlenění dítěte do kolektivu - Pedagog využívá různé postupy k tomu, aby pomohl dítěti s OMJ zapojovat se do her s ostatními dětmi. Pedagog má zodpovědnost za to, aby žádné dítě nebylo vyčleněno z kolektivu.

Citlivý a empatický přístup - Základem spokojenosti dítěte v MŠ je kladný vztah k paní učitelce. K dětem je třeba přistupovat individuálně, hledat optimální cesty a postupy, citlivě vnímat potřeby dětí. Každé dítě je jiné, každá situace se dá řešit různými způsoby. Univerzální recept neexistuje.

Jazyková podpora - Nastavení systematické jazykové podpory dětí s OMJ v rámci školního roku podle personálních a organizačních možností MŠ. Tomuto tématu je věnována následující druhá část metodiky.

*Jazykový rozvoj
a jazyková podpora dětí
s OMJ*

Jazykový rozvoj v předškolním věku je zásadní pro všechny děti a právě v mateřské škole bychom mu měli věnovat čas a prostor. Všechny děti potřebují zvládnout výslovnost, rozšiřovat slovní zásobu, učit se formulovat myšlenky.

Od chvíle, kdy lidská bytost přišla na svět, se stala komunikace nejdůležitějším faktorem určujícím, jaké vztahy si člověk vybuduje, co se mu v životě přihodí, jak dokáže přežít, rozvíjet důvěrné vztahy, jak bude výkonný, jaký dá životu smysl.

(Satirová, 1994, str. 52)

Děti s OMJ potřebují specifickou podporu. Na českém trhu však není mnoho metodických materiálů k tomuto tématu, proto je této oblasti věnovaná samostatná část metodiky. Text byl vytvořen za použití odborné literatury naší i zahraniční, na základě přímé praxe s dětmi u nás i v zahraničí i na základě komunikace s pedagogy a zjišťování jejich potřeb v daném tématu.

Následující kapitoly nabízí stručný vhled do procesu osvojování jazyka mateřského a následně druhého, věnuje se psycholingvistickým aspektům osvojování druhého jazyka, přibližuje také situaci dítěte z bilingvního prostředí. Tyto poznatky nám mohou pomoci lépe se orientovat v procesu, kterým dítě při osvojování jazyků prochází, včetně přirozených fází i možných obtíží a těžkostí, se kterými se dítě může potýkat. To nám také udává určitý směr při poskytování jazykové podpory dítěti.

1. Čeština jako druhý jazyk

V terminologii se setkáváme s různými pojmy:

Mateřský jazyk (L1) je prvním jazykem, který se dítě učí v rodině a který se pro dítě stane tím hlavním jazykem.

Druhý jazyk (L1) je úřední jazyk užívaný v prostředí (dané zemi), kde člověk žije, avšak není to jeho mateřština.

Cizí jazyk v širším pojetí znamená jakýkoliv jiný než mateřský jazyk.

Cizí jazyk v užším pojetí je jazyk, který není mateřštinou ani úředním jazykem dané země. Tedy v českém prostředí se jedná například o angličtinu běžně vyučovanou na školách, která však pro české děti není životně důležitým prostředkem komunikace v našem prostředí, jak je tomu právě u dětí, které se u nás učí češtinu jako druhý jazyk. V tom tkví hlavní rozdíl přístupu k učení se cizímu jazyku a učení druhému jazyku.

Čeština jako druhý jazyk (ČDJ) vyžaduje specifický přístup, jiný, než na jaký jsme zvyklí z hodin češtiny pro české děti na ZŠ. Výuka češtiny jako druhého jazyka tedy pro učitele-rodilého mluvčího paradoxně není vůbec snadná. V naší mateřštině vnímáme spoustu věcí intuitivně. Dítě s OMJ tento intuitivní cit pro češtinu nemá a potýká se proto často s jevy a nepravidelnostmi jazyka, které není snadné vysvětlit.

Více informací k tomuto tématu lze nalézt na portále inkluzivní školy pod následujícím odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jazyk-komunikace>.

Dítě s OMJ potřebuje primárně komunikovat, dorozumět se s okolím a „přežít“ v česky mluvícím prostředí. Tak by také měla být zacílena jazyková podpora. Hlubší povědomí o struktuře jazykového systému si bude dítě schopné osvojit až mnohem později.

Dobrou zprávou je, že v MŠ jsou lepší podmínky pro zapojení jazykové podpory dětí s OMJ než na základní škole. Tematické členění RVP PV odpovídá právě přístupu k češtině jako druhému jazyku.

Dítě s OMJ se potřebuje rozvíjet ve všech čtyřech rovinách jazyka, při jazykové podpoře je tedy třeba nesoustředit se například jen na slovní zásobu, k čemuž nás to často může svádět. Dítě potřebuje i gramatiku, výslovnost a pragmatickou rovinu jazyka.

2. Vývoj řeči předškolního dítěte

Vývoj řeči předškolního dítěte obecně probíhá **v několika fázích** od přípravného stádia řeči k vlastnímu vývoji řeči.

Přípravné stádium probíhá přibližně v prvním roce života dítěte a vyznačuje se seznamováním s řečí okolního světa, získáváním zkušeností a návyků dítěte, na jejichž základě se pak začíná rozvíjet samotná řeč. V průběhu přípravného stádia lze u dětí zaznamenat takzvané **předverbální projevy** jako křik, žvatlání, broukání. Kolem 10. měsíce přichází období rozumění. Nejedná se ještě o rozumění v pravém slova smyslu, dítě ještě nerozumí obsahu slov, ale dokáže na zvuky motoricky reagovat. (Klenková, 2006, s. 34)

Vlastní vývoj řeči nastupuje okolo jednoho roku. V prvním přibližně půlročním období dítě nejprve vyjadřuje své **pocity, přání a emoce**.

Egocentrické stádium následuje, v něm dítě **opakuje slova a využívá otázeček** „Co to je? Kdo to je?“ V dalším stádiu už dítě pojmenovává konkrétní předměty a osoby, později dochází k přenosu výrazů na podobné jevy.

Stádium logických pojmů nastupuje kolem 3. roku života dítěte. V tomto období také dochází k rychlému **vývoji myšlení** a nastupuje také **další období otázek (Proč?)**.

Intelektualizace řeči je stádium, které začíná ve čtvrtém roce života a trvá vlastně po celý život. Dítě se učí nová slova, získává vhlad do gramatických forem, upřesňuje si význam slov. (Klenková, 2006, s. 37)

Vývoj řeči je tedy dlouhodobý komplexní proces, který vyžaduje dostatečné množství podnětů, interakci při komunikaci, kvalitní mluvní vzory a čas. Stejně tak je tomu při osvojování druhého jazyka.

3. *Osvojování druhého jazyka*

Osvojování jazyka je ovlivněno mnoha faktory a začíná již ve strukturách centrální nervové soustavy. Co přesně se děje v mozku při osvojování jazyka?

Každý člověka má v mozku uložené centrum jazyků lišící se svou velikostí. Právě tato velikost je podle výzkumů pravděpodobně jedním z faktorů, které předurčují naše jazykové předpoklady. Do tří let věku se v jazykovém centru prudce množí buňky, následně pak tento proces ustává. Tento jev je pravděpodobně příčinou toho, proč lze jazyk snadno foneticky podchytit jen v dětském věku. Právě v raném dětství mají děti schopnost naučit se vyslovovat nejrůznější zvuky a hlásky všech jazyků světa. Tato fonetická vnímavost k jazyku se postupně vytrácí. (Kolková)

Podle Polkové se schopnost vyslovovat různé hlásky rozvíjí a fixuje pouze do pátého roku života. (POLOKOVÁ, MALIARIKOVÁ, 2006) „U jedinců, kteří neměli v raném dětství kontakt s žádným cizím jazykem, zůstávají buňky v jazykovém centru v nedotčeném stavu, protože neměly možnost se namnožit. Je to důvod, proč mluvíme o postupně klesající schopnosti učit se jazyky. Při přecházení z jednoho jazyka do druhého je vyslaným signálem, který spolehlivě rozpozná, o jaký jazyk jde, aktivován právě používaný jazyk a ostatní jsou zablokovány.“

(Kolková, <http://info.edu.cz/cs/system/files/Bilingvismus.pdf>)

PSYCHOLINGVISTICKÉ ASPEKTY OSVOJOVÁNÍ DRUHÉHO JAZYKA

Děti s OMJ se učí jazyk **za účelem komunikace**, prvotně se potřebují dorozumět s okolím a vyjádřit své potřeby. Postupně, v průběhu užívání jazyka děti začínají implicitně vnímat (ne vědomě), že určitá **slovní zásoba se objevuje v určitém kontextu** a má určitou funkci. Systematičtější pojem o jazyku si děti s OMJ osvojují až na ZŠ, kde se setkávají s jednotlivými gramatickými jevy. **Děti nepotřebují explicitní informace o zákonitostech jazyka** k tomu, aby si jazyk osvojily, v předškolním věku ani na takový způsob vedení nejsou připraveny. Při implicitním osvojování jazyka si dítě zapamatuje určitou jazykovou formu, zaznamená jistou „**pravidelnost**“ a **následně ji aplikuje**, (což někdy vede k přenesení dané pravidelnosti i tam, kde jazyk takto nefunguje). Obecně lze říci, že osvojování jazyka probíhá v jistých fázích, jejichž posloupnost platí obdobně, pokud se děti pohybují v obdobném prostředí se srovnatelnými jazykovými podněty. Například při osvojování němčiny dětí s OMJ v Německu se dá říci, že pokud se učí němčinu od tří let, začíná u nich osvojování rodu po cca 24 měsících. V této souvislosti můžeme mluvit o takzvaných „citlivých fázích osvojení.“ (Meisel, 2007) Tyto „**citlivé fáze**“ je vhodné využít pro osvojování určitých jazykových jevů. Je důležité **sledovat jazykovou produkci dítěte**. Zaznamenáme-li, že dítě používá v řeči systematicky určitý jazykový fenomén (třeba užívání minulého času), může to být známkou „citlivé fáze“ pro tento jev a tedy je vhodné tento poznatek využít a zapojit do jazykové podpory, samozřejmě s ohledem na věk dítěte a další aspekty. (Doleží, 2014, s. 9)

Učení se jazyku je procesem interakce při komunikaci. V tomto kontextu lze zmínit tzv. „**na dítě zaměřenou řeč**“, což je „strategie“, kterou automaticky a podvědomě uplatňují rodiče při komunikaci se svými dětmi. Tento styl řeči se vyznačuje přizpůsobením se jazykové úrovni dítěte, výraznou intonací, mimikou a přestávkami v řeči. Rodiče zdůrazňují významově významné části výroků – podstatná jména a slovesa, případně upravují slovosled, aby důležitá informace ve větě vynikla. Zájmena 1. a 2. osoby nahrazují jmény, používají krátké srozumitelné věty. Podobnou strategií je vhodné využít právě při podpoře dětí s OMJ.

4. Bilingvismus

Přesné vymezení a definice bilingvismu se liší v pojetí různých odborníků, kteří se na tento fenomén dívají z různých úhlů pohledu a v rozdílné šíři. Obecně se jedná o schopnost hovořit dvěma jazyky na přibližně stejné úrovni. „Schopnost mluvit dvěma jazyky, schopnost komunikovat pomocí jak prvního, tak i druhého jazyka.“ (Průcha, Pedagogický slovník).

Bilingvismus může dosahovat u každého jiné úrovně a není jasné, zda je možné mít dva jazyky na zcela rovnocenné úrovni. Některé přístupy přiřkládají význam i věku dítěte, v němž jazykové schopnosti získává, a stanovují nejzazší věkovou hranici, při jejíž dosažení ještě můžeme hovořit o bilingvismu (např. 3 roky, 7 let). Setkat se můžeme také s termínem raný a pozdní bilingvismus, přičemž o pozdním bilingvismu hovoříme nejpozději v období puberty. Dítě většinou přichází k jazykovým schopnostem následujícími způsoby:

- ▶ **Dva jazyky v rodině:** Dítě se narodí se do rodiny, kde každý z rodičů mluví jiným jazykem, takže si oba jazykové systémy osvojuje paralelně – současné osvojování.
- ▶ **Migrace rodiny:** V rodině se hovoří mateřským jazykem, ve škole a s kamarády mluví dítě jazykem země, v níž žije - následné osvojování. (BRAUNOVÁ 1997, s.1)

Bilingvismus přináší dítěti mnoho výhod, můžeme mluvit o dvou životních dimenzích dítěte. Nejedná se jen o schopnost ovládat dva jazyky, ale i o sounáležitost se dvěma kulturami.

Bilingvní prostředí v sobě však skrývá i rizika a možné negativní dopady:

- ▶ **Kognitivní problémy:** Opoždování v učení, pomalejší řešení úkolů.
- ▶ **Problémy s identifikací:** Dítě trpí vnitřní rozpolceností, což může vyústit v mutismus, koktání, problémy v chování. (Roche 2005)
- ▶ **Jazykové problémy**

Úroveň a míra osvojení jazyků prochází dlouhodobým procesem a u každého dítěte se liší. Dítě může dosáhnout v jednotlivých jazycích různých úrovní:

- **Oba jazyky na výborné úrovni** (pozitivní vliv na rozvoj dítěte)
- **První jazyk na vysoké úrovni, druhý jazyk na nízké úrovni**
- **Oba jazyky na nízké úrovni** (negativní vliv na rozvoj dítěte)

V jazykovém projevu dítěte lze zaznamenat fenomén **míchání** (mixing). Může docházet jednak ke směšování slovní zásoby v promluvách, nebo také k interferenci, což je přenos jazykových struktur z jednoho jazyka do druhého. Často také dochází k **přepínání jazykových kódů** (code switching), z čehož se později stane komunikační strategie.

MÍCHÁNÍ (MIXING)

Na tento jev je třeba dívat se jako na přirozenou fázi v procesu učení a oddělování dvou jazykových kódů. Je však vhodné zaměřit se právě na to, jak dítěti pomoci oba jazyky rozlišit. Některé zásady můžeme uplatnit při práci s dítětem v mateřské škole, jiné lze doporučit rodičům.

DOPORUČENÍ PRO PEDAGOGY

- Při míchání jazyků dítětem nenapomínat a příliš na tuto skutečnost neupozorňovat. Stačí mu nabídnout odpověď v jazyce, ve kterém spolu hovoříte či parafrázovat jeho sdělení v žádoucím jazyce. (Zároveň lze doporučit i rodičům)

DOPORUČENÍ PRO RODIČE

- ▶ Jazyk by měl být fixován vždy buďto na osobu (každý z rodičů mluví vždy stejným jazykem) nebo na prostředí (doma se mluví jedním jazykem, ve škole jiným).
- ▶ Zřetelně rozlišovat oba jazyky uvnitř rodiny. Pokud každý z rodičů mluví na dítě jiným jazykem, měly by dodržovat rozdělení jazyků i v komunikaci mezi sebou. (Matka se ptá anglicky, otec odpovídá česky - to není snadné, bilingvní rodiče často jazyky také míchají.)
- ▶ Znasobit příležitosti, při kterých je dítě v kontaktu s lidmi, kteří skutečně rozumí jen jednomu z jeho jazyků. (HARDING, RILEY 1986, s. 128 – 129)

PŘEPÍNÁNÍ (CODE SWITCHING)

Dvojjazyčné dítě ovládá dva jazykové kódy, mezi nimiž dokáže také přepínat a to včetně myšlení - dítě i přemýšlí v tom jazyce, na který je zrovna přepnuté. S postupným osvojováním jazyků se rozvíjí i schopnost přepínání. Nejprve pramení přepínání spíše z nedostatečné jazykové úrovně v obou jazycích, později se z přepínání stává komunikační strategie a vyjadřování příslušnosti k určité skupině. (HOUSAROVÁ 2003, s. 8, 23)

DŮVODY PŘEPÍNÁNÍ JAZYKOVÝCH KÓDŮ:

- ▶ Dítě nemá k dispozici výraz v jednom jazyce či je pro něj obtížně vyslovitelný.
- ▶ Dítěti se zdá, že výraz v jednom z jazyků lépe vystihuje to, co chce aktuálně vyjádřit.
- ▶ Dítě je rozrušené, nesoustředí se.
- ▶ Dítě se chce distancovat/vymezit vůči jednomu jazykovému prostředí (například v kolektivu dětí hovořících jedním z jazyků, proto přejde do jiného jazykového kódu).
- ▶ Dítě chce vyjádřit svou příslušnost ke skupině (např. k anglicky mluvícím dětem).

5. Vymezení jazykového rozvoje v RVP

Jazykovému rozvoji dítěte je věnována pozornost i v RVP PV (klíčové kompetence, vzdělávací oblasti) a tedy tvoří podstatnou část náplně předškolního vzdělávání.

Klíčové kompetence: Jednou z pěti kompetencí, které by dítě v průběhu předškolního vzdělávání mělo získat je Komunikativní kompetence.

Vzdělávací oblasti: Jednou z pěti oblastí, ve které by se dítě mělo rozvíjet je oblast Dítě a jeho psychika, kde jedním ze tří bodů je právě Jazyk a řeč.

Další oblasti RVP: Jazyk je přirozeně obsažen i v dalších oblastech a v očekávaných výstupech jiných oblastí, kde se předpokládá, že dítě bude umět např: pojmenovat části těla.

Očekávané výstupy: Konkretizované schopnosti a dovedností, které by dítě mělo ovládat po ukončení předškolního vzdělávání. Tyto soubory dovedností potřebuje dítě mimo jiné k tomu, aby bylo schopné zahájit úspěšně vstup do základní školy. Pedagogové prvních tříd očekávají, že děti přijdou vybavené na této úrovni a náplň první třídy na těchto dovednostech staví. Vytipování výstupů z oblasti *Jazyk a řeč*, které budou pravděpodobně obtížně zvládnutelné pro děti s OMJ, nám může posloužit jako vodítko, v čem dítě potřebuje nejvíce podpořit.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY OBLASTI JAZYK A ŘEČ:

- ▶ správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči
- ▶ pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- ▶ vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách
- ▶ vést rozhovor (naslouchat druhým, vyčkat, až druhý dokončí myšlenku, sledovat řečníka i obsah, ptát se)
- ▶ domluvit se slovy i gesty, improvizovat
- ▶ porozumět slyšenému (zachytit hlavní myšlenku příběhu, sledovat děj a zopakovat jej ve správných větách)

- ▶ formulovat otázky, odpovídat, hodnotit slovní výkony, slovně reagovat
- ▶ učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí)
- ▶ naučit se z paměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky, pohádky, zvládnout jednoduchou dramatickou úlohu apod.)
- ▶ sledovat a vyprávět příběh, pohádku
- ▶ popsat situaci (skutečnou, podle obrázku)
- ▶ chápat slovní vtip a humor
- ▶ sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech
- ▶ utvořit jednoduchý rým
- ▶ poznat a vymyslet jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma
- ▶ rozlišovat některé obrazné symboly (piktogramy, orientační a dopravní značky, označení nebezpečí apod.) a porozumět jejich významu i jejich komunikativní funkci
- ▶ sledovat očima zleva doprava
- ▶ poznat některá písmena a číslice, popř. slova
- ▶ poznat napsané své jméno
- ▶ projevovat zájem o knížky, soustředěně poslouchat četbu, hudbu, sledovat divadlo, film, užívat telefon

SHRNUTÍ:

Vhled do zákonitostí vývoje řeči nám pomůže porozumět procesům a fázím osvojování jazyka a umožňuje poskytovat dětem odpovídající jazykovou podporu. Na popisu vývoje řeči předškolního dítěte si lze uvědomit, o jak dlouhodobý a komplexní proces se jedná. Vývoj řeči začíná ještě mnohem dříve, než dítě začne reálně mluvit. Pod touto perspektivou je vhodné dívat se i na osvojování druhého jazyka, jehož přirozenou součástí je například tiché období. V praxi lze při jazykové podpoře dětí s OMJ využít informaci o „citlivých fázích osvojování“, kdy je dítě vnímavé k určitému jazykovému fenoménu. Často se setkáváme také s bilingvními dětmi, které jsou sice obohaceny o druhou životní dimenzi, zároveň však sebou dvojjazyčnost přináší jistá rizika a obtíže v rozvoji dítěte (kognitivní oblast) a při osvojování jazyků (míchání, přepínání). Vhodné je dítě příliš neopravovat a neupozorňovat na jazykové chyby, ale spíše parafrázovat správně v žádoucím jazyce.

Jazykový rozvoj dítěte ve vztahu k předškolnímu vzdělávání je vymezen v RVP PV. Tento závazný školský dokument konkretizuje cíle předškolního vzdělávání, specifikuje kompetence a oblasti důležité pro rozvoj dítěte. Je podkladem pro tvorbu školních vzdělávacích plánů a tedy udává směr ve volbě obsahu a náplně předškolního vzdělávání. Koncepte vzdělávací soustavy na sebe v jednotlivých stupních navazuje, náplň vzdělávání v první třídě ZŠ tedy u dítěte předpokládá zvládnutí očekávaných výstupů pro předškolní vzdělávání. Podle novely školského zákona je u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami sice možnost úpravy očekávaných výstupů, přesto je třeba snažit se jazykovou úroveň dítěte co nejvíce přiblížit očekávaným výstupům, aby se na základní škole nemuselo potýkat s mezerami v této oblasti. Následující kapitoly poskytnou tipy a náměty, jak na to.

Následující kapitoly jsou zaměřeny na poskytování jazykové podpory dětem s OMJ. Nejprve je věnována pozornost významu jazykové podpory dětí s odlišným mateřským jazykem v kontextu předškolního vzdělávání, následuje inspirace ze zahraničí. Dále jsou popsány možnosti podpory těchto dětí podle forem práce (individuální, v kurzu, v rámci celé třídy).

Text nabízí metodická doporučení, která pomohou dětem s OMJ podílet se s porozuměním na probíhajících činnostech. Pro inspiraci jsou uvedeny tři konkrétní činnosti v běžné podobě a pak v upravené verzi se zohledněním dětí s OMJ. Pozornost je věnována i vhodnému výběru textů (básniček a písniček) pro práci s dětmi s OMJ. Na konkrétních příkladech jsou objasněna kritéria výběru včetně tipů, jak s danými texty pracovat.

V části zaměřené na individuální práci s dítětem jsou návrhy na organizaci a plánování podpory, na volbu materiálů a činností včetně popisu konkrétních činností. Samostatná kapitola je věnována individuálnímu vzdělávacímu plánu a jeho tvorbě. Kromě stručně popsaného postupu zpracování plánu jsou v přílohách k dispozici i návrhy dvou různých plánů.

Část zaměřená na práci s dětmi v kurzu se věnuje organizaci a náplni jazykového kurzu, výstavbě a struktuře lekce, řazení témat v rámci školního roku, metodickým doporučením a zásadám. Součástí textu jsou konkrétní lekce zpracované do přehledných příprav, na webu je k dispozici video záznam z lekcí realizovaných v praxi s dětmi.

6. Význam jazykové podpory dětí s OMJ

Jazyková podpora těchto dětí na úrovni předškolního vzdělávání má zásadní význam. Pro dítě je rozhodující, na jaké úrovni budou jeho jazykové schopnosti při nástupu do ZŠ a to do značné míry předurčí průběh celého dalšího vzdělávání dítěte. Pokud dítě nastoupí do 1. třídy bez znalosti češtiny, nebude mít srovnatelnou výchozí situaci s ostatními, nebude zažívat úspěch. Dítě, které nerozumí vyučovacímu jazyku, se nemůže učit. Zároveň tyto děti často nemají jazykové vybavené rodiče, kteří by jim v budoucnu pomáhali s učením nebo s úkoly, což je v kontextu českého vzdělávacího systému problém a dalším znevýhodněním pro dítě. I proto je znalost češtiny pro dítě nezbytná.

Bohužel nestačí, že dítě dochází do české MŠ. Praxe i výzkumy dokládají, že dítěti nenaskočí nový jazyk samovolně či automaticky. Samozřejmě děti jazyk v českém prostředí nasávají a učí se, ale často ho nezvládnou na dostatečné úrovni.

Takto charakterizuje situaci předškolních dětí s OMJ i autorka metody KIKUS Edgardis Garlin, která se v Mnichově věnuje jazykové podpoře těchto dětí již více než 10 let.

Je nutné dohlédnout i dále na jazykové potřeby dítěte v budoucnu. Dítě sice koncem předškolního období možná zvládá každodenní situace v MŠ, komunikuje a plní instrukce pedagogů. Je však třeba zamýšlet se nad danou problematikou hlouběji a klást si další otázky: Nedělá dítě gramatické chyby? Má jeho slovní zásoba dostatečný rozsah? Neovlivní jeho nesprávná výslovnost schopnost správně psát? Má dítě jazykový základ, na který může navazovat při hodinách českého jazyka na základní škole? V opačném případě začne se zahájením školní docházky pro dítě také koloběh neustálého dohánění ostatních, což může mít dalekosáhlé důsledky a pravděpodobně to i ovlivní přístup dítěte ke škole a učení vůbec. Situace může vyústit i v předčasný odchod dítěte ze vzdělávacího procesu, nezvládnutí přijímacích zkoušek na střední školu či nezvládnutí státní maturity z českého jazyka přesto, že by třeba mělo intelektové předpoklady pro studium na vysoké škole.

Může se tedy stát, že v našich školách budou vyrůstat frustrované děti, které nakonec nezískají vzdělání a kvalifikaci odpovídající jejich potenciálu. S tím se přirozeně pojí omezené možnosti do budoucna a malé uplatnění na trhu práce, což je problém nejen pro jednotlivce, ale i pro celou společnost.

Následující dva konkrétní příběhy z praxe dokládají, že některé děti mají s osvojováním druhého jazyka dokonce vážné obtíže.

Ivan, 4 roky, Rusko

Ivánek přijel do České Republiky s rodiči a starší sestrou v roce a půl. Ve třech letech nastoupil do MŠ bez znalosti češtiny. Rodina pochází z Ruska, doma se mluví rusky. Adaptace proběhla dobře, Ivánek neplakal a poměrně rychle si zvykl na denní režim MŠ. Během prvního půl roku začal postupně rozumět základním instrukcím a reagovat na ně a zapojovat se do činností. Denní režim a průběh činností nijak nenařušoval. Působil vždy poměrně spokojeně, často se usmívá a pozoruje ostatní děti. Za celý rok ale nepromluvil ani jedno slovo, a to ani česky, ani rusky, ani s paní učitelkou. Situace trvala i po nástupu do druhé třídy, a to po celý rok. Během dvou let v MŠ Ivánka nikdo neslyšel promluvit. Hraje si vždy sám, případně vedle dětí, nikoliv s nimi. Kontakt se nebrání, usměje se, na dotazy odpovídá souhlasným kývnutím či zavrtěním hlavou. Jakmile ho přijde vyzvednout někdo z rodiny, začne hned povídat rusky. Když Ivánka rusky osloví paní učitelka, nereaguje. Chlapec tedy končí druhý rok v MŠ beze slova, začal se také počůrávat. Čeká ho ještě rok v MŠ, pak nastupuje do první třídy.

Nico, 7 let, Řecko

Chlapec nastoupil do MŠ ve věku 5 let bez znalosti češtiny. Sourozence nemá, bydlí s rodiči, otec často pobývá v Řecku, matka je s chlapcem často sama. Doma mluví řecky. Adaptace chlapce v MŠ proběhla celkem dobře, problémy jsou však s dodržováním pravidel, Nico příliš nerespektuje dílčí instrukce učitelky. Začlenění chlapce do kolektivu dětí

se bohužel příliš nepodařilo, nenavazuje žádnou komunikaci s dětmi, při volné hře si nehraje ani s dětmi a vlastně ani sám, spíše bloumá po třídě. Občas má i spory s dětmi. Situace se v průběhu času nijak nelepší. Chlapci byl dán odklad, v sedmi letech je mezi mladšími dětmi a výrazně vyčnívá vzrůstem. Po dvou letech takto strávených v MŠ má chlapec velmi špatnou úroveň češtiny. Poměrně dobře rozumí, ale téměř nemluví, případně jen velmi špatně. Slovní zásobu má na základní úrovni, mnoho věcí kolem sebe dokáže pojmenovat. Složitější výrazy či slovní zásoba, která není přímo spjata s každodenním režimem v MŠ, mu chybí. Nico používá spíše jednotlivá slova a hesla, pojmenovává předměty. V řeči neuplatňuje žádná gramatická pravidla. Neskloňuje, nečasuje, mluví v infinitivech („já stavba“, „kluk pomáhat“, „letadlo Řecko táta“, „fotbal já“). Ještě pár měsíců před nástupem chlapce do ZŠ, po dvou letech strávených v MŠ, nedokáže sestavit ani krátkou srozumitelnou větu. Co asi čeká takové dítě v první třídě? Bude mít paní učitelka čas ve skupině 30 dětí vysvětlovat mu každou instrukci a zadání úkolu? Jak zvládne diktáty a matematické slovní úlohy? Jaké asi bude jeho hodnocení a vysvědčení? Jak se začlení mezi ostatní děti, když nedokáže komunikovat? Jak se asi bude ve škole cítit?

7. *Inspirace ze zahraničí*

Tyto otázky si neklademe jen u nás, v prostředí českých mateřských škol, mnohé jiné státy se danou problematikou zabývají již řadu let. Každá země má samozřejmě jiné podmínky, různí se charakterem předškolního vzdělávání, podílem dětí s OMJ, personálním a finančním zajištěním atd. Podle toho se odvíjí konkrétní mechanismy a opatření dané země. Nicméně není od věci nahlédnout do zkušeností z praxe odjinud.

FINSKO

Všechny děti s OMJ ve Finsku mají nárok na jistou jazykovou podporu, konkrétní podoba se liší. Obecně lze říci, že systém jazykové podpory dětí s OMJ je ve Finsku oproti situaci u nás mnohanásobně propracovanější.

Jazyková podpora probíhá na všech stupních vzdělávací soustavy. Například při nástupu dítěte do finské základní školy začíná dítě v takzvané přípravné třídě, kde se půl roku až rok věnuje výhradně finštině. U nás děti nastupují rovnou do běžné třídy a tak nějak se očekává, že se naučí česky někdy v mezidobí a zvládnou zároveň geometrii, dějepis a další předměty. Ve Finsku také existuje maturita z finštiny jako druhého jazyka pro studenty s OMJ. U nás na ně čeká stejná verze, se kterou mnohdy zápasí i čeští středoškoláci. Finsko, stejně tak i například Německo, dokonce věnuje pozornost podpoře mateřského jazyka dětí a poskytuje jim možnost například 2x týdně docházet na lekce své mateřštiny. Východiskem jsou poznatky odborníků, kteří se shodují na tom, že mateřština tvoří nezbytnou součást identity dítěte a zároveň je nutná pro osvojování druhého jazyka. Kanadský odborník Jim Cummins zdůrazňuje, že děti si potřebují propojit nový jazyk právě s mateřštinou. Finsko se zabývá problematikou začleňování dětí s OMJ i na úrovni předškolního vzdělávání, následuje **příklad situace ve městě Turku**:

Jazykové podpoře dětí s OMJ se zde systematicky a cíleně věnují již 10 let. Síť předškolních zařízení je poměrně propojená a má svého ředitele, který spolupracuje s městem a městskými částmi. Jednotlivé třídy mají 15-21 dětí, z toho zhruba 25% tvoří děti s OMJ. Ve třídě je jeden učitel a často také asistent. Pro počáteční komunikaci s dětmi s OMJ se používají komunikační kartičky (stejně tak i některé MŠ u nás využívají kartičky pro děti s autismem). Pro rodiče jsou k dispozici „dopisy pro rodiče“ v různých jazycích s informacemi. (Obdobný typ materiálu lze nalézt na našem webovém portálu pod tímto odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/informace-pro-rodice>)

Děti s OMJ mají nárok na jazykovou podporu ve formě kurzu s malým počtem dětí. Pro oblast Turku jsou zaměstnané v síti předškolních zařízení 2 zkušené učitelky, které vedou již několik let kurzy finštiny pro děti s OMJ v různých „mateřských školách“ v Turku. Kurzy jsou vedené pro děti s OMJ od 5let v rozsahu 20 lekcí za rok. První blok 10 lekcí v délce 45 minut začíná v září a probíhá 2x týdně, tedy v rámci pěti týdnů. Další jazyková podpora v kurzu pobíhá na jaře ve stejném rozsahu 10 lekcí. Maximální počet dětí ve skupině jsou 4. Pedagogové nejprve pracovali s větší skupinou dětí, ale v průběhu let došli k tomuto počtu s ohledem na typ práce, který využívají (deskové hry, loto, domino, bingo) a také s ohledem na potřebu indivi-

duálního přístupu k jednotlivým dětem. Pedagogové uvádějí, že by bylo potřebné věnovat dětem více než 20 lekcí ročně, minimálně od 5 let věku dítěte pravidelně po celý rok. V kurzu se postupuje pozvolna, zábavnou formou, bez jakéhokoliv tlaku na děti. Pedagogové vnímají jako běžnou a přirozenou situaci, když počáteční tiché období dítěte probíhá i celý rok. Děti dostávají domů vždy předem obrázky k tématu, se kterým budou pracovat v následující lekci. Cílem je, aby rodiče prošli s dítětem danou slovní zásobu v jejich mateřském jazyce - děti si v následné lekci propojí slovní zásobu svého mateřského jazyka s finštinou (někdy totiž děti neznají některá slova ani ve svém jazyce př: sníh, čepice, koberec).

NĚMECKO

Dalším inspirativním přístupem je ucelená metoda KIKUS, která klade na jazykovou podporu dětí s OMJ velký důraz. I za touto metodou stojí více než 10 let zkušeností z praxe samotné autorky Edgardis Garlin, která vede jazykové kurzy němčiny pro děti s OMJ. Jedná se o komplexní metodu vztahující se k výuce dětí v jazykovém kurzu. Na rozdíl od přístupu v Turku doporučuje autorka pracovat s dětmi hned od začátku jejich nástupu do předškolního zařízení, tedy už od tří let, a po celou dobu docházky. Metoda je vhodná pro děti ve věku 3-10 let. Kurz má probíhat minimálně jednou týdně 30 - 90 minut (podle věku dětí) ve skupině 6-8 dětí. Metodikou KIKUS se v tomto textu inspirujeme, nicméně zároveň také vycházíme z podmínek našeho vzdělávacího systému a z dalších přístupů. Více informací o metodě je k dispozici později v oddílu věnovaném jazykové podpoře dětí s OMJ v kurzu.

8. Realizace jazykové podpory v MŠ

Při plánování formy a náplně jazykové podpory dětí s OMJ jsou důležité: **Podmínky dané MŠ** (velikost a složení třídy, personální zajištění atd.) **Potřeby daných dětí** (věk, jazyková úroveň - Tříleté dítě z Vietnamu bez znalosti češtiny potřebuje jiný přístup než předškolák z Ukrajiny, který dobře mluví, ale dělá specifické chyby vycházející z podobnosti jazyků.)

FORMY JAZYKOVÉ PODPORY DÍTĚTE S OMJ V MŠ:

- Jazyková podpora v běžném dni
- Jazyková podpora individuální (v rámci docházky dítěte do MŠ)
- Jazyková podpora v kurzu

Každá forma práce vyžaduje specifický přístup pedagoga. Následující text je proto členěn do tří podkapitol a nabízí rozdílná metodická doporučení.

Mnohé metodické postupy a tipy jsou zároveň přenositelné i do ostatních forem práce (Například některá metodická doporučení a jazyková posloupnost z „výuky“ češtiny v kurzu se dají vhodně uplatnit i při samostatné individuální práci s dítětem). Při volbě vhodné podpory pro dítě je samozřejmě nutné vycházet z možností konkrétní mateřské školy, ze složení dětí ve třídě a z potřeb dětí. V tomto textu nabízíme možnosti, jak dětem jazykovou podporu poskytovat a jak postupovat při různých stylech práce, aby naše působení mělo co největší efekt. Neznamená to však, že každé dítě nutně musí čerpat všechny tři uvedené typy jazykové podpory. (Má-li například učitel ve třídě 15 dětí s odlišným mateřským jazykem, nebude reálné pracovat individuálně s každým zvlášť a vypracovávat individuální vzdělávací plány. V uvedeném případě by bylo spíše důležité věnovat se tomu, jak dětem pomáhat v běžném dni zapojit se do činností pro celou třídu a zvážit otevření jazykového kurzu.)

9. Jazyková podpora v běžném dni

Dítě rozvíjí své jazykové dovednosti průběžně v rámci každodenního pobytu v MŠ. Úkolem učitele je maximálně podporovat tento rozvoj u každého člena třídy a přizpůsobit vzdělávací obsah a své pedagogické působení potřebám jednotlivých dětí, tedy i potřebám dětí s OMJ. Jde především o to, zohlednit tyto děti při plánování a odstraňovat překážky, které mohou dítěti bránit v porozumění, produkci a při osvojování nového jazyka v rámci běžného dne v mateřské škole.

MOŽNÉ PŘEKÁŽKY

- ▶ Časté opravování chyb. Na chyby dítě neupozorňujeme, ale parafrázujeme výrok dítěte správně. Dítě potřebuje prostor pro volné mluvení.
- ▶ **Vysoká míra hluku v místnosti.** Při důležitých sděleních počkáme na zklidnění třídy, vypneme případně hudbu, zavřeme okno atd.
- ▶ Nedostatek času pro vyjádření a odpovědi. Od chvíle, kdy zazní naše otázka, musí dítě nejprve analyzovat, co slyšelo, přemýšlet o odpovědi, formulovat odpověď v našem jazyce. Může mu tedy trvat poměrně dlouho, než slovně zareaguje. Je vhodné dát dětem čas, počkat na jejich odpověď, a neobracet se hned na jiné dítě.
- ▶ Vysoký počet dětí při činnosti. Při práci s celou třídou se mohou děti s OMJ ostýchat mluvit (povídání v ranním kruhu). Dítě tedy nenutíme k projevu, dáváme mu zpočátku příležitosti mluvit v menším počtu dětí či individuálně.

9.1. PODPORA V PRŮBĚHU CELÉHO DNE

V průběhu denního režimu je třeba zajistit pocit bezpečí dítěte. Je vhodné jasně a srozumitelně signalizovat části denního režimu, aby dítě vědělo, co se bude dít. Nabízet dětem co nejvíce příležitosti k jazykovému rozvoji, při volné hře například navázat s dítětem komunikaci a podporovat kontakt dítěte s ostatními dětmi.

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ

- ▶ Zohlednit děti s OMJ už **při plánování činností**
Není nutné vymýšlet vždy něco nového a využívat zcela jiné postupy, než na jaké jsme zvyklí. Často stačí trochu modifikovat a přizpůsobit vzdělávací obsahy a přístup učitele. Některé činnosti zjednodušit a doprovázet je názornými ukázkami.

TIP:

- ▶ Plánujeme-li čtení pohádky, můžeme si předem připravit ilustrace a průběžně je pak dětem ukazovat nebo při čtení mohou před námi ležet karty s obrázky, které zastupují významné body vyprávění. Děti je při čtení postupně řadí za sebou podle osy příběhu – zleva doprava z důvodu upevnění směru při čtení.

- ▶ **Střídat činnosti**

Aktivita je potřeba hodně střídat a zohlednit snadnou unavitelnost dětí s OMJ. Pobyt v cizojazyčném prostředí je velmi náročný na soustředění. Upoutat pozornost dítěte lze atraktivním materiálem a volbou zajímavé a adekvátně dlouhé činnosti. Především zpočátku jsou vhodné aktivity, u nichž nejsme plně závislí na slovním doprovodu.

- ▶ **Komentovat aktuální dění**

Je dobré dát dětem co nejvíce příležitostí k jazykovému rozvoji a zapojit jazyk, kdykoliv to jde. Je vhodné komentovat, co děláme, pojmenovávat předměty při činnostech. Komentář by se měl vždy týkat aktuálních okolností. Využití jazyka při činnostech je dobrou strategií pro rozvoj jazykových schopností všech dětí. V zahraničí se osvědčil činnostní přístup, který je blíže popsán pod následujícím odkazem:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-ceske-skole-aneb-organizace/vyuka-na-zaklade-cinnostniho-pristupu>.

- ▶ **Využívat názornost**

Pro porozumění dětí s OMJ je nezbytné využívat názornost i tam, kde ji ostatní děti nepotřebují. Slova doprovázet pohybem, gestem, obrázkem, předmětem, zdvojit sdělení. U předškoláků lze také zapojit i ostatní děti a vyzvat je třeba k přeformulování a zopakování sdělení učitele. Dítě by mělo mít vždy více možností a podnětů k porozumění než pouze slovní projev učitele. Teprve pokud dítě rozumí, může se učit.

- ▶ **Přizpůsobit jazykový projev**

Dítě s OMJ potřebuje, aby učitel mluvil pomalu, výrazně, dostatečně nahlas, s výraznou artikulací, gesty a ne z příliš velké vzdálenosti. V závislosti na jazykové úrovni dětí je vhodné jazyk zjednodušit a nepoužívat příliš složité výrazy a větné konstrukce. Bezpodmínečně je ale nutné

mluvit vždy správně, dbát i na správnou intonaci, frázování a jasnou výslovnost, neboť jazykový projev učitele je pro děti vzorem. Důležité je také užívání spisovné češtiny.

► **Opakovat a opakovat**

Dítě se nejlépe učí opakováním. Je vhodné zapojovat v průběhu dne stejná slova, formulace a slovní spojení, aby dítě mělo možnost daný výraz slyšet několikrát. Zpočátku příliš neobměňovat pojmenování stejných věcí a činností. Děti tak mají větší možnost jim porozumět a zapamatovat si je (např. *Dobré ráno; Dobrou chuť; Máš hlad? Máš žízeň? Jak se máš? Jak se jmenuješ?*). Dítě, které vůbec neumí česky, potřebuje postupovat pomalu. Mohlo by ho tedy zmást, když se ho jednou zeptáme „Máš žízeň?“ a podruhé „Chceš napít?“ Podobně také při pojmenování předmětů začínat 1. pádem jednotného čísla („*To je lev.*“), umožnit dítěti slyšet slovo vícekrát v základním tvaru a teprve poté přecházet k dalším pádům („*Ukaž na obrázku lva.*“), protože se tvary mohou významně lišit. Je také vhodné zařadit různé hry, ve kterých se opakují stejné formulace (např. *Rybičky, rybičky rybáři jedou; Dobrý den, poďte ven*). Každé ráno si také mohou děti společně s paní učitelkou procházet obrázkový denní režim a pojmenovávat jednotlivé činnosti. Ranní kruh můžeme uvádět vždy stejnými slovy, písní či básničkou. Rituály a opakování podporují pocit bezpečí a orientaci v programu dne.

► **Vybrat vhodný materiál**

Ve třídě mohou být vybavené koutky (kuchyňka, ZOO, obchod...), které využívají děti při volné hře. Děti tak při hře v koutcích spolu komunikují o daných předmětech a činnostech, tematické členění pomůže dětem v rozvoji jazyka.

► **Využívat náhodné chvílky**

V průběhu dne se objevují chvíle, které je vhodné využít ke kontaktu s dětmi s OMJ. Může se jednat o nejrůznější situace:

- Při volné hře - Učitel se může připojit ke hře dítěte a trochu si s ním povídat. Pokud si třeba dítě hraje s kostkami, lze se ptát, jakou mají barvu, kolik jich je atd.
- Na lavičce - Děti například čekají na lavičce před koupelnou, kam chodí po skupinách. Z čekání lze udělat jazykovou chvílku. Učitel může procvičovat s dětmi části těla (kde máš oči, kde máš nos...)

- V šatně - Dítě s OMJ už je oblečené a čeká se na ostatní. Učitel procvičuje s dítětem názvy oblečení (kde máš čepici? - Na hlavě. Jakou barvu má čepice? - červenou...)
- Venku - Pobyť dětí na zahradě tvoří poměrně značnou část dne. Děti mají mít prostor pro volnou hru a především pro pohyb. Děti s OMJ však nezbytně potřebují rozvíjet češtinu, proto je vhodné i tento čas částečně využít. Pedagog se může venku věnovat některým dětem a využívat jazyk při hře a pohybu dítěte.
 („Ty máš ale velké auto, co v něm vezeš?“
 „Hodíš mi ten míč? Budeme si házet!“ Při hodu pak vždy voláme „házím“ a při chytání „chytám“. Dítě uslyší a řekne tato dvě slovesa tolikrát, že má velkou šanci si je zapamatovat.
 S dítětem lze zopakovat písničku *Hlava, ramena, kolena palce...*
 Zadávat mu úkoly „Najdi na zahradě kyblík! Najdi na zahradě míč.“)
 V praxi se také osvědčilo vzít si skupinku dětí s OMJ strnou (třeba do oddělené části zahrady) a věnovat se jim. Tento způsob práce nemusí být tak připravený jako jazyková lekce, jedná se o volnější kontakt s dětmi - hra spojená s rozhovory a rozvojem jazyka.)

9.2. PODPORA PŘI SKUPINOVÝCH ČINNOSTECH

Při řízených činnostech je také nutné zohlednit děti s OMJ, aby se necítily vyčleněné a činnost pro ně byla přínosná. Důležité jsou především dva hlavní aspekty:

- ▶ **Porozumění, možnost zapojit se s porozuměním.**
 Děti potřebují vědět, co se děje, proč se to děje a co mají dělat.
- ▶ Rozvoj češtiny, možnost učit se. Mnohdy stačí maličké úpravy při volbě slov či tvarů slov k tomu, aby dítě porozumělo a mohlo si propojit výraz s reálnou situací či předmětem. Pokud navíc dané výrazy zazní vícekrát, učí se.

KONKRÉTNÍ OPATŘENÍ:

- ▶ Využívat názornost ve všech podobách, to je základ, kterého je dobré využívat v průběhu celého dne (jak již bylo zmíněno), obzvlášť pak při řízených činnostech. Je vhodné zapojit předměty, rekvizity, fotky, obrázky, kartičky, gesta, ukázky (například při vysvětlování pravidel hry využijeme figuranta-dítě, které předvede, co mají děti dělat.) Princip názornosti je popsán na konkrétních *příkladech činností 1,2,3*, které za nedlouho následují.
- ▶ Upravit instrukce: Zjednodušit, ustálit a opakovat. Zajistit, aby při práci v celé skupině měly děti s OMJ možnost dobře vidět na učitelku. Vizuální vjem a pohyb rtů ve spojení s výraznou artikulací a gesty usnadňuje porozumění. Využívat ustálené instrukce - Pokud to dokážeme, je dobré volit vždy stejné formulace při zadávání často se vyskytujících instrukcí. Například vždy řekneme: *uděláme kruh* a nestřídáme s instrukcí *pojďme do kroužku*). Paní učitelky na jedné třídě se mohou domluvit na pár základních instrukcích, které sjednotí, a vytvoří si malý seznam formulací. Zde je ukázka pro inspiraci:

Jdeme na koberec
Jdeme ke stolu
Sedneme si na židle
Stoupneme si
Zujeme si bačkory
Uděláme kruh
Chytíme se za ruce
- ▶ **Ověřovat porozumění.** Důležité je nespokojit se s tím, že dítě s OMJ dělá při řízené činnosti to, co ostatní. Často to ani zdaleka neznamená, že rozumí a učí se. Děti samozřejmě napodobují, ale možná vůbec netuší, co se děje, a uniká jim smysl dané činnosti/hry, což je jednak škoda a zároveň pak nerozvíjí jazyk. Pokud dítě například po nás opakuje slova, jejichž význam ale nezná, nemůže je v budoucnu nikdy použít a tím pádem se vlastní nic neučí.
- ▶ **Využít patrona.** Máme-li stanoveného patrona-dítě, který pomáhá nově příchozímu s OMJ, je dobré využít ho i na řízené činnosti. Můžeme patrona již předem seznámit s náplní činnosti a požádat ho, aby případ-

ně dítě s OMJ navedlo, co má dělat. (Například je v plánu hra *Rybičky rybičky rybáři jedou*. Patrona požádáme, aby při útěku rybiček z jednoho konce třídy na druhou chytlo dítě s OMJ za ruku a běžely spolu.) Toto opatření je konkrétně popsáno v *příkladu činnosti činnosti 2*, který zanedlouho následuje.

- ▶ **Dělit děti s OMJ do různých skupinek.** Pokud při řízené činnosti pracují děti v menších skupinkách, dohlédneme na to, aby děti s OMJ nezůstaly pohromadě a nekumulovaly se v jedné skupině.
- ▶ **Při pohybových činnostech propojit jazyk s pohybem.** Při pohybu a cvičení je vhodné využít příležitost k propojení s jazykem. Vyplatí se pojmenovávat při cvičení části těla či pozice (sedíme, stojíme, ležíme) a opakovat vždy několikrát. Dětem s OMJ tím nabízíme příležitost učit se.
- ▶ **Při výtvarných činnostech využívat ukázky.** Slovní instrukce je vhodné doplňovat vždy ukázkou. (Předem ukazujeme dětem finální výrobek, předvádíme stříhání papíru nůžkami.) Provázíme činnost slovním komentářem. Děti můžeme například nejprve vyzvat, aby zvedly nad hlavu papír, pak nůžky. (Učitel získá přehled, které děti mají vše připraveno, děti s OMJ si propojí výraz s reálnými předměty.) Pak učitel pokračuje s instrukcemi a předvádí stříhání. Učitel může také komentovat činnost dětí (Ty krásně stříháš). Lze využít i pro gramatické jevy (Já stříhám, ty stříháš, on stříhá)
- ▶ **Při hudebních činnostech volit vhodné texty.** Je potřeba zamyslet se nad výběrem vhodné písničky. Mnoho českých písní je nesrozumitelných i pro české děti a je zbytečné, aby se děti s OMJ učily výrazy, které jim v budoucnu k ničemu nebudou. (viz. Ovčáci, čtveráci, vička, čočovička, vypásli). Ideální je probrat text písně s dítětem individuálně ještě před skupinovou činností či v malé skupině dětí v kurzu češtiny. Pomocí obrázků a názornosti zajistit, aby dítě rozumělo výrazům a příběhu písničky, dohlédnout na správnou výslovnost. Více informací k volbě textů (písniček i básniček) lze nalézt v samostatném oddílu, který zanedlouho následuje.
- ▶ **Sladit náplň různých forem podpory.** Individuální práce s dítětem či

práci s dětmi v kurzu (pokud tento typ podpory probíhá) je vhodné sladit s plánovanými činnostmi pro celou třídu. Při individuální práci se vyplatí probrat s dítětem slovní zásobu, pravidla her či básničky, které se objeví v průběhu daného týdne při řízených činnostech. Dítě se bude moci lépe zapojit, opakování umožní učení. Tento princip je konkrétně popsán v *příkladu činnosti činnosti 2*, který zanedlouho následuje.

PŘÍKLADY SKUPINOVÝCH ČINNOSTÍ:

V následujících třech příkladech je vždy nejprve popis činnosti v běžné podobě a pak návrh na úpravu činnosti s využitím některých výše uvedených doporučení. Texty mohou posloužit jako inspirace pro představu, jak lze činnosti uzpůsobit.

Příklad 1:

BĚŽNÁ VERZE ČINNOSTI

Velmi oblíbenou a často zařazovanou pohybovou činností v mateřských školách je hra známá pod názvem „Tělo na tělo“ nebo také „Koleno na koleno“. Jedná se o hru, díky které si děti zábavnou formou procvičují názvy částí lidského těla.

Ke hře je potřeba volný prostor pro pohyb, děti běhají za doprovodu písničky. Jakmile učitelka písničku pozastaví, zvolá například: „Čelo na čelo!“ Úkolem dětí je spojit své čelo s čelem jednoho ze svých kamarádů. Dané se opakuje s různými částmi těla (koleno na koleno, břicho na břicho, ucho na ucho apod.).

České děti se tuto hru častým zařazováním obvykle velmi rychle naučí. Nutno však podotknout, že z praxe je známo, že nejmladší tříleté děti nebo děti, které hru ještě neznají, mají zpočátku velký problém pochopit, že nemají na zvolanou část těla například jen ukazovat, ale že ji mají spojit s dalším kamarádem. Pro děti s OMJ je porozumění hře tedy ještě mnohem těžší.

Problémem bývá častokrát samotná motivace hry. Děti s OMJ jí nemusí vždy dostatečně porozumět, takže například ve chvíli, kdy se děti zastavují a spojují se, děti s OMJ stojí na místě a zmateně pozorují, co se kolem nich

děje. Někteří se i po výzvě či dopomoci učitelky nechtějí zapojit z důvodu ostychu či nejistoty. Problémem bývá i samotné neporozumění jednotlivým názvům částí lidského těla. Postupem času se obvykle i děti s OMJ začnou do hry zapojovat, není však jisté, zda daným slovům už opravdu rozumí a tedy se učí, nebo zda jen napodobují ostatní. Dalším úskalím v této hře může být i používání zdobnělin, například kolínko, břicho, ouško apod., které děti s OMJ zbytečně matou. Lepší je volit vždy základní tvar (koleno, čelo). Problémem je pak i využívání předložky „na“ a absence slovesa ve zvolání, které by specifikovalo, co mají děti s určenou částí těla dělat. (Lze upravit: „Dej koleno na koleno“)

Nevhodné je i střídání jednotného a množného čísla u jednotlivých částí lidského těla, např. ucho – uši. Naopak výhodou je tvar obou zvolaných podstatných jmen – v obou případech je vždy stejný (1. a 4. pád).

UPRAVENÁ VERZE ČINNOSTI:

Tuto běžnou činnost lze upravit tak, aby pro děti s OMJ bylo snazší zapojit se. Učitelka může při motivaci hry použít plyšové miminko, s jehož pomocí děti se hrou seznámí. (V některých MŠ jsou k dispozici i miminka určená na multikulturní výchovu (africké, asijské).

Učitelka tedy uvede činnost ukázkou s miminkem: **„Ahoj děti, já jsem (jméno) a chci si s vámi hrát. Budeme k tomu potřebovat ruce/nohy/uši/kolena...“** Učitelka vše předvádí s miminkem a vyzývá tím děti, aby napodobovaly – zamávají rukama, zatřepávají nohama, zatahají se za uši, zmáčkou si ukazováčkem špičku nosu apod. (Děti s OMJ už znají výrazy z písničky s ukazováním - Hlava, ramena, kolena, palce, oči, uši, pusa, nos. V této hře budou dané pojmenovávat v jednotném čísle - koleno, rameno, ucho.) Učitelka pak ukazuje na miminku nejprve kolena, pak jedno koleno, druhé koleno. Vyzve některé dítě - Ukaž mi, kde máš koleno, ucho, ruku.. Děti s OMJ tedy uslyší jednotné číslo s ukázkou části těla.

Součástí motivace může být i nácvik hry se dvěma plyšovými miminky, která předvedou, co se bude dít, když bude hrát písnička (běh), a co se stane, když písnička na chvíli hrát přestane, a paní učitelka něco zvolá. Děti se tak názorně seznámí s pravidly hry a zároveň si zopakují názvy částí těla ještě předtím, než samotná hra začne.

S ohledem na děti s OMJ je vhodné přidat do instrukce sloveso, tedy místo „koleno na koleno“ užívat například „dej koleno na koleno“.

Při hře je nutné řídit se několika zásadami:

- ▶ Nevyužívat zdobněliny
- ▶ Opakovat výrazy
- ▶ Používat nejprve pouze slova, která zazněla při motivaci, až později přidávat další.
- ▶ Zpočátku používat jen jednotné číslo podstatných jmen. (Děti s OMJ by však mohl mást jiný tvar ve 4. pádě u ruky a nohy – ruka na ruku/noha na nohu – dané lze vyřešit i používáním podstatného jména dlaň a chodidlo, záleží na jazykové pokročilosti dětí a zvážení učitelky).
- ▶ Nenutit dítě k fyzickému kontaktu s dalším dítětem, pokud odmítá (lze si zase pomoci s plyšovým miminkem).
- ▶ Nezařazovat části těla, která mohou být příliš intimní (nos na nos, pusa na pusu) Autor textu *Příklad činnosti 1*: Bc. Tereza Saga

Příklad 2:

BĚŽNÁ VERZE ČINNOSTI

Bezpečně známou činností v každé MŠ je pohybová hra *Rybičky, rybičky, rybáři jedou*, která je ideální na zahřátí ve třídě, případně i venku na zahradě. Otázkou je, zda děti, které nemají pokročilou jazykovou úroveň, porozumí slovní zásobě, zdobnělinám a pravidlům hry. Děti s OMJ pravděpodobně brzy začnou napodobovat ostatní a budou běhat s davem z jednoho konce třídy na druhý. Je to ale pro nás dostačující stav? Není škoda, že děti s OMJ nevědí, o co v dané hře jde? Co můžeme udělat pro to, aby se mohly zapojit s porozuměním a tím pádem i s motivací?

UPRAVENÍ VERZE ČINNOSTI

V této verzi jsou využita některá z doporučených konkrétních opatření - názornost, využití patrona, zjednodušení instrukcí, propojení s další formou podpory.

Formulace *Rybičky, rybičky, rybáři jedou* je pro děti s OMJ dost obtížná na porozumění a výslovnost. Zdobnělinám se celkově snažíme co nejvíce vyhýbat. Pokud ovšem tuto hru i přesto zařazujeme do náplně činností v MŠ, je vhodné jí dětem objasnit.

Můžeme využít podporu v jazykovém kurzu či individuální práci s dítětem (pokud tyto formy podpory v MŠ probíhají), a zařadit činnost, která bude předcházet zmíněné hře s celou třídou.

Děti nejprve učíme výraz *ryba* v základním tvaru, nikoliv zdobnělinu. Využít lze nejrůznější knížky, obrázky, fotografie, hračky. Děti mohou hledat rybu v obrázku, hrát pexeso, třídít ryby podle barev...

Pak můžeme zařadit jednotné a množné číslo *1 ryba X 2 ryby*. Opět je vhodné pracovat názorně s předměty, hračkami či obrázky. Lze využít obruče, které budou představovat rybníky. Děti mohou počítat, kolik je ve kterém rybníku ryb. Teprve když mají děti bezpečně zafixovaný termín *ryba* a *ryby*, lze pokročit ke zdobnělinám. Začneme s jednotným číslem *ryba - rybička*. Vhodný způsob je dát výrazy do souvislosti s velikostí *velká ryba X malá ryba - rybička*. Naznačujeme rukama malou a pak velkou rybu, využijeme obrázky... Můžeme připravit vystříhané malé a velké ryby, děti je pojmenuvají „malá ryba - rybička“, „velká ryba“. Děti se tak zároveň učí výrazy malá X velká, což také obohatí jejich slovní zásobu.

Pak můžeme přejít k množnému číslu, využít lze opět obruče, děti nám říkají, zda jsou v rybníku například 3 malé rybičky nebo 2 velké ryby. Když děti předešlé kroky bezpečně zvládnou, můžeme při procvičení vše kombinovat (jednotné, množné číslo, počet, základní tvar a zdobnělina - 1 velká ryba, 3 malé ryby - rybičky..)

Další aktivitou může být rybaření. Záleží na vybavení MŠ, ale poměrně snadno se dá s dětmi při výtvarných aktivitách vyrobit ryby ze čtvrtky s magnetem na břicho a prut - dřevěná tyčka či větvička s provázkem a magnetem na konci. Následně si s dětmi hrajeme na rybáře. Děti stojí kolem obruče, uprostřed obruče leží ryby s magnety. Pokud pracujeme například se skupinou 4 dětí, vezmeme si 1 prut s magnetem a propojujeme činnost s jazykem. Ptáme se dětí: *Kdo chce být rybář?* Děti mají odpovídat: *Já chci být rybář*. Jednomu dítěti dáme prut (v obruči jsou různě barevné velké a malé ryby) a dáváme mu úkoly: *Chyť velkou žlutou rybu, chyť malou červenou rybu, chyť modrou rybičku...* Děti tímto učíme i 4. pád (nejprve se s 4. pádem seznamují pasivně při poslouchání naší instrukce). Ostatních dětí se vždy ptáme, jestli rybář chytil správnou rybu. Po chvíli se děti střídají - opět se ptáme, kdo chce být rybář.

Později a podle jazykové pokročilosti určíme jedno dítě, které bude rybáři zadávat úkoly (*chyt' modrou rybu...*) Děti si tedy budou fixovat 4. pád i aktivně a zajistíme, že při činnosti mluví více dětí. Pokročilé děti můžeme rozdělit na dvě dvojice, každé dvojici přidělíme jeden rybník - obrouč. Jedno dítě ze dvojice bude dávat úkoly, druhé bude lovit ryby, pak se vystřídají. Tyto činnosti tedy jednak budou přínosné pro děti jazykově a zároveň je připravují na hru *Rybičky, rybičky, rybáři jedou*, kterou zařadíme do činností s celou třídou v běžném dni.

Při samotné organizaci hry *Rybičky, rybičky, rybáři jedou* můžeme mít připravené kartičky rybiček a jednoho rybáře. Děti mohou losovat - každé si vytáhne jednu kartičku (tím zároveň odpadne obvyklý boj, kdy všechny děti žádají učitelku o přidělení funkce rybáře), hru tak ozvláštíme a děti s OMJ pochopí, že ve hře figurují rybičky a rybář (rybář může být vyobrazen s prutem, jak chytá ryby u rybníka). Kartičky si děti mohou připnout na trička, nebo jen držet v ruce.

Využit lze také patrona, pokud s ním pracujeme. (Patron je zvolené dítě ze třídy, které má zájem pomáhat dítěti s OMJ při běžných denních činnostech.) Patronovi můžeme dát za úkol, aby po výzvě rybáře *Rybičky, rybičky, rybáři jedou*, chytlo „rybičku s OMJ“ za ruku a přeběhly třídu společně.

Příklad 3:

BĚŽNÁ VERZE ČINNOSTI

Poměrně běžnou aktivitou v MŠ je napodobování zvířat (činnost se realizuje v mnoha různých podobách). Děti například běhají dokola na koberci a paní učitelka zadává zvířecí diktát: „Běžíme jako koníčky, skáče jako žabky, dupejte jako medvěd, letíme jako motýli, teď se budeme plazit jako had!“ (Takové formulace nejsou pro děti s OMJ příliš vhodné a jsou náročné na porozumění - střídá se jednotné a množné číslo zvířat, používají se zdobněliny, slovesa jsou v různém tvaru.) Činnost bývá u dětí velmi oblíbená a většinou ani zdánlivě nevzniká potřeba dalších motivačních prvků a pobídek k činnosti.

Může se ovšem stát, že dítě s OMJ vůbec neporozumí, co se děje. Po nástupu do jazykově neznámého prostředí si děti rychle zvyknou napodobovat v činnostech ostatní, což může budit dojem, že rozumí. Při popsané čin-

nosti ale nemusí vůbec tušit, že se jedná o napodobování zvířat a zkrátka se například plazí po vzoru ostatních dětí. Tím pádem si jednak nemají možnost činnost pořádně užít a jednak pro ně není příliš jazykově přínosná, protože si nepropojí výrazy s odpovídajícím obsahem. Přitom stačí poměrně málo, abychom dali dětem možnost zapojit se s porozuměním. V tomto případě můžeme jednoduše využít obrázky a zvuky zvířat. Následně je dobré zaměřit se i na jazyk, který používáme, a promyslet předem formulace při zadávání instrukcí.

UPRAVENÁ VERZE ČINNOSTI:

Učitel si může nasadit kouzelnickou čepici a do ruky vezme kouzelnickou hůlku, dramaticky předvádí za doprovodu kouzelnické formule „čáry máry“, že děti začaruje do jednotlivých zvířat. Vždy ukazuje dětem odpovídající obrázek zvířete, název zvířete padne v 1. pádě a v základním tvaru, a to několikrát. Učitel si zvolí jednotnou formulaci a tou uvede každé kouzlení, například:

„Čáry máry, teď je z tebe pes“, „Čáry máry, teď je z tebe had“

Název zvířete učitel několikrát opakuje, případně vyzve děti, aby také opakovaly. Nebo nejprve ukáže obrázek a ptá se děti: „Co to je?“ - „Žába“

„Výborně, to je žába! „Čáry máry, teď je z tebe žába!“

Při opakovaném zařazení činnost se příště můžeme zaměřit i na slovesa a zapojit je do formulací, nejprve třeba v infinitivu: „Budeme skákat jako žába“, „Budeme létat jako motýl“, „Budeme se plazit jako had“

Další náměty:

Dramatizace pohádky místo čtení, video:

<http://www.inkluzivniskola.cz/zdroje-inspirace/ukazka-jak-propojit-vyuku-jazyka-obsahu-pro-nejmensi>

Činnostní přístup - jazyková podpora při činnostech, text:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-ceske-skole-aneb-organizace/vyuka-na-zaklade-cinnostniho-pristupu>

SHRNUTÍ:

Při řízených činnostech s celou třídou je vhodné brát v potaz přítomnost dětí s OMJ a modifikovat činnosti tak, aby se mohly všechny děti zapojit s porozuměním. K tomu nám pomůže především princip názornosti, vhodně volené instrukce, propojení forem jazykové podpory a další výše uvedená doporučení.

9.3. VHODNÉ TEXTY PRO DĚTI S OMJ

Písničky, básničky a říkadla jsou velmi vhodným prostředkem jazykového rozvoje všech dětí, obzvláště pak dětí, pro které čeština není mateřským jazykem. Forma básniček podporuje snadné zapamatování díky pravidelnému rytmu, rýmu a krátkým veršům.

Básničky často přednášíme pomaleji, s výraznou artikulací a intonací, což napomáhá porozumění. Záleží samozřejmě na vhodném **výběru textu** (krkolonným a složitým výrazům dítě neporozumí, i když budou zasazeny do krátkého verše a předneseme je s výraznou artikulací.) Zároveň je důležitý kromě tempa a artikulace také **způsob přednesu básně**. V této souvislosti můžeme mluvit o **recitaci nebo deklamaci**. Při recitaci vyniknou významové vztahy slov a správná intonace. Deklamace toto do jisté míry potlačuje a soustředí se na rytmičnost, tedy děti mohou báseň snadno vytleskávat či deklamovat do kroku. Z hlediska porozumění je ale způsob recitace snazší a pro děti s OMJ vhodnější. Na to upozorňuje i ve svých seminářích pro pedagogy MŠ Mgr. Milena Kmentová (PedF UK, seminář: Hudební činnosti při osvojování češtiny jako mateřského i druhého jazyka).

Písničky jsou velmi vhodné pro nácvik výslovnosti, samohlásky zaznívají při zpěvu velmi dlouze a dávají vyniknout i jednotlivým souhláskám. Při pomalejším tempu písně mají děti s OMJ dostatek času zorientovat se v jednotlivých úsecích a slovech. Těchto charakteristik si všimla také autorka metody splývavého čtení Sfumato, a na principech zpěvu vytvořila metodu výuky čtení pro prvňáčky, která se velmi osvědčuje. (Jedním ze zjištěných přínosů je skutečnost, že ve třídách, kde se děti učí číst touto metodou, se neprojevují specifické poruchy učení jako dyslexie.) Avšak Mgr. Milena Kmentová na základě výzkumu zjistila, že pro děti s OMJ je

obtížné zapojit se hned od počátku do zpěvu písní, a doporučuje **nejprve pracovat s jinými hudebními činnostmi**. Na svých seminářích představuje různé možnosti práce například jen s krátkým veršem, či melodizování slov doplněné názorností a gesty.

(Tématu Hudební činnosti při osvojování češtiny jako mateřského i druhého jazyka se věnuje na katedře Hudební výchovy PedF UK v rámci vědeckého projektu Grantové agentury UK Hudba jako výrazný prostředek kultivace řeči předškolních dětí.)

Hlavním principem, který podporuje učení, je opakování. Tedy básničky a písničky jsou vhodné i proto, že se s dětmi často opakují ve stejném znění a to jim dává obrovskou šanci si je zapamatovat. Tím se můžeme inspirovat i při zadávání každodenních instrukcí a opakovat je ve stejných formulacích.

Problém básniček a písniček ve vztahu k dětem s OMJ tkví ve volbě vhodných textů. Bohužel mnoho z těch, které využíváme běžně v MŠ s českými dětmi, nejsou nejvhodnější pro děti s OMJ. Když se podíváme například na oblíbenou písničku *Ovčáci čtveráci*, zjistíme, že její obsah je nesrozumitelný i pro české děti. Navíc téměř žádné slovo z písně děti v budoucnu nevyužijí (ovčáci, čtveráci, vičku, čočovičku, vypásli). Není tedy příliš přínosné, aby se ji děti s OMJ učily, zároveň slova jsou poměrně náročná na výslovnost (čtveráci).

Máme tedy dvě možnosti:

- ▶ Vybrat vhodné texty
- ▶ Upravit stávající texty

VÝBĚR TEXTŮ

KRITÉRIA PRO VÝBĚR TEXTŮ S OHLEDEM NA DĚTI S OMJ

- ▶ **Srozumitelnost**
Texty by neměly obsahovat zastaralé výrazy či nonsensová slova.
- ▶ **Smysluplnost**
Texty by měly obsahovat smysluplná slova, která se dají využít v běžné řeči.
- ▶ **Přiměřená náročnost**

Texty by neměly obsahovat krkolomné výrazy ani zdrobněliny.

Nevhodné texty:

Nonsensové básničky, které výborně rozvíjí cit pro jazyk a smysl pro slovní humor u českých dětí, jsou pro děti s OMJ nevhodné, například:

*Abraka dabraka,
čáry máry,
kolesa od lesa,
brundibáry,
člobrdo na tvrdo,
hrnky brnk,
kocour je v roští,
vrabec frnk,
kambala papala,
Čimboraso,
skalína z komína,
jáhly, maso.... (Josef Kainar)*

Matoucí a nesprávné výrazy, jako například *tulipání* v následující básni:

*Tulipán a tulipání
celý den se sobě klaní,
až se diví okolí:
Že je záda nebolí? (Jiří Žáček)*

Slovní humor a hra se slovy je opět velmi vhodná pro rozvoj jazyka českých dětí, dětem s OMJ však bývají takové texty obtížně srozumitelné:

*Posmíval se konipásek
jednou zrána datlovi:
Datle, datle, kde máš datle?
Datle mám tam, konipase,
kde konipas koně pase. (Jiří Žáček)*

Zdrobněliny je vhodné využívat co nejméně. Děti s OMJ často nemají šanci seznámit se s výrazy v základním tvaru, což potřebují přednostně. Zároveň zdrobněliny jsou složité na výslovnost i zapamatování.

(+ v následující ukázce nesmyslné výrazy *pacičky*, *ťapičky* nebo nesprávně použitý výraz *čmuchání* ve vztahu k lidskému čichu):

*Paci, paci, pacičky,
to jsou moje ručičky.
Ťapy, ťapy, ťapičky,
to jsou moje nožičky.
Ručičky aby dělaly,
nožky aby běhaly.
Očka aby viděla,
ouška aby slyšela.
Pusinka je na papání
a nosánek na čmuchání.
Čmuchy, čmuchy, čmouch.*

Vhodné texty

Dají se najít básničky, říkanky a písničky, které jsou mnohem vhodnější. Především srozumitelné, jednoduché, jednoznačné, jazykové přiměřené náročné a takové, které se dají dobře propojit a ukazováním, gesty a náznorností, jak je tomu například v následujících ukázkách.

PROPOJENÍ S POHYBEM:

*Hlava, ramena, kolena palce, kolena, palce, kolena palce,
Hlava, ramena, kolena palce, oči uši, pusa, nos.*

*Všechny moje prsty
schovejí se v hrsti
Spočítám je hned
jedna, dva, tři
čtyři, pět.*

*To je břicho, to jsou záda,
To je čelo, tváře, brada.
To jsou lokty, ramena,
Chodidla a kolena.*

PROPOJENÍ S ČINNOSTMI:

*Vezmi žlutou tužku,
namaluj si hrušku
a pod hrušku talíř,
sláva ty jsi malíř!*

PRO POKROČILEJŠÍ DĚTI:

*Dobré ráno, dobrý den,
pojdte děti všechny sem!
Copak se to venku děje?
Slunce se tam na nás směje!
Ptáci krásně zpívají,
stromy na nás mávají.
Na obloze žádný mrak,
podívej se, je to tak! (Monika Kriegsmanová)*

UVEDENÍ ČÁSTÍ DNE:

Dobrou strategií je zařazování stejných básniček ve stejných fázích dne -
Raní uvítací básnička, básnička při loučení, básnička před obědem:

*To jsou prsty,
to jsou dlaně,
mýdlo s vodou
patří na ně.
A po mýdle
dobré jídlo,
a po jídle
zase mýdlo.*

*Nashledanou, nashledanou,
příště zase přijdeme,
nashledanou, nashledanou,
už se na to těšíme*

BĚŽNÉ BÁSNIČKY:

*Sedí bubák na dubu,
který v lese stojí.
Straší děti: Bububu!
A pak se sám bojí!* (Jiří Žáček)

Výrazy jako *bububu*, *čáry máry* nebo *hudry hudry* můžeme zařadit, pokud jich není příliš v jedné básničce. Děti zpravidla dobře chápou, jaký mají tato slova význam, pokud rozumí všem ostatním slovům, a pokud zmíněné výrazy předneseme výrazně, odpovídajícím způsobem (při kouzlení *čáry máry* například doprovodíme pohybem rukou - ukázkou čarování a podobně).

Některé básničky obsahují humor, který však mohou pochopit i děti s OMJ, pokud na to dohlédneme. S následující básničkou lze pracovat s pomocí obrázků - můžeme dětem nejprve ukázat na obrázku papírového draka a pohádkového draka, budeme je tím i učit, jaké významy má tento výraz. Zároveň se pak děti učí tvar oslovení „Draku“. Vhodné je také to, že básnička je vlastně rozhovor s otázkami a odpověďmi, děti se mohou později střídat a říkat básničku na přeskáčku třeba ve dvou skupinách, procvičují pragmatickou rovinu jazyka a také trénují správnou intonaci otázek a odpovědí. Slovo *spíž*, které se v básničce vyskytuje sice není zcela ideální a nejméně frekventovanější, ale záleží na posouzení a vyhodnocení kladů a záporů jednotlivých textů:

*Draku, ty jsi vážně drak?
Hudry, hudry,
je to tak!
A máš zuby dračí?
Mám dva,
to mi stačí!
A co těmi zuby jíš?
Princezen mám plnou spíž!
Ach ty lháři,
každý to ví,
že jsi jenom papírový!* (Jiří Žáček)

Je dobré, vnímat texty i po jazykové stránce a využít je maximálně k rozvoji jazyka dětí. Například následující básnička je vhodná pro učení 1. a 2. osoby (Já mám.., ty máš..)

Můžeme se také zaměřit na ženský a mužský rod (jedna teta X jeden strýc) a na básničku navázat jazykovým cvičením při individuální práci nebo v kurzu. Předškolní děti lze na básničce učit příbuzenecké vztahy. Náročné však pro děti budou idiomy jako *mít se k světu* a *mít srdce ze zlata*. Tuto básničku tedy můžeme využít právě s jazykově pokročilejšími dětmi, které budeme chtít seznámit i s podobnými jazykovými obraty. Mít srdce ze zlata můžeme dětem vysvětlit pomocí obrázku zlatého srdce a opisem daného pojmu například slovy *hodný člověk*..

*Já mám tetu,
ty máš tetu,
obě dvě se mají k světu.
Mají srdce ze zlata,
co když jsou to dvojčata?
Já vím, **bráško**, (lze nahradit **brácho**)
že to pletu,
my dva máme jednu tetu.
Jedna teta,
jeden strýc,
škoda, že jich není víc!*

ÚPRAVA TEXTŮ

Některé texty jdou poměrně snadno upravit, třeba stačí nahradit zdobně-liny slovem v základním tvaru.

Příklad 1.

PŮVODNÍ VERZE:

*Dobrý den, dobrý den,
dneska máme krásný den.
Mám ručičky na tleskání
a nožičky na dupání.
Dobrý den, dobrý den,
dneska máme krásný den.*

Tato uvítací básnička je výborná, protože se v ní objevuje pozdrav (Dobrý den - pragmatická rovina jazyka). Básnička se dá krásně propojit s názorným ukazováním rukou, nohou, tleskání, dupání. Zdrobněliny se dají snadno nahradit.

UPRAVENÁ VERZE:

*Dobrý den, dobrý den,
dneska máme krásný den.
Máme ruce na tleskání,
máme nohy na dupání.
Dobrý den, dobrý den,
dneska máme krásný den.*

Je vhodné nahradit „**mám** ručičky **a** nožičky“ - „**máme** ruce, **máme** nohy“ děti se jednak učí části těla v základním tvaru, je to pro ně jednodušší a vhodné je i opakování slovesa *máme* v básničce (máme krásný den, máme ruce, máme nohy). S básničkou lze také pracovat podle jazykové úrovně dětí.

Nejprve můžeme začít jen s prvními dvěma verši a opakovat je, případně i melodizovat (Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den). Pro pokročilé děti můžeme naopak přidat třeba pozdrav *dobré ráno* a některé verše nahradit jinou formulací:

*Dobré ráno, dobrý den,
dneska máme krásný den.
(nebo - pojdte děti všechny sem.)
Máme ruce na tleskání,
(nebo - Mám dvě ruce na tleskání)
máme nohy na dupání.
(nebo - mám dvě nohy na dupání)
Dobré ráno, dobrý den,
Dneska máme krásný den.
(nebo - dneska zlobit nebudem, nebo –po svačině jdeme ven)*

Příklad 2.

PŮVODNÍ VERZE:

*Hop, hop, hop, vpravo, vlevo, v bok
poskakujte všichni s námi,
sněhuláčku mezi námi,
hop, hop, hop, vpravo, vlevo v bok.
Ťap, ťap, ťap, pojd' nás pochytat,
nohou dupni, dlaní tleskni,
pak si na kolena klekni,
ťap, ťap, ťap, pojd' nás pochytat.*

UPRAVENÁ VERZE:

*Hop, hop, hop, vpravo, vlevo, v bok
nohou dupni, rukou tleskni,
na kolena rychle klekni.
Hop, hop, hop, vpravo, vlevo, v bok.*

SHRNUTÍ:

Práce s básničkami a písničkami přispívá jazykovému rozvoji všech dětí a je vhodné zařazovat ji do náplně v MŠ. Mnohé texty jsou však pro děti s OMJ příliš složité a jazykově málo přínosné. Samozřejmě nebude vždy možné vybrat ideální text a není v silách učitele filtrovat veškerý jazykový materiál, se kterým ve třídě pracuje. Je ovšem žádoucí zamýšlet se nad volbou textů s ohledem na složení dětí ve třídě a uplatňovat jisté principy a kritéria při výběru textů a také při následné práci s nimi.

10. Jazyková podpora individuální

Realizace individuální podpory závisí na personálních podmínkách a jejich harmonizaci v rámci MŠ, ale také na počtu dětí s OMJ ve třídě a MŠ. Při vyšším počtu je vhodné zvážit organizaci skupinové jazykové podpory, např. pro děti s OMJ z celé MŠ podle pokročilosti češtiny a věku dětí.

Individuální práce nabízí spoustu možností. Výhodou je, že čas věnovaný jen jednomu dítěti lze plně přizpůsobit jeho jazykové úrovni, potřebám, povaze i aktuální náladě. Učitel má zároveň příležitost udělat si dobrý přehled o tom, co dítě umí a v čem naopak potřebuje podpořit. Při individuální podpoře je vhodné pracovat systematicky.

Můžeme také sledovat jazykový projev dítěte a zaznamenat „citlivé fáze“ k určitému jazykovému fenoménu, jak je popsáno v části *Psycholinguvistické aspekty osvojování druhého jazyka*. Je možné vysledovat, k jakému jazykovému (gramatickému) jevu je dítě zrovna vnímavé - co často používá, a tomuto jevu pak věnujeme pozornost.

Při samostatné práci s dítětem je však také vhodné promyslet, jak budeme postupovat po jazykové stránce, aby dítě mělo možnost slyšet nové výrazy několikrát, nabalovat nové učivo na již zvládnuté, postupovat od snadného k náročnějšímu.

10.1. METODICKÁ DOPORUČENÍ

ORGANIZACE

Ideální je naplánovat si s dítětem **pravidelnou individuální práci** a zamyslet se nad její organizací. Záleží vždy na možnostech konkrétní MŠ.

Na individuální práci si můžeme vyčlenit například **15 minut 2x týdně** během ranních či odpoledních her. První setkání je opakovací k tématu daného týdne kvůli upevnění slovní zásoby a kontrole ze strany učitele. Druhé setkání v týdnu může navodit novou tematickou oblast z následujícího týdne, aby pak do něj dítě vstupovalo již vybavené základní slovní zásobou,

kterou bude potřebovat (toto setkání může být i v pondělí dopoledne – děti tak nezapomenou osvojené dovednosti přes víkend a budou je rovnou používat v daném týdnu).

PLÁNOVÁNÍ

Pracujeme-li s dítětem **systematicky**, práce má mnohem větší efekt. Vhodným prostředkem může být **individuální vzdělávací plán** (bližší informace následují v oddíle *Individuální vzdělávací plán*). Tento plán není nutností, záleží na každém učiteli. Vždy je však potřeba zmapovat výchozí úroveň dítěte (jazyková diagnostika) a stanovit si **konkrétní cíle** (např.: Zjistím, že dítě neovládá předložky. Pro nadcházející individuální práci si stanovím cíl naučit dítě předložku *před* a *za*. Pak se zamyslím nad tím, jakým způsobem mohou cíle dosáhnout, tedy které činnosti zvolit. Je vhodné navázat na to, co již dítě umí, může tedy zároveň procvičovat například slovní zásobu z předchozího setkání – *před stolem, za stolem, před židlí, za židlí, před míčem, za míčem*).

Měli bychom tedy **vycházet z jazykových potřeb dítěte** (v čem má mezery, co neovládá) a zároveň naplň individuální práce **propojovat s činnostmi pro celou třídu**. Je vhodné např. probrat s dítětem slovní zásobu spojenou s aktuálním tématem daného týdne, aby si ji upevnilo, dokázalo se zapojit do činností celé třídy, lépe se orientovalo a zažilo pocit úspěchu při využití češtiny ve společných činnostech.

Můžeme dítěti založit **jazykové portfolio**, do kterého budeme schraňovat materiály, se kterými pracujeme, lze tam ukládat i hodnocení. K materiálům se můžeme s dítětem průběžně vracet a opakovat. Rodiče tak zároveň budou mít přístup k informacím. Na základě portfolia by případně mohli rodiče s dítětem trochu procvičovat. Záleží však na tom, do jaké míry ovládají češtinu. Rodiče, kteří se ji sami teprve učí, nejsou pro dítě dobrým jazykovým vzorem a nelze očekávat, že dítě naučí mluvit česky. Úloha rodičů je rozvíjet mateřský jazyk dítěte, což je žádoucí a nezbytné i v případě, že žijí v jiné zemi. Dítě si potřebuje propojovat slovní zásobu nového jazyka se svou mateřštinou.

MOTIVACE DÍTĚTE

► Připravit zajímavou náplň

Je vhodné vždy vycházet ze zájmů dítěte a zapojovat jeho oblíbené činnosti a témata, individuální práce nám k tomu dává prostor.

► Využít atraktivní materiály

Je vhodné využívat zajímavé nové nebo naopak známé oblíbené materiály dítěte (knížky, hračky), které zároveň fungují jako názorné pomůcky (např.: Můžeme pracovat s plyšovým medvídkem, kterého si dítě přinese z domova – pojmenovávat jeho části těla, učit se barvy, oblékat jej a učit se druhy oblečení, cvičit pomocí něj slovesa, vyprávět o něm příběh, cvičit rozkazovací způsob ve formě povelů, co má medvídek udělat atd.).

► Povzbuzovat, chválit, oceňovat

Pochvala má opravdu velký účinek, toho je třeba využít! Neznalost jazyka v dítěti vyvolává nejistotu a ostych. Je tedy vhodné povzbuzovat ho úsměvem, souhlasným kývnutím nebo jiným srozumitelným způsobem (začínáme krátkými slovy, kterým dítě rozumí, i když se jedná o slova méně frekventovaná – *výborně, super, bravo*; později přecházíme ke složitějším vyjádřením označujícím, co se dítěti konkrétně podařilo a za co je chválíme: „*Velmi pečlivě jsi uklidil hračky.*“). Kromě ústního chválení lze využít i systematictější individuální hodnocení. Můžeme dítěti do notýsku dávat razítka, lepit nálepky, nechat ho postupně vybarvovat políčka obrázku apod. Chválení všech dětí je samozřejmě žádoucí i při každodenních činnostech s celou třídou. (Podle výzkumů PISA mají české děti velmi nízké sebehodnocení v porovnání s dětmi z ostatních zemích a to i v oblastech, ve kterých vykazují nadprůměrné výsledky!)

ČINNOSTI

Konkrétní typ činnosti volíme podle toho, co konkrétně chceme dítě naučit. Vycházíme tedy ze stanoveného cíle a z jazykové diagnostiky. Zohledňujeme zájmy dítěte a jeho aktuální naladění.

Náměty k činnostem:

► Rozhovor

Rozhovor s dítětem je při individuální práci ideální. Povídat si můžeme s dítětem nad knížkou, hračkou, obrázkem. Je vhodné využít různé slovní hry, nechat dítě dokončovat věty, pojmenovávat věci, obrázky atd.

► Básničky

Pravidelný rytmus a rým podporuje snadné zapamatování, děti se učí intonaci, výslovnost, získávají cit pro jazyk. Nejprve se můžeme zaměřit na slova z básničky a využít různé obrázky či předměty, aby dítě všem slovům porozumělo. Básničku pak lze rytmizovat, melodizovat, dramatizovat, pro děti s OMJ je vhodné doprovázet některá slova vždy stejným gestem či pohybem. Začínat lze jen s jedním veršem, postupně pak přidávat. Básničku si můžeme říkat s dítětem na přeskáčku, dítě dokončuje rýmem nebo říká celý verš. Můžeme také motivovat děti k tomu, aby básničky recitovaly rodičům a příbuzným.

► Písničky

Zpívání je skvělý způsob, jak rozvíjet mimo jiné výslovnost a především správnou tvorbu samohlásek. Můžeme s dítětem zpívat melodie na jednotlivé hlásky. Při individuální práci se zaměříme právě na tu hlásku, která dělá dítěti problém.

► Hry

Individuální práce s dítětem je ideální příležitost pro hraní různých deskových her, karet, pexesa či slovních her.

► Modelové situace

Děti většinou velmi baví, když mohou jazyk používat v reálných situacích a napodobovat různé interakce – zdravení a vítání (*Dobrý den, Jméno, Jak se máte? Mám se dobře/špatně, protože...*), vaření v kuchyňce (*V mé polévce je... / Do polévky dám... / Vařím polévku z...*), nakupování v obchodě (*Chci, prosím / Chtěl bych, prosím / Koupím si...*) – ideální pro rozvoj slovní zásoby.

► Výtvarné činnosti

Skládání, stříhání, lepení, kreslení a další výtvarné činnosti můžeme do individuální práce také včlenit a propojit s rozhovorem a jazykovým rozvojem. I při takovýchto činnostech se můžeme věnovat třeba gramatice (*Já stříhám - ty stříháš, já kreslím - ty kreslíš...*) nebo slovní zásobě a procvičovat třeba barvy při výtvarném diktátu (*Nakresli zelený dům, modré okno, žluté slunce...*). Pod následujícím odkazem je blíže popsán činnostní přístup: <http://www.inkluzivniskola.cz/cizinec-v-ceske-skole-aneb-organizace/vyuka-na-zaklade-cinnostniho-pristupu>.

► Pohybové činnosti

Některé děti jsou velmi živé a potřebují zapojit pohyb. Můžeme se inspirovat například metodou založenou na propojení jazyka s pohybem: Metoda *Total Physical Response (TPR)* je založená na propojení jazyka s pohybem a používá se hlavně při výuce dětí, poslední dobou je však jako doplněk uplatňována i ve výuce dospělých. Jedná se o spojení cizího výrazu a určité pohybové reakce. Metoda *TPR* se snaží napodobit přirozený proces učení se mateřskému jazyku u malých dětí, kdy rodiče na dítě hovoří a zároveň očekávají určitou reakci. Za každé správné pochopení, tedy vykonání pokynu, je dítě pochváleno a podpořeno k další aktivitě. Děti napodobují, případně opakují, co učitel říká či dělá, a učí se tak významům slov bez jejich překládání. Snadno je takto možné porozumět zejména základním pokynům jako:

Stoupi si! Sedni si! Jdi k oknu! Vezmi si tužku! Ukaž mi...!

Využívá se hojně mimiky, názorných příkladů, příběhů a pohybových aktivit apod. Tato metoda je zvláště vhodná pro studenty na úrovni začátečníků či pro malé děti, které neumí číst.¹⁰

MATERIÁL

Je vhodné využít materiál, který máme k dispozici v MŠ: knížky, leporela, obrázky, fotografie, karty, kartičky, předměty, hry, hračky, maňásky, razítka, samolepky, barvy, míčky, kostky, stavebnice...

10 <http://www.jazyky.com/metoda-total-physical-response/>

Máme-li možnost vybavit MŠ i novým materiálem, vybírat lze ze široké škály didaktických her a pomůcek. Materiál se dá vhodně využít pro individuální práci s dítětem i při výuce v kurzu.

V praxi se osvědčilo například:

- ▶ **Logopedické pexeso**
- ▶ **Učební systém *Logico Piccolo***
- ▶ **Obrazový materiál pro MŠ** – *Jaro, Léto, Podzim, Zima, Rostliny a plodiny, Živočiškové, Doprava, Rok, škola, domov, zdraví* (Nová DIDA¹¹)
- ▶ **Vzdělávací a deskové hry Didaco** – *Abeceda, Počítání, Rozdíly* (Bona-parté)
- ▶ **Edukativní hry řady FERDA UČÍ** – *Slova, Hodiny, Barvy, Čísla, Kde žijí?* (Clementioni)
- ▶ **Edukativní hry firmy Granna** – *Roční doby, Barvy, Loto zvířátka, Zajíc v pytlí* (Granna)
- ▶ **Hry z edice BABY** – *Písničky a básničky, Říkej a předváděj, Zpívej a tancuj* (EFKO)
- ▶ **Naučné didaktické hry** – *Povím ti mami, Povím ti mami 2, Co k čemu táto?* (Alexander)
- ▶ Lze také využít učebnici **Domino**, která je sice určená pro žáky 1. třídy ZŠ, ale dá se přizpůsobit i potřebám předškolních dětí. Anotace k materiálu je dostupná zde: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/domino-cesky-jazyk-pro-male-cizince-1-anotace>.

Následuje příklad postupu individuální práce s dítětem (po úpravě lze využít i pro práci s dětmi v kurzu) s jednotlivými cvičeními a náměty k činnostem. Vše je záměrně popsáno detailně pro představu, jak lze postupovat z jazykového hlediska, jak volit formulace a jejich návaznost.

11 <http://www.novadida.shoptet.cz/pomucky/nova-dida-1-2>

10.2. PŘÍKLAD INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE

téma: ovoce, barvy

věk: 3-5 let

časová dotace: 35-45 minut

pomůcky: barevné papíry, ovoce, kartičky s obrázky ovoce, šátek

Poznámka k výchozí jazykové úrovni dítěte v daném tématu:

Činnosti byly připravené pro dítě ve věku 4 let, které ovládá základní barvy, ale jen v 1. pádě. Při otázce jakou barvu má určitý předmět, odpovídá v prvním pádě: „žlutá, červená, zelená“. Oranžovou barvu ovládá jen pasivně - samostatně nepojmenuje, ale dokáže vybrat a ukázat na oranžový předmět. V tematické oblasti ovoce ovládá slovní zásobu základních druhů v 1. pádě (jablko, banán, pomeranč)

ZAMĚŘENÍ A CÍLE ČINNOSTÍ

- rozšíření slovní zásoby o výrazy: oranžová, víno, hruška, citron
- názvy barev ve 4. pádě: žlutou, červenou, zelenou, oranžovou
- ovoce ve 4. pádě: banán, hrušku, jablko, víno, citron, pomeranč

PRŮBĚH ČINNOSTÍ

1. Pojmenování barev. Učitel pracuje s dítětem u stolu, má připravené 4 barevné papíry (červený, žlutý, zelený, oranžový) Postupně je dítěti ukazuje a pokládá vedle sebe na stůl. Ptá se: „Jaká je to barva?“ Pomáhá mu s pojmenováním barev, vybízí dítě, aby opakovalo, společně vytleskávají názvy barev. (žlu-tá, ze-le-ná..)

2. Pojmenování ovoce. Učitel ukazuje dítěti kouzelný pytel, dramaticky se ptá, co v něm asi je. Nechá dítě osahat skrz pytel jeho obsah, nechá ho hádat, co je uvnitř. (inspirace metodou KIKUS pro práci s dětmi v kurzu) Následně učitel čaruje a dramaticky vytahuje první kus ovoce a ptá se:

U: „Co to je?“

D: „Banán“

U: „Výborně, banán. To je banán“

D: To je banán

Učitel nejprve chce po dítěti jen název ovoce „banán“, následně chce, aby dítě řeklo „to je banán“

Společně větu vytleskávají „to je ba-nán“

Učitel naznačuje, že neví, na jaký barevný papír má banán položit, žádá dítě o pomoc.

Dítě položí banán na žlutý papír.

Učitel chválí a ptá se:

U: „Jaká je to barva?“

D: „Žlutá“

U: „Ano, žlutá, to je žlutá barva“

U: „Banán má žlutou barvu“ Vybízí dítě, aby opakovalo barvu ve 4. pádě.

U: „Jakou barvu má banán?“

D: „Žlutou“

Společně vytleskávají „Žlu-tou“

Následně učitel nechá dítě vytáhnout z pytle další kus ovoce a rozhovor se opakuje podle stejného scénáře:

„Co to je?“

„Citron“

„To je citron“

Vytleskávání „cit-ron“

Dítě pokládá citron na žlutý papír.

„Jaká je to barva?“

„Žlutá“

„Výborně, žlutá barva!“

Citron má žlutou barvu“

„Jakou barvu má citron?“

„Žlutou“

„Výborně, žlutou, citron má žlutou barvu“

Vytleskávání „žlu-tou“

Učitel opakuje, zvedá nejprve banán a ptá se:

U: „Jakou má barvu?“

D: „Žlutou“

U: „Banán má žlutou barvu“ a vrací ho na žlutý papír, pak zvedá citron:

U: „Jakou má barvu?“

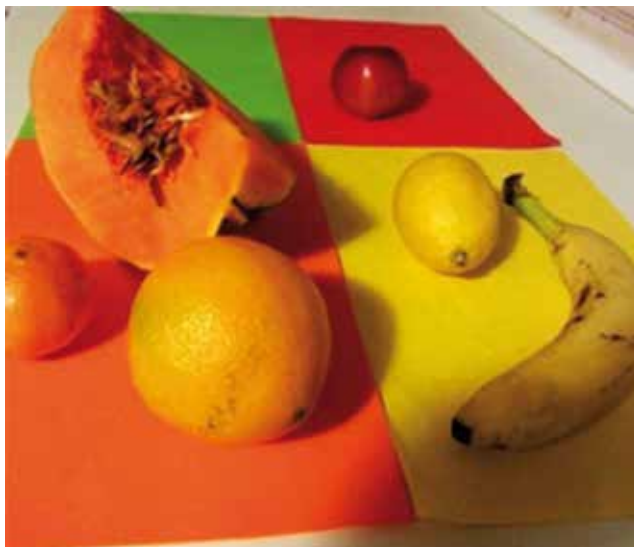
D: „Žlutou“

U: „Citron má žlutou barvu“

Obdobně následuje tahání dalších kusů ovoce. (Co to je? Jaká je to barva?

Jakou má ovoce barvu?)

Dítě s učitelem postupně vytáhne z pytle banán, citron, pomeranč, jablko, hrušku, víno a roztřídí ovoce na barevné papíry. Zvýšená pozornost je věnována pomeranči a oranžové barvě, tu, dítě zatím aktivně nepojmenuje.

3. Hledání kartiček

Učitel předem schová kartičky s jednotlivými druhy ovoce a vybídne dítě, aby kartičky hledalo po třídě (dítě se osvěží pohybem).

Na kartičkách jsou různé druhy ovoce, i takové, které dítě ještě neumí pojmenovat (ananas, kiwi, meruňky, jahody). Cílem nebude naučit dítě nových názvů ovoce, ale pojmenování barev. Dítě má za úkol třídit nalezené kartičky na barevné papíry.

Učitel se ptá u jednotlivých kartiček, jakou má ovoce barvu.

Dítě odpovídá „žlutou“ „zelenou“... a umísťuje kartičky na správný papír.

Zvýšená pozornost je věnována oranžové barvě, učitel se snaží dovést dítě k aktivnímu používání.

4. Zakrytí ovoce šátkem

Učitel nechá na barevných papírech kartičky, bude pracovat s živým ovocem, jehož názvy chce s dítětem procvičit a upevnit (jablko, pomeranč, citron, banán, víno)

Vybízí dítě:

„Podej mi banán“

„Podej mi hrušku“

„Podej mi víno“

Dítě se seznamuje s názvy ovoce ve 4. pádě, bere je postupně z barevných papírů a podává je učiteli. Učitel pokládá jednotlivé kusy na volné místo na stole, ukazuje na prstech, kolik kusů ovoce je na stole. Pak naznačí gestem dítěti, že si má zapamatovat, co je na stole.

Potom vezme šátek a zakrývá ovoce. Dramaticky se ptá dítěte, co je pod šátkem, gestem naznačuje, že si má dítě vzpomenout. Postupně společně vzpomínají a pojmenovávají zakryté ovoce, učitel ukazuje na prstech, na kolik názvů ovoce si již vzpomněli. Po Vyjmenování všech pěti kusů ovoce učitel chválí dítě a odkrývá ovoce.

5. Uklízení ovoce zpět do pytle

Učitel dává dítěti instrukce opět s názvem ovoce ve 4. pádě. Zatím jen chce, aby se dítě pasivně seznámilo s tvary ve 4. pádě (tvar se u většiny ovoce nemění od tvaru v 1. pádě)

„Podej mi banán, uklidím banán“

„Podej mi pomeranč, uklidím pomeranč“

„Podej mi hrušku, uklidím hrušku“

Učitel uklidí ovoce zpět do pytle.

Pracuje-li učitel s kouzelným pytlem častěji, může se z uklízení předmětů zpět do pytle stát pravidelná součást lekce, kterou již dítě bude znát. Učitel pak tento rituál může rozvíjet po jazykové stránce a třeba se zaměřit na 1. a 2. osobu

„Já uklidím banán“ učitel gestem ukazuje na sebe a uklízí banán

„Ty uklidíš citron“ učitel ukazuje na dítě, dítě uklízí citron

Já uklidím...

Ty uklidíš...

Později může diktovat dítě (Já uklidím/ty uklidíš)

6. Náměty pro navazující lekci

V příští lekci může učitel více pracovat s kartičkami a učit dítě nové názvy ovoce (meruňka, jahoda..) a opět se zaměřit i na 4. pád (meruňku, jahodu). S kartami lze hrát i pexeso. Učitel se s dítětem střídá, každý odkrývá vždy dvě karty a pojmenovává:

„**To je** hruška, **to je** víno, karty **nejsou stejné**“ Nebo:

„**To je** hruška, **to je** hruška, karty **jsou stejné**“

Různé karty se otočí opět obrázkem dolů, stejné dvojice karet si bere ten, kdo je otočil.

S barevnými papíry se dá příště pracovat například tak, že se opět rozloží na stůl a dítě bude hledat ve třídě předměty s odpovídající barvou, bude je nosit na stůl a třídit podle barev.

10.3. INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN

Po ukončení adaptační fáze, když dítě zvládne odloučení od rodičů a přivykne si na prostředí MŠ, nastává čas promyslet další postup. Dítě s OMJ má specifické potřeby především v oblasti jazykového rozvoje. Aby tato podpora byla účinná, je dobré ji systematicky naplánovat. Vypracování individuálního vzdělávacího plánu (IVP) se může jevit jako spíše administrativní úkon odtržený od praxe. Dobře zpracovaný plán ale dává možnost neponechávat rozvoj na nahodilých a náhodných příležitostech, ale podchytit specifické oblasti, cíleně se soustředit na jejich rozvoj a pomáhat dítěti tam, kde to nejvíce potřebuje. Učitel si může plán zpracovat podle svých potřeb, aby mu sloužil jako nástroj práce a praktický pomocník v praxi.

Význam IVP vyplývá například z následujícího příkladu. Je otázkou, do jaké míry mohl chlapec z ukázky optimálně rozvíjet češtinu bez hlubšího posouzení výchozí úrovně (pedagogické diagnostiky) a bez cíleného zaměření na poskytovanou podporu.

OTÁZKY KE ZVÁŽENÍ:

- ▶ Pomohla by prvotní pedagogická diagnostika a následné systematické sledování (individuální podpora) rozvoje řeči odhalit poruchu dříve?
- ▶ V čem by tomuto chlapci pomohl individuální vzdělávací plán?
- ▶ Jaké by mohly být 2 hlavní cíle plánu, na které by bylo vhodné se v dané situaci zaměřit?

TIP:

- ▶ Děti z dvojjazyčného prostředí často míchají oba jazyky a potřebují si je od sebe jasněji oddělit. Je tedy vhodné zaměřit se v rámci IVP i na spolupráci s rodiči a vyjasnění jejich rolí při jazykovém rozvoji dítěte. Vhodné například je, aby každý z rodičů představoval pro dítě jazykový vzor jednoho jazyka, a tedy mluvil na dítě vždy stejnou řečí. Více informací k tématu lze najít v oddílu věnovaném bilingvistu.

Při práci s IVP učitel na základě zmapování počáteční úrovně dítěte vytýčí, co konkrétně chce zlepšit a zároveň si naplánuje odpovídající činnosti. Plán pak zpětně dává možnost kontroly, co se dítě naučilo a co zvládlo, které činnosti byly efektivní. Je tedy i zpětnou vazbou pro práci učitele.

- ! Plán musí být především zcela konkrétní a smysluplný. Jasně by měl odpovídat na otázky: Co přesně dítě umí? Co je pro ně ještě obtížné? Co přesně ho chci naučit? Jakou konkrétní činnost zvolím? Kdy a kde se budu dítěti věnovat? Takto pojatý plán je tedy přímou součástí praxe a stává se praktickým pomocníkem učitele.
- ! Plán je vhodné vytvořit pro určité časové období, třeba vždy pro následující 2 měsíce. Po uplynutí této doby se na základě vyhodnocení naplánuje další časové období. První plán se připravuje na dobu po ukončení

adaptace dítěte, což zpravidla bývá 1 měsíc po nástupu dítěte do MŠ. Délka adaptačního procesu se však u jednotlivých dětí liší, z toho je vhodné vycházet.

- ! Individuální vzdělávací plán pro dítě vychází z třídního plánování. Tento materiál pak učitelé zároveň ulehčí práci a poslouží jako podklad, kterého se bude moci držet. Plán může posloužit i dalším aktérům ve vzdělávání dítěte, např. pokud dítě navštěvuje mimo MŠ kurzy češtiny pro cizince¹² jako přípravu na vstup do ZŠ. Zcela ideální by bylo získat od rodičů informace o obsahu takových kurzů, aby bylo možné je v IVP zohlednit.

PLÁN BY MĚL OBSAHOVAT NÁSLEDUJÍCÍ BODY:

1. průvodní informace o dítěti,
2. pedagogická diagnostika,
3. cíle,
4. metody a formy práce,
5. rozvržení učiva, časová dotace,
6. pomůcky,
7. vyhodnocení IVP.

POSTUP PŘI TVORBĚ PLÁNU

Zaměření plánu

Nejprve je potřeba si promyslet zaměření plánu. Je možné dívat se na rozvoj dítěte komplexně a vycházet z jednotlivých vzdělávacích oblastí RVP PV (dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět). Plán lze také zaměřit výhradně na potřebnou specifickou oblast, v případě dětí s OMJ tedy na jazykový rozvoj. Soustředit bychom se pak měli na všechny čtyři roviny jazyka, tedy na slovní zásobu, skloňování a časování, výslovnost, užití jazyka v praxi v sociálním kontextu (rovina lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická, foneticko-fonologická a pragmatická).

¹² Letní i celoroční kurzy češtiny pro děti cizince nabízí s různou pravidelností např. neziskové organizace v Praze a Brně (např. Meta, o.p.s, Centrum pro integraci cizinců apod.).

Pedagogická diagnostika

Plánování rozvoje jednotlivých dětí by se mělo odvíjet od počáteční pedagogické diagnostiky, která tvoří logický základ plánu. Každá MŠ může mít vlastní osvědčený způsob diagnostiky, který je vhodné využít i při tvorbě IVP. Aktuální úroveň rozvoje může učitel zjišťovat pozorováním a prostřednictvím různých interakcí s dítětem (rozhovorů, připravených úkolů atd.¹³). Výsledky diagnostiky je možné zaznamenat formou volného textu, formou záznamového archu nebo kombinací obojího.

Cíle

Na základě zjištěné úrovně dítěte stanovíme cíle plánu, což je velice důležitá část. Pokud má být IVP opravdu smysluplným a efektivním prostředkem rozvoje dítěte, musí být konkrétní, nosný a snadno uchopitelný. Měli bychom se vyvarovat obecným frázím typu: „*Dítě rozvine své jazykové schopnosti a rozšíří slovní zásobu*“ – Rozvine schopnosti – ale které konkrétní jazykové schopnosti? Na jakou úroveň? Slovní zásobu rozšíří v jakém rozsahu? Je cílem rozšířit ji o jedno slovo nebo o 100 slov? Pokud cíle nebudeme mít jasně stanovené, nemůžeme systematicky pracovat, ani vyhodnotit úspěšnost a efekt práce s dítětem. Právě proto je nutné stanovit si cíle konkrétně. Například: „*Dítě se naučí 15 nových slov v tematickém okruhu domácí zvířata.*“ Učitel si může i vypsát konkrétní slova, na která se chce zaměřit. Cíle by také měly být reálné a dosažitelné. Především však smysluplné a užitečné, musí se vztahovat k aktuálním největším potřebám dítěte, aby jejich naplnění bylo dítěti co nejvíce prospěšné.

Důležité je vycházet z plánovaných tematických oblastí a činností pro třídu. Vytipovaná slova pak lze zapojit i do dalších činností v rámci práce s celou třídou, aby dítě mělo více příležitostí si je zapamatovat.

Metody a formy práce

Po stanovení konkrétních cílů hledáme prostředky vhodné k jejich naplnění, tedy metody a formy práce. Zde je opět na místě být konkrétní. Pro učitele je praktické, když si promyslí a navrhne jednotlivé činnosti, tedy

13 Pro inspiraci lze rovněž použít metodiku BEDNÁŘOVÉ, J. a ŠMARDOVÉ, V. Diagnostika dítěte předškolního věku. Computer Press, 2011.

například: *Čtení pohádky XY* (obsahující výrazy, které chceme dítě naučit) nebo *Rytmizace básničky XY* (ve které se vyskytuje hláska, s jejíž výslovností má dítě problémy).

Jazyková podpora v IVP může být plánována pro individuální nebo skupinovou práci. Individuální podpora se může realizovat v okrajových časech (např. 15 minut v době volné hry ráno či odpoledne). Rozvíjet jednotlivé děti ve specifických oblastech lze i při skupinových činnostech a aktivitách s celou třídou, pokud se předem promyslí a dobře zacílí.

Rozvržení učiva, časová dotace

Dalším důležitým bodem je časové rozvržení práce. Je potřeba naplánovat, kolik času a jak často se budeme činností věnovat, nesmírně důležitá je pravidelnost (např. 15 minut v době ranní volné hry 2x týdně). Při plánování se vyplatí také rovnou vytipovat potřebné pomůcky. Ideální je využít materiál MŠ a pracovat s konkrétními předměty.

Vyhodnocení

Nedílnou součástí plánu by mělo být i jeho vyhodnocení. Po uplynutí stanoveného času (vhodný časový úsek mohou být 2 měsíce) je třeba vyhodnotit, co se podařilo, nebo nepodařilo, které cíle jsme naplnili a co se osvědčilo, nebo neosvědčilo. Na základě tohoto vyhodnocení budeme zpracovávat plán na další období.

V přílohách jsou pro inspiraci k dispozici vyplněné individuální vzdělávací plány, které byly zpracovány ve FMŠ Sluníčko pod střechou. První varianta plánu je zaměřena komplexně na rozvoj dítěte a zahrnuje všechny vzdělávací oblasti RVP PV (**Příloha III.**) Druhý plán je zacílen pouze na oblast Dítě a jeho psychika – jazyk a řeč (**Příloha IV.**). Věnuje se tedy jen mapování jazykového rozvoje dítěte a plánování jazykové podpory.

Prázdné formuláře plánů, (které je možné stáhnout a přímo do nich vpišovat vlastní plán pro dané dítě), jsou volně dostupné na našich stránkách v sekci *Ke stažení* pod následujícím odkazem: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/individualni-vzdelavaci-plan-ivp>

11. Jazyková podpora v kurzu

Další možnou formou jazykové podpory je výuka dětí v kurzu. MŠ může otevřít pro skupinu dětí s OMJ jazykový kurz, který povede někdo z učitelů MŠ či externí pracovník (expert na výuku češtiny jako druhého jazyka). Lze také zjistit, jestli takový kurz neprobíhá v některé z okolních MŠ. Záleží pak na domluvě, zda by byla možná i účast „našich“ dětí. Na kurz bylo zatím možné čerpat dotaci. MŠMT dosud pravidelně vyhlašovalo projektové výzvy na svých stránkách: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/dotace-a-granty-1> (v rámci dotačního programu *Podpora aktivit v oblasti integrace cizinců na území ČR*) a také zde: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-a-rozvoje-programy>.

Aktuální podmínky financování podpůrných opatření upravuje novela školského zákona spolu s vyhláškou. Bohužel jazyková podpora dětí s OMJ není v českém vzdělávacím systému ukotvena a plošně zajištěna všem dětem. Záleží na iniciativě jednotlivých mateřských škol, zda chtějí jazykové kurzy organizovat. Mnoho dětí tedy žádnou formu jazykové podpory nečerpá.

Způsob práce se samostatnou skupinou dětí s OMJ nabízí příležitost intenzivně se jim věnovat a využít principy přístupu k češtině jako druhému jazyku. Snížený počet dětí dává prostor jednotlivým dětem lépe se učit a mít možnost více mluvit. Nejedná se samozřejmě o jazykovou výuku v pravém slova smyslu, práce s dětmi odpovídá jejich věku a kognitivním schopnostem.

11.1. METODICKÁ DOPORUČENÍ

Organizace

V kurzu je maximálně 8 dětí

1 lekce trvá 30-60 minut (záleží na věku dětí)

Kurz probíhá minimálně 1x týdně, ideálně 2x

Děti jsou děleny do skupin podle věku (spíše, než podle jazykové úrovně)

Na kurz je vyčleněn vhodný prostor

Náplň kurzu

Kurz je zacílen na specifickou věkovou a jazykovou úroveň dětí

Lekce má stabilní/obdobnou strukturu

2 - 3 lekce se věnujeme stejnému jazykovému jevu či tématu

Každá činnost je zacílená na konkrétní jazykový jev (vždy víme, proč činnost zařazujeme)

Témata souzní s tematickým plánováním MŠ

Množství nové „látky“ je přiměřené (př: 5 nových slov v 1 lekci)

V rámci kurzu věnujeme prostor všem jazykovým rovinám

Metody a principy kurzu

Používáme různorodé činnosti, zapojujeme pohyb

Zapojujeme moment překvapení (kouzelný pytel)

Děti zapojují při výuce co nejvíce smyslů - multisenzorický přístup

Využíváme principy názornosti, opakování, nabalování (J.A.Komenský)

Postupujeme od reálných předmětů k fotkám a obrázkům

Atmosféra kurzu

Navodíme příjemnou, hravou, bezpečnou atmosféru

Dětem nabízíme pomoc, když ji potřebují

Chyby opravujeme parafrázováním správného znění, explicitně na chyby neupozorňujeme

Chválíme, povzbuzujeme

Zapojujeme humor a překvapení

Výroky

Lektor předem promyšlí formulace výroků, které v lekci použije, a které chce naučit děti

Výroky, které se mají děti naučit, jsou jednoznačné, opakují se ve stejném znění

Výroky rozkládáme na menší části (věty na slova, slova na slabiky, cvičíme výslovnost hlásek)

Postupujeme od jednoduchých vyjádření ke komplexním

Nabalujeme na zvládnutou slovní zásobu

Projev dítěte

Používání mateřštiny dětí je v kurzu vítáno

Každé dítě se dostane na řadu

Děti se snažíme co nejrychleji dostat do role mluvčího

Nenučíme děti k jazykovému projevu

Postupujeme od pasivního porozumění k aktivní produkci

Projev lektora

Užívá gest a mimiky

Výrazně artikuluje

Mluví v přiměřeném tempu a dostatečně nahlas

Užívá správnou a různorodou intonaci, hru s hlasem

Užívá spisovnou češtinu

Navazuje oční kontakt, zajistí, aby na něj všechny děti viděly

MOŽNÉ OBTÍŽE V KURZU

► Rozdílnost jazykové úrovně dětí

Je pravděpodobné, že jednotlivé děti v kurzu se budou výrazně lišit věkem, celkovou zralostí, úrovní češtiny a mírou motivace. Rozdílná úroveň dětí může způsobit, že některé činnosti budou pro část dětí příliš snadné, pro jiné naopak příliš náročné. Práce s takto rozdílnou skupinou je komplikovaná, vyžaduje dobrou přípravu a pedagogické schopnosti. Může nám pomoci, když si před začátkem kurzu alespoň rámcově zmapujeme úroveň jednotlivých dětí.

► Nedostatek materiálů

Dosud bohužel neexistuje učebnice češtiny pro cizince ve věku MŠ. Můžeme tedy narážet na problém s nedostatkem podkladů k výuce.

- Využitelné materiály lze nalézt v metodice KIKUS.
- Na stránkách věnovaných globálnímu čtení jsou k dispozici různé kartičky ke stažení.

<http://www.globalni-cteni.cz/clanek/obrazky-z-prvniho-cteni/>

- Výběrově lze využít učebnici Domino pro žáky 1. tříd ZŠ: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/domino-cesky-jazyk-pro-male-cizince-1-anotace>.

TIP:

- ▶ Seznam dalších jazykových učebnic a výukových materiálů je k dispozici zde:
 - <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/ucebnice-online-odkazy>
 - <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/ucebnice>
 - <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/vyuka-cjdj-materialy-tipy>
 - <http://www.varianty.cz/index.php?id=16&item=37>
 - <http://www.varianty.cz/index.php?id=16&item=46>
- ▶ Pro potřeby kurzu lze využít také materiály zmíněné v předchozí části věnované individuální práci s dítětem.

▶ **Nepravidelná účast na kurzu**

Některé děti možná nebudou chodit do MŠ denně, nebudou se účastnit každé lekce, a tedy nebudou mít na co navazovat. Při systematické práci lze vytvářet pro děti podklady, které si budou zařazovat do portfolia. Tyto materiály pak předáme i rodičům dětí, které se lekce neúčastnily. Rodiče pak případně mohou s dětmi trochu probrat či procvičit např. slovní zásobu, pokud je to v jejich silách a dostatečně ovládají český jazyk.

▶ **Nízká podpora rodiny**

Rodiče nemusí být vždy vstřícní. Může se stát, že nebudou dítě podporovat v rozvoji nového jazyka, nebudou podporovat jeho docházku do jazykového kurzu a bude těžké se s nimi domluvit. Určitě se vyplatí probrat vše s rodiči na samém začátku kurzu či už při zápisu do MŠ. (Můžeme se například setkat se situací, kdy rodina nechce v ČR zůstat, jen tu jaksi „uvízla“ a snaží se co nejrychleji vycestovat dál.) Vyjasněte si tedy vzájemná očekávání, proberte význam ovládnutí češtiny pro dítě a specifikujte podporu, kterou od rodičů potřebujete, pokud to bude v jejich možnostech (např. *Každý den procvičte s dítětem aktuální slovní zásobu uvedenou v portfoliu, mluvíte s ním o tématu také v jeho mateřském jazyce, aby rozvíjelo schopnost orientovat se v tématu v obou jazycích rovnocenně, velmi mu to pomůže.*).

► **Zapomínání naučeného**

Naučit se nový jazyk je pro děti obtížné, obzvlášť pokud je jejich mateřština hodně odlišná. Je tedy nutné stále opakovat a postupně učivo nabalovat. Opakováním v podobě her, písni, říkanek s ukazováním či pohybových her začínat a končit každou lekcí. Kurz by měl být tematicky provázan a propojen s každodenním programem a týdenním plánováním pro celou třídu.

► **Ostych dítěte, nechuť mluvit**

Čeština je pro děti nová a neznámá, leckdy se ostýchají mluvit, jsou nejisté. Určitě pomůže, když je budeme hodně chválit, podporovat a motivovat, když vytvoříme přátelskou a bezpečnou atmosféru. Stydlivým dětem pomůže, když se pokusíme navázat kontakt prostřednictvím maňáska nebo když po nich zpočátku nebudeme chtít příliš mnoho (např. aby naše věty jen dokončovaly a nemuseli říkat celou větu či frázi jako ostatní děti).

► **Tiché období**

Porozumění předchází mluvení. Děti často prochází tzv. tichým obdobím (silent period), kdy pouze poslouchají a přijímají jazyk používaný okolo nich, ale ještě ho nedokážou použít. Počítejte s tím a netlačte na ně. Nezoufejte, pokud dítě poměrně dlouho samo nehovoří česky, netvoří věty ani jednotlivá slova. Dítě může být ve fázi rozvoje pasivní slovní zásoby, jazyk vstřebává a učí se. Práce a snaha pedagoga má tedy velký význam. Toto období může trvat několik měsíců, půl roku až rok.

► **Nízká motivace**

Děti ve věku MŠ samozřejmě ještě nedokážou zhodnotit, jaký pro ně má čeština v jejich situaci význam. Důležité je připravit atraktivní náplň kurzu, vycházet z herních činností, pracovat s momentem překvapení a tajemstvím. V kurzech podle metody *KIKUS* učitel pracuje s kouzelným pytlek, který obsahuje předměty, knihy, hračky spojené s vybranou tematickou oblastí. Děti pak hádají a odčarovávají pytel, aby se mohl otevřít atd.

► Špatná výslovnost

U velmi malých dětí často není jasné, čím je způsobena jejich špatná výslovnost. Některé děti ještě takzvaně šišlají a mnohdy ani nelze rozeznat, kterým jazykem vlastně hovoří. Budou také samozřejmě ovlivněny svým mateřským jazykem a jejich výslovnost z něj bude vycházet. Mohou mít tedy problémy s vyslovováním některých našich hlásek. Vietnamské děti například mívají problémy s hláskami *c*, *č*, *ď*. Ukrajinština na rozdíl od češtiny nerozlišuje mezi krátkými a dlouhými samohláskami (při přepisu do latinky se dlouhé samohlásky používají pro naznačení přízvuků). Čínské děti zase neslyší mnohé české hlásky, často si pletou *p – b*, *d – t*, *s – z*, čínština totiž tyto zvuky nerozlišuje. Především mívají problémy s rozlišováním hlásek *l* a *r*, které sice umí vyslovit, ale většinou je zaměňují.

K procvičení správné výslovnosti můžeme využít různé logopedické básničky nebo zpěv písniček a melodií na jednotlivé hlásky. Důležité je, aby projev paní učitelky byl pro děti dobrým vzorem.

► Dítě opakuje, ale nerozumí

Často se stává, že děti opakují slova po učiteli, ale vlastně neznají jejich význam a přesně jim nerozumí. Taková dovednost je k ničemu a nemohou ji využít. Je proto potřeba ověřovat porozumění a využívat názornost.

► Rozdílnost mateřského jazyka

Každý vychází ze svých dosavadních zkušeností a je těžké oprostít se při učení nového jazyka od své mateřštiny. Děti podvědomě přenáší jazykové struktury ze svého mateřského jazyka do češtiny (např. slovosled, gramatické rody podstatných jmen, způsob tvorby minulého času apod.) – jedná se o tzv. interferenci. Děti tak mohou mít různé specifické problémy s gramatikou, slovosledem nebo třeba s intonací, která má v některých jazycích jinou funkci než v češtině. Například vietnamština nemá některé gramatické kategorie, nerozlišuje jednotné a množné číslo, minulý a budoucí čas. Vietnamské děti také mívají problémy s větovou intonací, jelikož v jejich mateřštině větná intonace podobná té naší prakticky neexistuje.

11.2. INSPIRACE METODOU KIKUS

Podle metody KIKUS by skupina dětí by měla čítat 6–8 dětí, aby se rozvinula skupinová dynamika, ale aby také každé dítě přišlo ke slovu, a činnosti tedy netrvaly příliš dlouho a nepřetěžovaly schopnost dětí udržet pozornost. Děti jsou děleny podle věku, lekce probíhají ideálně 2x týdně 30 - 60 minut. Autorka metody doporučuje, aby děti dostávaly pracovní listy, kartičky či obrázky k probranému tématu domů a aby měly na doma přes týden nějaký úkol (opakování slovní zásoby a případně provázání s mateřským jazykem – úkol popsat s rodiči částí oblečení na obrázku v mateřském jazyce i v češtině).

OBSAH VÝUKY

Vzdělávací obsah se zpravidla orientuje podle tematických okruhů, což je pro výuku češtiny jako druhého jazyka velmi vhodné. Kurz češtiny tedy může navazovat na obsah každodenních činností v MŠ. Ideálně by mohl probíhat kupříkladu každé pondělí dopoledne/odpoledne. Děti by si v něm procvičily nebo by se seznámily s hlavní slovní zásobou (důležitými obrazy, gramatickými jevy apod.), které se vážou k dané tematické oblasti. Současně by se také naučily pohybové hry, píseň, básničku s ukazováním apod., které se vyskytnou v pedagogické nabídce v průběhu týdne. Děti tak budou připravené na činnosti v běžném dni, budou se více orientovat, dostanou možnost zapojit se do kolektivu a zažít radost z úspěchu. Vždy je vhodné postupovat pozvolna. Rozvíjíme-li slovní zásobu, v jedné lekci by se nemělo objevit více než 5–8 nových slov. Každému dítěti ve skupině můžeme například přidělit jedno nové slovo, všechny tak budou vtažené do činnosti. V rámci her pak budeme pracovat s konkrétními předměty, učit se novou slovní zásobu, gramatické jevy atd.

TEMATICKÉ ŘAZENÍ V PRŮBĚHU ROKU

Já	Jídlo
Já – Ty – ostatní	Poččet
Tělo	Činnosti
Rodina	Bydlení
Oblečení	Formy
Pracovní materiály (škola)	Velikonoce
Barvy	Okolní svět
Zvířata	Čas
Vánoce	Poččasí

VÝSTAVBA JEDNÉ LEKCE

Autorka metody doporučuje, aby jednotlivé lekce měly jasně danou stabilní strukturu (samozřejmě s variabilní náplní), která se bude opakovat, což podpoří pocit bezpečí a orientaci dětí s OMJ. Při volbě typů činností respektujeme didaktická pravidla běžně uplatňovaná v MŠ (pravidelné střídání klidných a rušných činností, délku činností odpovídající věku dítěte a střídání různých typů činností). Střídáme různé typy činností – rozhovor, píseň, pohybová hra, práce u stolu s didaktickým materiálem apod. Kurz by měl dětem přinášet radost, důraz by měl být kladen na motivaci dětí, k tomu lze využít práci s překvapením, tajemstvím, malými odměnami pro děti (nálepký, razítka apod.). Struktura lekce podle metody KIKUS je návrh a osvědčená možnost pro pedagoga. Zároveň to však neznamená, že je jedinou správnou variantou, vždy záleží na celkovém zpracování lekce.

STRUKTURA JAZYKOVÉ LEKCE

- ▶ **Úvodní rituál:** Píseň s pozdravy v jazycích dětí v kurzu (např. na melodii písně *Červená se line záře*), báseň s ukazováním či pohybem. Rituál slouží k přechodu do kurzu, uvolnění dětí a navození pozitivní a radostné atmosféry.
- ▶ **Opakování:** Tato část je zaměřená na opakování předcházejících témat v podobě pohybové hry nebo písně obsahující slovní zásobu z minulých setkání.
- ▶ **Hlavní výuková část** sestává z několika her-cvičení. Přináší nové téma či rozvíjející téma z minulého setkání. Obsahem jsou vedená jazyková

cvičení zaměřená na vybranou tematickou oblast. Příklad: Cílem výukové části je naučit děti 4. pád základních druhů oblečení (děti už ovládají slovíčka v 1. pádě)

- ▶ **Pohybové hry** zaměřené na opakování z předešlých lekcí, případně spojené i s novými naučenými jevy. Učitelce slouží i jako diagnostický nástroj, jak dalece si děti osvojily předchozí látku.
- ▶ **Závěrečný rituál:** Píseň, báseň nebo říkanka s ukazováním apod. Ideálně vymyslet tak, aby byly obsaženy obtížné jevy nebo důležité fráze (prostorová orientace, barvy, pozdravy)

11.3. INSPIRACE MATEŘSKÝMI ŠKOLAMI V PRAZE

Jazykový kurz pro děti s OMJ probíhá v některých mateřských školách v Praze již několik let, vedou ho místní paní učitelky, z nichž mnohé prošly několika semináři neziskové organizace META o.p.s. zaměřené na začleňování dětí s OMJ a speciálně i na jazykovou podporu těchto dětí v rámci třídy i v jazykovém kurzu. Tyto paní učitelky také vytvořily několik vzorových příprav na lekce jako ukázkou toho, jak pracují. Vytvořené materiály jsou k dispozici níže v této kapitole a v přílohách. Následuje výběr tří mateřských škol s informacemi o vedení kurzu.

PŮSOB ORGANIZACE A VEDENÍ KURZU V RŮZNÝCH MŠ

MŠ U Železničního mostu

Kurz probíhá každé úterý ráno v době volné hry a to 30 minut v samostatné třídě, kde však není mnoho prostoru na pohybové činnosti. Tento rok začal kurz v Září s nejmladšími tříletými dětmi. Děti ve skupině je celkem 6, často tedy i méně, když některé děti chybí. Mateřské jazyky dětí jsou různorodé, do kurzu například dochází dvojčata z Vietnamu a dvojčata z Ruska. Paní učitelka Tereza Saga se vede jazykový kurz pro děti s OMJ již druhým rokem. Na pedagogické fakultě se věnuje v rámci studia metodě KIKUS. Ve svém kurzu s dětmi tedy postupuje zcela podle metody, uplatňuje hlavní principy, dodržuje přesně strukturu lekce od úvodního rituálu přes prezenci, opakování, novou látku představenou prostřednictvím kouzelného pytle a včetně zadávání a kontroly domácích úkolů. Úkol většinou

spočívá ve vybarvení obrázky či vyplnění pracovního listu. Cílem je, aby se dítě vrátilo k tématu i doma, případně mluvilo o dané slovní zásobě s rodiči v mateřském jazyce. Samozřejmě se stává, že některé dítě úkol nedonese, v takovém případě dává paní učitelka razítko dětem jen na papírek nebo na ruku.

V kurzu se pracuje s postavičkami Mimi a Momo, každá lekce je zaměřená tematicky a objeví se vždy malé množství slov (5-6). Důraz je kladen na jazykovou produkci dětí, každé dítě se vždy dostane na řadu už při prezentaci, opakování, žádání o razítko za splněný úkol, či při objevování nového v kouzelném pytlí.

MŠ Havaj

V Mateřské škole Havaj na Praze 13 probíhají pro děti s OMJ kurzy češtiny jednou týdně ve dvou skupinách - mladší děti pod vedením paní učitelky Hřebačkové, starší děti s paní učitelkou Voloveckou. V jednotlivých skupinách je většinou 6 až 10 dětí a jsou národnostně různorodé, účastní se děti z Číny, Libanonu, Ruska... Kurz probíhá ve volných třídách, v jedné je velký prostor i na pohybové činnosti, ve druhé spíše na úspornější verze pohybu. Paní učitelky se ve třídách střídají. Čas kurzu byl zvolen pro starší děti po obědě od 13:00, mladší děti mají kurz dopoledne.

Obě paní učitelky využívají některé principy metody KIKUS, pracují s momentem překvapení, do jisté míry je uplatňována stabilní struktura lekce. Činnosti v kurzu jsou různorodé, kromě povídání nad knížkou či obrázky je zařazován i pohyb a hudební činnosti, případně i výtvarné aktivity propojené s jazykovým rozvojem. Paní učitelky pracují především názorně, využívají reálné předměty a obrázky, dbají na to, aby každé dítě dostalo při lekci příležitost mluvit a vícekrát procvičit nově probíranou slovní zásobu.

MŠ CHODOV

V MŠ Chodov jsou dvě skupiny dětí - mladší a starší. Pro každou skupinu jsou kurzy 4x týdně, všechny vede již několik let paní učitelka a zástupkyně ředitelky Monika Kriegsmanová. Kurzy trvají 30 - 45 minut v dopoledních hodinách ve velké třídě s dostatečným prostorem na pohyb. V jedné skupině jsou 4 děti. Náplň kurzu je velmi různorodá. Lekce jsou zahajovány básničkou doprovázenou gesty a ukazováním. Paní učitelka si dává záležet při svém jazykovém projevu. Mluví výrazně, pomalu a každou instrukci vždy

opakuje 3-5x. Děti jsou velmi živé, proto je často zařazován pohyb a hry v prostoru založené na principu instrukcí a reakci pohybem (jdi, běž, stůj). Paní učitelka zařazuje také situační hry, které navozují užívání jazyka v reálných životních situacích. V kurzu se pracuje také s KIKUS kartami. Díky dvouleté pravidelné intenzivní práci s dětmi jsou na dobré jazykové úrovni a bez problému dokáží skládat a následně číst dlouhé a složité věty. Kurz je uzavírán písničkou v rámci které mají děti vždy za úkol ukazovat kartičku s obrázkem vždy, když v písni zazní slovo vyobrazené na kartičce.

11.4. PŘÍPRAVY NA JAZYKOVÉ LEKCE

Přípravy na lekce vytvořily za spolupráce se společností META o.p.s. paní učitelky z praxe. Přípravy jsou inspirované metodou KIKUS. Příprava – ob-
lečení (viz. příloha) vychází zcela z této metody, je i zpracována přesně podle doporučené výstavby lekce a je přímo v tabulce podle KIKUS protokolu. Ostatní přípravy jsou zpracované ve zjednodušené formě.

Všechny nabízené lekce jsou zde popsány poměrně podrobně pro co nejlepší představu čtenářů o tom, jak lekce vypadá a na co se pedagog při jejích plánování musí soustředit. Neznamená to však, že doporučujeme, aby každá příprava učitele na jazykovou lekci měla tuto podobu a byla zpracována takto detailně. Je ale důležité vždy předem promyslet, co chceme děti naučit po jazykové stránce při jednotlivých činnostech. Je tedy dobré stanovit si jazykové cíle, podle kterých činnosti také volíme. Vždy bychom měli mít jasno v tom, proč chceme zařadit konkrétní činnost do náplně lekce, co tím děti učíme. Dalším důležitým aspektem jsou formulace výroků. Příprava formulací může evokovat přílišnou striktnost či násilné užívání jazyka. Neznamená to ale, že při realizaci lekce za každou cenu dodržíme připravený scénář a sled formulací či užíváme jazyk nepřírozeně. Promyslet formulace výroků je důležité proto, že děti se přirozeně nejvíce učí opakováním, a tedy užívání ustálených formulací ve stejné podobě poskytne dětem více příležitostí pro zapamatování výrazů a frází (například při hře v každém kole formulujeme instrukci stejně). Zároveň nás to vede k tomu, abychom promýšlely nejen to, co s dětmi chceme dělat, ale i jak to budeme formulovat - Jak dětem vysvětlíme, co mají dělat. V praxi totiž můžeme narazit na situaci, že zvolená činnost není pro děti příliš těžká, ale oni neporozumí zadání. Pedagog najednou tápe při volbě slov a neví, jak

vhodně instrukce zadat. Jedná se tedy o jistý posun od původní myšlenky - *zahrajeme si s dětmi hru XY* k úvaze nad konkrétními formulacemi typu: „Uděláme kruh/Najdi modrou hračku a přines jí sem/Otoč jednu kartu“...) Z těchto důvodů je v přípravách samostatný sloupec na formulace výroků učitele i na výroky dětí, které je budeme chtít naučit. Je dobré promyslet, jakou formulaci vlastně chceme od dětí slyšet a dohlédnout na to, aby byla dodržena každým dítětem. Díky tomu opět opakujeme a děti se učí. Například děti postupně tahají předměty z kouzelného pytle a pojmenovávají vždy: „*To je XY*“ (*to je rajče, to je mrkev, to je paprika*). Učí se tedy vazbu *to je* + 1.pád. Efekt na učení dětí by byl mnohem menší, pokud by jedno dítě řeklo pouze *rajče*, druhé by zvolilo formulaci *já mám papriku* (se 4. pádem), a třetí dítě by použilo pojmenování *to je mrkev*. Učitel samozřejmě výroky dětí násilně neopravuje, ale doplňuje a parafrázuje, aby zazněly ve správném a zamýšleném znění.

JAK SE V PŘÍPRAVĚ ORIENTOVAL?

V hlavičce jsou informace k lekci a specifikace dětské skupiny, pro kterou byla připravena.

1. sloupec tabulky **Popis činnosti** obsahuje jednoduchý popis toho, jak by činnost měla probíhat.

2. sloupec tabulky **Výroky** obsahuje konkrétní formulace, které učitel v lekci použije (chce použít). Tyto výroky jsou označené červeně a začínají **U**:. Formulace, které by učitel chtěl naučit a slyšet od dětí, jsou označené zeleně **D**..

Výroky jsou v přípravách v horizontální linii (ve stejném řádku) s popisem činností - tedy vždy lze najít, co zrovna říká učitel/dítě v dané fázi lekce - při konkrétní činnosti.

3. sloupec tabulky **Jazykové cíle** je zaměřený na jazyk a dívá se na plánované činnosti „jazykovými brýlemi“. Zároveň v tomto sloupci vidíme, jak v lekci jazykově postupujeme, například nejprve procvičení zvládnuté slovní zásoby, pak učení nové slovní zásoby v 1. pádě, pak upevňování nové slovní zásoby v několika dalších činnostech, pak 4.pád... Důležité je brát při plánování lekcí v potaz všechny 4 jazykové roviny a dlouhodobě neopomíjet některou z nich (nesoustředit se například jen na slovní zásobu). Následuje ukázka volného formuláře přípravy sestávající z úvodní hlavičky a tabulky.

Téma lekce:

Věková skupina:

Jazyková úroveň:

Pomůcky:

Časová dotace:

Popis činnosti	Výroky (učitel U: , dítě D:)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)

Následuje vyplněná vzorová příprava na jazykovou lekci včetně průvodního komentáře k lekci. V přílohách jsou k dispozici další vzorové přípravy. Formulář prázdné přípravy je ke stažení na webu www.inkluzivniskola.cz. Video záznam z realizace uvedené lekce *BARVY* v praxi s dětmi je k dispozici pod odkazem: <http://youtu.be/B9oxT9Z2LiA>

KOMENTÁŘ K LEKCI BARVY:

V následující přípravě můžeme vidět konkrétní návrh lekce vycházející z popsaných metodických doporučení a inspirovaný strukturou lekce metody KIKUS (úvodní rituál, opakování, nová látka, závěr). Úvodní zpívání písničky slouží jako zahajovací rituál, který otevírá lekci. Na video záznamu lze vidět, že paní učitelka výrazně artikuluje (má také nalíčené rty, aby zvýraznila pohyb rtů), dbá na to, aby na ni všechny děti viděly.

Následuje počítání, které paní učitelka opakuje s dětmi třikrát, princip opakování je při učení zásadní. (video záznam z lekce je sestříhán, aby rychleji plynul, počítání proto vidíme jen dvakrát).

Činnost s padákem je opakováním z předešlé lekce, děti již znají barvy z padáku. Paní učitelka včleňuje do činnosti počítání jednak proto, aby děti opět opakovaly, ale také proto, aby si propojily dané oblasti slovní zásoby. Následně se nabalují v říkance také slovesa v souvislosti s barvami (stoupnout, sednout, lehnout). Je zapojen pohyb, což je důležité pro pozornost a motivaci dětí, propojení učení s pohybem je velmi vhodné.

Při činnosti v kroužku si pak děti propojují barvy s různými věcmi dané barvy v souvislosti s kreslením. (Paní učitelka se ptá, kterou pastelku si musíme vzít, když kreslíme slunce, vodu...) Děti si spojují, že jahoda je červená, tráva je zelená. Zpívání melodie a rytimizace (Na jahodu červenou...) působí jednak motivačně a také přispívá k lepšímu fixování výrazů. Po mnohačetném a důkladném opakování barev přistupuje paní učitelka k zařazení nové slovní zásoby - představuje dětem nové barvy, o kterých se v kurzu ještě nemluvilo.

Paní učitelka k představení nových barev navazuje a využívá stejnou činnost, kterou dosud opakovala, aby se děti mohly soustředit jen na novou slovní zásobu a nemusely svou pozornost vyčerpávat na pochopení instrukcí a toho, co po nich paní učitelka chce. Paní učitelka se ptá dětí, co

má danou barvu a dává prostor každému dítěti, aby padlo co nejvíce předmětů dané barvy. Díky tomu jednak mnohokrát zazní daná barva (bílá jako sníh, bílá jako koza, bílá jako oblaka) zároveň si děti propojují barvu s další slovní zásobou a mají prostor pro vlastní aktivitu a mluvení. Nejprve barva zazní v prvním pádě, pak učitelka s dětmi opět zpívá a rytmitizuje (na silnici černou, na kozu bílou), aby barvy zazněly i ve 4. pádě.

Následující činnost upevňuje novou slovní zásobu, paní učitelka využívá barevné stuhy a děti opět mají pohyb při hledání předmětu dané barvy. Díky této volbě činností děti vydrží s pozorností poměrně dlouhou dobu.

Při závěrečném rituálu se děti loučí. Díky úvodní a závěrečné písničce se děti učí pozdravy a rozloučení (dobrý den, nashledanou), k čemuž jinak v rámci běžné náplně v MŠ nemají tolik příležitostí.

Téma lekce: Barvy

Autor přípravy: Helena Zdrubecká (ředitelka FMS Sluníčko, video lekci realizuje Petra Ristič)

Časová dotace: 45 minut

Věková skupina: 5 - 6

Jazyková úroveň: Pokročilí

Pomůcky: Molitanové podložky, padák, stuhy, kartičky, velké pastelky

Popis činnosti	Výroky (učitel U:, dítě D:)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)
<p>1. Zahájení – Pisnička</p> <p>Organizace: Děti sedí v kruhu, společně s učitelkou, každé na molitanové malé podložce. Úvodní rituál - společné zpívání na melodii písničky Skákal pes, přes oves: Dobry den, dobry den. Dneska máme krásny den. Budeme si spolu hrát. Nové věci poznávat.</p>	<p>U: společně se pozdravíme naším pozdravem D: Dobry den.....</p>	<p>Pragmatika: pozdrav</p> <p>Aktivizace mluvidel, melodizace</p>
<p>2. Opakování (základní barvy) - Padák</p> <p>Organizace: Děti sklídí podložky, učitel rozprostře na zem barevný padák a zavolá si děti k sobě.</p> <p>Učitel dává dětem pokyny (př. děvčata si stoupnou/sednou na červenou barvu, chlapci na žlutou), děti se přemisťují dle pokynů na různé barvy po ploše padáku.</p> <p>Děti mají nejprve za úkol jen reagovat - porozumět a stoupnout si na správnou barvu. Následně se učitel ptá, na jaké barvě stojí chlapci/dívky - děti barvu pojmenují.</p> <p>Po zvládnutí těchto aktivit může učitel vybrat dítě, které bude zadávat pokyny ostatním (pokud je na odpovídající jazykové úrovni), nebo může jen doplňovat barvy.</p> <p>Po ukončení činnosti učitel uklízí padák, děti si vezmou podložky.</p>	<p>U: Děvčata si stoupnou na červenou barvu, chlapci na žlutou apod., Kdo stojí na žluté barvě? D: Chlapci stojí na žluté barvě Těžší: Chlapci, kteří mají modré kalhoty (bačkory..) si stoupnou na modrou barvu apod.</p>	<p>Slovní zásoba: červená, zelená, modrá, žlutá</p> <p>Slovní zásoba: slovesa: sednou, lehnou, kleknou</p> <p>Gramatika: sloveso, 4.pád: sednout na žlutou..</p> <p>Výstavba otázky: Kdo stojí na..</p> <p>Předložky: na</p> <p>Slovní zásoba: oblečení: kalhoty, bačkory..)</p>

<p>- Pastelky a obrázky Organizace: Děti sedí v kruhu na podložkách Uprostřed kroužku jsou rozložené 4 kartičky s obrázky (jahoda, voda, tráva, slunce) Děti pojmenovávají, co je na obrázku. Učitel se ptá, co potřebujeme, když bychom takové obrázky chtěli nakreslit - Potřebujeme pastelky!</p> <p>Učitel přinese kouzelný pytel, ve kterém má pastelky podle počtu dětí ve skupině, aby každé dítě mohlo vytáhnout jednu pastelku. (Barvy pastelek odpovídají čtyřem rozloženým obrázkům - červená, modrá, zelená, žlutá. Pokud je například 8 dětí ve skupině, v pytli budou dvě červené pastelky, dvě žluté, dvě modré, dvě zelené) Dítě vytáhne z pytle pastelku. Učitel se ptá, jaká je to barva. Dítě řekne například: „Červená“ Učitel vyzve dítě, aby přiřadilo pastelku k odpovídajícímu obrázku. „Červená jako jahoda.“ Všichni společně opakují: „Červená jako jahoda“ Potom zpívají: „Na jahodu červenou“ Další dítě vytáhne pastelku Učitel se ptá: „Jaká je to barva?“ „Modrá“ Dítě přiřadí pastelku k obrázku a říká: „Modrá jako voda“ Všichni společně zpívají: „Na vodu modrou“ Postup se opakuje se všemi dětmi.</p>	<p>U: Podívejte se, já tady mám obrázky! Co to je? D: Jahoda/ Voda/ Tráva.. U: Co potřebujeme, když chceme obrázky nakreslit? D: Pastelky</p> <p>U: Vytáhni z pytle jednu pastelku Co to je? D: Pastelka</p> <p>U: Jaká je to barva? D: Červená U: Červená jako co?</p> <p>U: Červená jako jahoda D: Červená jako jahoda U: Na jahodu červenou D: Na jahodu červenou</p> <p>U: Jaká je to barva? D: Modrá U: Modrá jako co? D: Modrá jako voda U: Na vodu modrou</p>	<p>Slovní zásoba: jahoda, voda, tráva, slunce</p> <p>Slovní zásoba: červená, modrá, zelená, žlutá</p> <p>Výstavba otázky: jako co? 1.pád - jako noc, jako koza</p> <p>Gramatika: skloňování (červenou, modrou..)</p> <p>Předložka na 4.pád (na trávu, na jahodu, na vodu..)</p>
--	---	---

<p>3. Nové učivo (černá, bílá, oranžová) - Pastelky a obrázky Učitel postupně odkrývá tři nové kartičky s obrázky (koza, pomeranč, silnice) Učitel se ptá dětí, co je na obrázku, a jakou to má barvu. (bílá, oranžová, černá) Společně vytleskávají nové barvy bí-lá čer-ná Pak si děti opět postupně vyta-hují pastelky (v pytlí jsou připravené pastelky bílé, černé a oranžové pastelky) Děti je přiřazují k obrázkům: „Bílá jako koza“ „Oranžová jako pomeranč“ „Černá jako silnice“ Děti uklidí podložky stoupnou si do prostoru ve třídě</p>	<p>U: Co to je? Jaká je to barva?</p> <p>D: Bílá jako koza Černá jako silnice Oranžová jako pomeranč</p>	<p>Slovní zásoba: koza, pomeranč, silnice</p> <p>Slovní zásoba: bílá, černá, oranžová</p>
<p>4. Opakování nového učiva - Stuhu Organizace probíhá v prostoru. Učitelka ukazuje dětem postupně barevné stuhu (bílou, oranžovou, černou). Nejprve zvedne nad hlavu například bílou stuhu a volá: „Bílá“ „Hleďte, co má bílou barvu! Přineste sem věc, která má bílou barvu!“ Děti se rozběhnou po místnosti a přinesou učitelce věc dané barvy. Následuje stejný postup s oranžovou a pak s černou stuhou. Potom si děti s učitelkou stoupnou kolem nаноšených věcí a společně kontrolují, zda mají předměty odpovídající barvy. Učitelka chválí. Na závěr děti uklízí věci zpět na místo, učitelka počítá do deseti, děti musí stihnout do té doby vše uklidit.</p>	<p>U: Kdepak tady najdu, co má bílou barvu? Nebo: Hleďte, co má bílou barvu! Přineste mi věc, která má bílou barvu!</p>	<p>Slovní zásoba: bílá, černá, oranžová</p> <p>1.pád</p> <p>Gramatika: skloňování (bílou, černou..)</p>

<p>5. Závěr - Písnička Děti se chytanou v kruhu za ruce a zpívají písničku na rozloučenou - rituál (zpěv na melodii Pec nám spadla)</p>	<p>Nashledanou, nashledanou. Až se zase setkáme. Nashledanou, nashledanou. Nové věci poznáme.</p>	<p>Pragmatika: rozloučení, slovní zásoba písničky - Nashledanou</p>
---	--	---

V příloze jsou k dispozici další přípravy s průvodními komentáři.

SHRNUTÍ:

Cílená a systematická jazyková podpora dětí s OMJ v kurzu dává dětem šanci zvládnout češtinu rychleji. Díky sníženému počtu dětí ve skupině má každé dítě příležitost k interakci s učitelem. Učitel získává přehled o tom, co které dítě umí a v čem naopak potřebuje podpořit. Při plánování a přípravě lekcí se lze řídit navrženou strukturou lekce, která je do jisté míry ustálená, což usnadní organizaci a vedení lekce (děti už vědí, co mají dělat a co se bude dít). Stejně tak je vhodné uplatnit nabídnutá metodická doporučení pro vedení kurzu. Při tvorbě samotné přípravy je vždy nutné stanovit si jazykové cíle jednotlivých činností a v rámci celého kurzu věnovat pozornost všem čtyřem jazykovým rovinám. Důležité je i promyslet konkrétní formulace výroků učitele i dětí. Tento přístup vychází z metody KIKUS. Není samozřejmě nutné vypracovávat na každou lekci přípravu v prezentované podobě, vzorové lekce jsou popsány detailně, aby z nich bylo možné vyčíst principy práce.

Závěr

Situace pedagoga v dnešní mateřské škole je nesnadná. Stejně tak, jako se naše společnost neustále vyvíjí a mění, mění se i požadavky na vzdělávací zařízení, mění se složení dětí ve třídách a s tím i nároky kladené na učitele a vhodný styl práce. Každodenní praxe mateřských škol dokládá, jak nesmírně potřebné je začlenění a jazyková podpora dětí s OMJ jednak pro děti samotné, jednak pro usnadnění následné práce učitele se třídou. Podpora těchto dětí jistě vyžaduje čas a energii, nicméně představuje obrovský vklad do budoucna.

V textu, který právě dospěl ke konci, jsme se pokusily nabídnout nástroje k usnadnění pedagogické práce v MŠ. Zároveň věříme, že navrhovaná opatření pomohou dětem s OMJ zvládnout náročnou situaci, co nejdříve překonat jazykovou bariéru a zorientovat se v novém prostředí.

Materiál metodické příručky vychází z principů inkluzivního vzdělávání. Nabízí cesty, jak účelně zapojovat děti s OMJ do běžných tříd, a tím uvádět principy inkluze do praxe.

Literatura

- ▶ BOOTH, T., AINSCOW, M. a D. KINGSTON. Index für Inklusion – Tageseinrichtungen für Kinder. Lernen, Partizipation und Spiel in der inklusiven Kindertageseinrichtung entwickeln. Frankfurt am Main: Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft, 2006.
- ▶ BRAUKHANE, K. a J. KNOBELOCH. *Das Berliner Eingewöhnungsmodell – Theoretische Grundlagen und praktische Umsetzung*, Berlin, 2011. Dostupné též z: http://www.kita-fachtexte.de/uploads/media/KiTaFT_Braukhane_Knobeloch_2011.pdf.
- ▶ CÍRUS, Lukáš, ed. *Efektivita vzdělávání v proměnách společnosti: sborník příspěvků XXI. celostátní konference ČAPV: [Ústí nad Labem, 16-18. září 2013]*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2013.
- ▶ ČERNÍK a kol. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2007.
- ▶ DOLEŽÍ, Linda. *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince, příručka pro lektory, Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka*, Praha 2015, ISBN 978-80-260-7506-6
- ▶ FREYOVÁ, J. *Nosatá Natálie*. Praha: Amulet, 1999.
- ▶ GAARDER, J. *Haló! Je tu někdo?* Praha: Albatros, 1998.
- ▶ GARLIN, E. *Die KIKUS-Methode. Ein Leitfaden*. Hueber, 2010.
- ▶ KINDERSLEY, B. *Děti jako já*. Bratislava: Perfect, 1995.
- ▶ KING, M. a W. KNERR. *Interkulturelle Arbeit in Kitas: Handlungsempfehlungen aus der Praxis – für die Praxis. Spiki, Sprachförderung in Kindertageseinrichtungen*. Nürnberg: Jugendamt Stadt Nürnberg, 2007

- ▶ Kol. autorů META (RADOSTNÝ, L., TITĚROVÁ, K., HLAVNIČKOVÁ, P., MO-REE, D., NOSÁLOVÁ, B. a I. BRYCHNÁČOVÁ). *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. 1. vyd. Praha: Meta – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, 2011.
- ▶ KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Havlíčkův Brod: Grada, 2006, ISBN 80-247-1110-9
- ▶ LAEWEN, H. J., ANDRES, B. a E. HEDERVARI. *Ein Modell fuer die Gestaltung der Eingewoehnungssituation von Kindern in Krippen*. Berlin: Infans, 1990.
- ▶ MEISEL 2007 IN DOLEŽÍ, Linda. *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince, příručka pro lektory*, Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, Praha 2015, ISBN 978-80-260-
- ▶ NÖSTLINGEROVÁ, CH. *František jde do školy*. Praha: Albatros, 1999.
- ▶ PILÁTOVÁ, M. *Kiko a tajemství papírového motýla*. Praha: Meander, 2010.
- ▶ PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 395 p. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ▶ SATIROVÁ 1994 IN Šulová Lenka. *Počátky řečového vývoje a specifický vliv mateřské a otcovské mluvy*, Psychologická rada PSY-004, 2006
- ▶ ŠULOVÁ Lenka. *Počátky řečového vývoje a specifický vliv mateřské a otcovské mluvy*, Psychologická rada PSY-004, 2006
(http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/134_004_Sulova.pdf)
- ▶ Toukomaa/Skoumabb-Kangaas in Roche, J., *Fremdspracherwerb Fremdsprachen didaktik*. Tübingen, 2005,
- ▶ ULICH, M., OBERHUEMER, P. a M. SOLTENDIECK. *Die Welt trifft sich im Kindergarten. Interkulturelle Arbeit und Sprachförderung in Kindertagesstätten*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag, 2005.

Elektronické zdroje

- ▶ BRAUNOVÁ 1997 IN O bilingvistu
http://www.bilingvismus.cz/o_bilingvistu.htm
- ▶ <http://www.inkluzivniskola.cz/>
- ▶ HARDING, RILEY 1986 IN O bilingvistu
http://www.bilingvismus.cz/o_bilingvistu.htm
- ▶ HOUSAROVÁ 2003 IN O bilingvistu
http://www.bilingvismus.cz/o_bilingvistu.htm
- ▶ KOLKOVÁ, J. Bilingvistus (dvojazyčnost)
<http://info.edu.cz/cs/system/files/Bilingvistus.pdf>
- ▶ *Metoda: Total Physical Response*. 2007 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://www.jazyky.com/metoda-total-physical-response>.
- ▶ NIKOLAI, T. *Inkluzivní vzdělávání: Segregační, integrační a inkluzivní vzdělávací systém*. In: *Varianty* [online]. 2008 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_155.pdf.
- ▶ O bilingvistu, http://www.bilingvismus.cz/o_bilingvistu.htm
- ▶ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006 [cit. 2014-06-04]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf.
- ▶ Statistické ročenky školství - výkonové ukazatele, MŠMT. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.
- ▶ STRNADOVÁ, I. a HÁJKOVÁ, V. *Připravenost pedagogů pro inkluzivní vzdělávání*. 2010 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/9235/PRIPRAVENOST-PEDAGOGU-PRO-INKLUZIVNI-VZDELAVANI.html/>.

- ▶ Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-147-2011-sb-kerou-se-meni-vyhlaska-c-73-2005-sb>.
- ▶ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon?from=boxTopSearch>.

Prilohy

PŘÍLOHA I. INDEX INKLUZE

Index inkluze je rozdělen na jednotlivé dimenze, které jsou z hlediska inkluze důležité. Podotázky slouží k vyhodnocení všech ukazatelů inkluzivnosti Vaší školy, tedy co již škola dělá, na čem je potřeba dále pracovat, s čím začít.

INDEX INKLUZE (pro učitele) Jak dobře popisují následující věty Vaši mateřskou školu?		Plně souhlasím	Částečně souhlasím	Nesouhlasím	Potřebuji více informací
A. 1.1	Každý se cítí být vítaným.				
A. 1.2	Děti si vzájemně pomáhají.				
A. 1.3	Učitelky spolu dobře spolupracují.				
A. 1.4	Učitelky, děti a další zaměstnanci spolu vycházejí s respektem.				
A. 1.5	Rodiče a učitelky (další zaměstnanci) spolupracují.				
A. 1.6	Učitelky vytvářejí spojení mezi událostmi v MŠ a životem dětí v jejich rodině (domově).				
A. 1.7	MŠ se otevírá okolí (čtvrti, části města v blízkém okolí).				
A. 2.1	Každý z MŠ se podílí na rozvoji inkluze v MŠ.				
A. 2.2	Od všech dětí se hodně očekává.				

A. 2.3	Všechny děti jsou považované za stejně důležité.				
A. 2.4	MŠ pomáhá dětem, aby se cítily se sebou spokojené.				
A. 2.5	MŠ pomáhá rodičům, aby se cítili se sebou spokojení.				
DIMENZE B: Vytvoření a zavedení inkluzivních principů					
B. 1.1	Se všemi zaměstnanci je při přijetí a odměňování jednáno férově.				
B. 1.2	Všem novým zaměstnancům je v době zapracování a adaptace na nové místo poskytována podpora a pomoc.				
B. 1.3	Všechny děti v sousedství/v blízkosti MŠ jsou podporovány, aby MŠ navštěvovaly.				
B. 1.4	MŠ je uzpůsobena tak (např. prostorově), aby byla přístupná všem.				
B. 1.5	Všem dětem je pomáháno během jejich adaptační fáze v MŠ.				
B. 1.6	Učitelky dobře připravují děti na jejich přechod do jiných zařízení (MŠ, ZŠ atd.)				
B. 2.1	Všechny typy pomoci či podpory jsou koordinované.				
B. 2.2	Další vzdělávání pomáhá učitelkám v jejich schopnostech reagovat na rozmanitost dětí.				
B. 2.3	Principy a podmínky pro poskytování zvláštní podpory dětem se SVP jsou principy pro inkluzi.				
B. 2.4	Pokyny pro poskytování zvláštní podpory jsou využívány k tomu, aby redukovaly bariéry pro hru, učení a participaci.				
B. 2.5	Podpora dětí, jejichž mateřským jazykem není čeština, je přínosná pro všechny děti ve třídě (MŠ).				
B. 2.6	Řád školy vytváří lepší podmínky pro všechny děti v MŠ (pokud je naplňován).				

B. 2.7	Tlak na děti, které jsou považovány za "rušivý element", je redukován.				
B. 2.8	Existuje snaha o vytvoření bezbariérové MŠ.				
B. 2.9	Šikaně mezi dětmi je zabraňováno.				
DIMENZE C: Rozvíjení inkluzivní praxe					
C. 1.1	Při plánování činností/vzdělávací nabídky/aktivit je myšleno na všechny děti.				
C. 1.2	Činnosti podněcují všechny děti ke komunikaci.				
C. 1.3	Činnosti povzbuzují všechny děti k účasti.				
C. 1.4	Všechny činnosti pomáhají budovat chápání rozdílů mezi lidmi.				
C. 1.5	Činnosti působí proti budování předsudků.				
C. 1.6	Děti jsou aktivně zapojeny do jejich učení i hry.				
C. 1.7	Děti vzájemně spolupracují při učení a hře.				
C. 1.8	Všichni zaměstnanci vytvářejí klidnou atmosféru, která se zakládá na vztazích vzájemného respektu mezi všemi zúčastněnými.				
C. 1.9	Učitelé (popř. další zaměstnanci) plánují činnosti, vyhodnocují je a na obojím se partnersky podílejí.				
C. 1.10	Asistenti pedagoga či další zaměstnanci MŠ podporují hru, učení a participaci všech dětí.				

C. 1.11	Všechny děti se účastní společných aktivit.				
C. 2.1	Zařízení MŠ podporuje hru, učení a participaci dětí.				
C. 2.2	Zdroje (finanční a jiné) jsou v MŠ spravedlivě rozdělovány.				
C. 2.3	Rozdíly mezi dětmi jsou nahlíženy jako zdroj pro hru, učení a participaci.				
C. 2.4	Odborná kvalifikace zaměstnanců (učitelé a další zaměstnanci) je plně využívána.				
C. 2.5	Učitelky společně vytvářejí pomocné nástroje či opatření, která podporují hru, učení a participaci.				
C. 2.6	Zdroje a možnosti okolí MŠ jsou známé a jsou ze strany MŠ využívány.				
Co byste rád/a změnil/a na Vaší MŠ?					
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

Upraveno podle Booth, T., Ainscow, M. a D. Kingston. *Index für Inklusion*.
4. vydání. Frankfurt am Main: GEW, 2011.

INDEX INKLUZE (možné otázky pro rozhovor s dětmi)

1. Rád/a chodím do MŠ.

2. Rád/a si zde hraji s dětmi.

3. Moji kamarádi si zde se mnou rádi hrají.

4. Moje paní učitelky mne rády poslouchají, např. když vyprávím atd.

5. Moje paní učitelky mi rády pomáhají.

6. Rád/a pomáhám paní učitelce/učitelkám.

7. Některé děti jiným dětem říkají ošklivými jmény.

8. Někdy ke mně děti nejsou moc milé.

9. Když je mi smutno, vždy se najde nějaký dospělý, který je tu pro mne.

10. Když se děti hádají, paní učitelka jim pomůže spor vyřešit.

11. Mám radost, když se mi něco povede.

12. Moje paní učitelky mají rády, když jim povídám, co jsem doma udělal/a.

13. Moje rodina si myslí, že je to tady dobré (shrnující hodnocení MŠ – jak MŠ podle dítěte vidí jeho rodina).

Je možné položit i následující přímé otázky:

1. Co se ti v MŠ nejvíce líbí?

2. S čím si v MŠ nejraději hraješ?

3. Je tady něco, co se ti nelíbí nebo co nemáš rád/a?

4. Které věci se ti tu nelíbí?

Alternativně je možné s těmito tématy pracovat i nepřímo, např. s použitím maňáška imitujícího dětský hlas:

1. To, co tady mám nejraději, je...

2. Nejraději si zde hraji s ...

3. To, co se mi tu nelíbí/nemám rád/a, je ...

Pro posouzení aktivit a dění v MŠ ze strany dětí je možné pracovat také s fotkami či obrázky. Děti mohou vyjadřovat své pocity např. namalováním smajlíku, např. :-), :-|, :-{

Upraveno podle Booth, T., Ainscow, M. a D. Kingston. *Index für Inklusion*.
4. vydání. Frankfurt am Main: GEW, 2011.

INDEX INKLUZE

(otázky pro rodiče)

Plně souhlasím

Částečně souhlasím

Nesouhlasím

Potřebuji více informací

		Plně souhlasím	Částečně souhlasím	Nesouhlasím	Potřebuji více informací
1.	Jak staré je Vaše dítě/Jsou Vaše děti, které navštěvuje/i tuto MŠ?				
2.	Jak dlouho navštěvuje/i Vaše dítě/děti toto zařízení?				
Jak dobře popisují následující věty naši mateřskou školu? Prosím, sdělte nám Váš názor.					
1.	Každý se cítí být vítán, když poprvé navštíví naši MŠ.				
2.	MŠ se vyznačuje přátelskou atmosférou.				
3.	Byly nám poskytnuty podrobné informace, než naše dítě bylo do MŠ přijato.				
4.	Každé dítě (bez rozdílů barvy pleti, původu atd.) je v naší MŠ vítáno.				
5.	Přístup a pohyb v prostorách MŠ je usnadňován dětem a rodičům s různými typy znevýhodnění a potřeb.				
6.	Zaměstnanci jsou vůči rodičům přátelští a jednají s nimi s respektem.				
7.	Všechny skupiny obyvatel jsou naším zařízením přijímány.				
8.	Chtěl/a/li jsem/jsme, aby naše dítě navštěvovalo právě tuto MŠ a nikoli jiné zařízení v okolí.				

9.	Ke všem dětem je přístupováno stejně, neboť všechny děti jsou stejně důležité.				
10.	Zaměstnanci pomáhají dětem, aby spolu správně (dobře) vycházely.				
11.	Mé dítě/děti má/mají v MŠ dobré přátele/kamarády.				
12.	Moje dítě /děti se v MŠ učí, jak má/mají vycházet s dětmi a dospělými pocházejícími z různého sociokulturního zázemí.				
13.	Mé dítě/děti navštěvuje/i MŠ rádo.				
14.	Mé dítě/děti se v MŠ cítí bezpečně.				
15.	MŠ klade důraz na zdravé stravování.				
16.	Zaměstnanci mají o všech rodičích stejně dobré mínění, ačkoli někteří rodiče nemají čas pomáhat při aktivitách MŠ.				
17.	Jestliže si dělám o své dítě/děti strach, vím, na koho se mohu v MŠ obrátit.				
18.	Jestliže hovořím se zaměstnanci MŠ o nějakém problému, vím, že mne berou vážně. MŠ se zajímá o to, co si myslím o svém dítěti/dětech.				
19.	Jsem vždy dobře informován/a o tom, co se v MŠ děje.				
20.	Zaměstnanci MŠ se dotazují rodičů na jejich názor předtím, než udělají změny (např. v denním plánu, v otevírací době MŠ či jejich pravidlech apod.).				
21.	Zaměstnanci MŠ se zajímají o to, co o svém dítěti/dětech vím.				
22.	S učitelkami (zaměstnanci) MŠ jsme v rovnoprávném vztahu, když spolu hovoříme o možnostech podpory a rozvoje mého dítěte/mých dětí v MŠ i v domácím prostředí.				
23.	Všechny děti i zaměstnanci MŠ pomáhají novým dětem se v MŠ adaptovat.				
24.	Zaměstnanci MŠ pomáhají rodičům se v MŠ orientovat (v pravidlech, prostorově apod.).				

25.	Učitelky dobře připravují děti na přechod do jiného zařízení (MŠ, ZŠ, družina apod.).				
26.	Jestliže děti chybějí, zajímají se učitelky (zaměstnanci) o důvod jejich absence.				
27.	Učitelky podporují děti a rodiče k tomu, aby děti navštěvovaly MŠ pravidelně.				
28.	Zaměstnanci MŠ se velmi snaží děti uklidnit, jestliže mají děti obtíže (např. bolest, zranění, pocit křivdy, nejistoty apod.).				
29.	Zaměstnanci se snaží, aby žádné dítě nemuselo MŠ opustit (např. z důvodu neúspěšné adaptace, problému s udržení čistoty, kázně, kvůli alergii či postižení).				
30.	Diskriminace dětí (označení za „Černého Petra“ v MŠ) se nestává.				
31.	Učitelky spolu dobře spolupracují.				
32.	Je zde nabízeno a uskutečňuje se mnoho aktivit, které moje dítě/děti zajímají.				
33.	Děti se dozvídají o různých lidech, rozmanitých způsobech života i společných znacích (zvycích, věcech, charakteristikách).				
34.	Z množství jazyků, které se v MŠ vyskytují, může/mohou mé dítě/děti profitovat.				
35.	Učitelky propojují zkušenosti dětí, které nabývají v MŠ i v domácím prostředí.				
36.	Učitelky zajišťují, aby se všechny děti mohly účastnit všech aktivit.				
37.	Učitelky věnují hodně času společné hře s dětmi, rozhovorům a společné práci.				
38.	Děti jsou podporovány k tomu, aby se během hry a učení samostatně rozhodovaly.				
39.	Děti při hře a učení spolupracují.				
40.	MŠ je čistá a uklizená.				

41.	MŠ je dobře vybavena tak, aby podporovala hru a učení dětí.				
42.	Děti si mohou hrát vevnitř i venku (nejen během pobytu venku, ale i v ostatních částech dne).				
Jaké změny byste rádi v MŠ zaznamenali?					
Jaké další poznámky máte směrem k naší MŠ?					

Upraveno podle Booth, T., Ainscow, M. a D. Kingston. *Index für Inklusion*.
4. vydání. Frankfurt am Main: GEW, 2011.

PŘÍLOHA II. PLÁNOVÁNÍ PODPORY INKLUZE A INTERKULTURNÍHO PŘÍSTUPU V MŠ

<h1>PLÁNOVÁNÍ PODPORY INKLUZE A INTERKULTURNÍHO PŘÍSTUPU V MŠ</h1>		
1. Analýza situace a formulace cíle		
<p>Cílem je popsat současnou situaci v MŠ. Jaké a kolik dětí s OMJ je ve třídě? Jakými situacemi se v současné době zabýváš/e?</p> <p>Co bych chtěl/a dělat jinak nebo nově vyzkoušet? Na co se chci zaměřit? Čeho bych u toho chtěl/a dosáhnout?</p>		
1. V mé třídě jsou děti pocházející z jiného kulturního zázemí:		
Dítě	Země původu	
	Matka	Otec
2. Zabývám se v současné době těmito tématy/otázkami, např.:		
	ANO	NE
Jednotlivé děti, které nemluví česky.		
Někteří rodiče mají podle mého názoru příliš vysoká očekávání na naši pedagogickou práci.		

S vybranými rodiči je pro mne obtížné přijít do kontaktu (více hovořit o jejich dítěti).		
Rusky/anglicky/slovensky/vietnamsky/...mluvící děti tvoří skupinky a komunikují, hrají si výhradně v nich a nemluví příliš česky.		
Chtěl/a bych více zapojit rodiče dětí s OMJ do skupinové práce či spolupráce na vybraných činnostech.		
Některé děti mívají nevhodné/dehonestující poznámky o dětech s OMJ.		
Někteří rodiče mívají nevhodné/dehonestující poznámky o dětech s OMJ.		
Některými rodiči-cizinci nejsem akceptován/a jako odborník, což mi vadí.		
Rodiče-cizinci se jen velmi málo zapojují do rodičovských spolků či se málo účastní společných setkání (např. aktivity k projektům, tématům).		
Jedna matka z..... přinesla obrázkovou knihu ze země svého původu (ve svém jazyce).		
3. Abych vědomě rozvíjel/a práci s dětmi a rodinami pocházejícími z jiných kultur/zemí, budu se v nadcházejícím čase zaměřovat na:		
Cílený jazykový rozvoj jednotlivých dětí		
Zohlednění jazyků, kterými se hovoří v rodinách dětí v mé třídě (obrázkové knihy, písně, hry apod.)		
Reflexe mých stereotypů a předsudků či pocitů vzhledem k jednotlivým rodičům-cizincům nebo dětem s OMJ		
Vtažení rodičů či sourozenců dětí z rodin cizinců do pedagogické práce		
Slavení svátků a zohlednění mezináboženských aspektů		
Koncepční práce v týmu		
Spolupráce s organizacemi a odborníky, kteří v různých oblastech pracují s dětmi a rodinami cizinců		

<p>Vyjádření interkulturní práce navenek (písemné zakotvení v ŠVP a TVP, informování rodičů)</p>		
<p>Další vzdělávání k tématu inkluzivní a interkulturní vzdělávání</p>		
<p>Jiný důraz:</p>		
<p>4. Tento důraz považuji za zvláště významný, protože...</p>		
<p></p>		
<p></p>		
<p></p>		
<p></p>		
<p></p>		
<p>5. Formulování cíle či cílů:</p>		
	<p>Co bych chtěla zavést, změnit či prohloubit? Co chci dosáhnout? Co konkrétně podniknu?</p>	

2. Akční plán

Domluva v pedagogickém sboru/týmu:

Jaké nápady či zkušenosti mají mé kolegyně s tímto tématem?

Časový rámec:

Kdy chci začít s novými kroky? (Datum)

--	--	--

Jak dlouho/často chci vytyčené činnosti či záměry zkusit?
(např. 1x týdně, do pololetí apod.)

--	--	--

Jaké informace potřebuji?

1. Které informace mohu dodat sám/sama?

Rozhovory s jednotlivými dětmi

Pozorování jednotlivých dětí (strukturované pozorování/
volné pozorování/video apod.)

Pozorování dění ve skupině, při volné hře apod.

Reflexe průběhu dne, pedagogické nabídky a činností

Informace z odborné literatury a časopisů

Jiné:

--	--	--

2. Jaké nápady nebo informace mohou poskytnout ostatní?		
Kolegyně ve třídě		
Rodiče (rozhovor s jednotlivci, dotazník, skupinový rozhovor s rodiči)		
Odborné poradenství		
Zřizovatel		
Jiné:		
3. S kým je nutné kroky domluvit - koordinovat - ujednat?		
S dětmi		
S kolegyněmi		
S vedením		
S rodiči		
S odbornými poradenskými institucemi a dalšími organizacemi		
Jaké termíny je nutné s ostatními dojednat?		
4. Jaké vybavení nebo materiál budu potřebovat? Co mám a co je potřeba obstarat?		

5. Potřebuji další profesionální podporu - poradenství?		
6. Jaké problémy či překážky mohou nastat při realizaci mých cílů?		
7. Mohu již nyní něco učinit, abych jim zabránila?		
8. Jak mohu dokumentovat proces změn? (deník, pozorovací arch, dotazník, poznámky z rozhovorů, video)		
9. Jakým konkrétním krokem začnu?		
10. Kdy začnu?		

3. Vyzkoušení - dokumentace - reflexe

Časový plán:		
Průběžné hodnocení (vždy po ... týdnech):		
1) Co se podařilo velmi dobře?		
2) Co bylo obtížné?		
Spočívalo to především v:		
chybějící motivaci dětí		
chybějící podpoře ze strany kolegyně		
chybějící podpoře ze strany vedení		
malé motivaci rodičů		
přerušování zvenčí (zástupy, absence)		
Jiné:		

3) Co probíhalo zcela jinak, než jsem si předsevzal/a?		
4) Co bych chtěl/a učinit jinak v průběhu zbývajících zkušebních fází?		
5) Dokumentace a průběžná reflexe změn - nejlépe ve vzájemné spolupráci s kolegyní či více kolegy či rodiči. Co se změnilo u dětí, rodičů, kolegyně, u mne samotného/ho?		

4. Shrnutí evaluace

1) Jsem spokojen/á s realizovanými/započatými změnami?		
2) V jakém bodě jsem ještě nespokojen/á?		
3) Co říkají ostatní ke změnám (děti, kolegyně, rodiče, tým, odborní poradci apod.)?		
4) Co je další krok?		

Upraveno podle Ulich, M., P. Oberhuemer a M. Soltendieck. *Die Welt trifft sich im Kindergarten. Interkulturelle Arbeit und Sprachförderung in Kindertagesstätten*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag, 2005. ISBN 978-3-407-56316-3.

PŘÍLOHA III. INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN IVP 1

INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN PRO DÍTĚ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

- ▶ **Zaměření IVP:** Komplexní, na všechny oblasti RVP PV
- ▶ **Průvodní informace o dítěti**

Školní rok:.....

Třída:

Jméno:

Narozen/a:

Bydliště:

Národnost:

Mateřský jazyk:

Odborný konzultant:

Individuální péči o dítě v MŠ zajistí:

Rodinné prostředí (počet dětí v rodině, vztahy v rodině, spolupráce):

Rodina je úplná, vztahy jsou harmonické. Má jednoho, již dospělého sourozence. Rodina klade velký důraz na zdravý životní styl a podporu životního prostředí. Matka se dceři velmi věnuje. Spolupráce s rodinou je velmi dobrá, aktivní ze strany rodičů, se zájmem o dění ve školce (matka se nabídla jako doprovod při akcích mimo budovu MŠ, opakovaně nosí bio produkty z vlastní zahrady pro děti ve třídě).

- ▶ **Pedagogická diagnostika**

Dítě a jeho tělo - hrubá a jemná motorika, grafomotorika, sebeobsluha, pracovní výchova, uvědomění si vlastního těla, poznatky o těle a péči o zdraví, rozvoj smyslů

Zvládá jednoduchou sebeobsluhu (oblékání, svlékání, obouvání, základní hygienické návyky). Při práci je pečlivá, pracuje svým pomalým tempem. Hrubá i jemná motorika je adekvátní věku, správný úchop tužky nemá zafixován.

Dítě a jeho psychika - jazyk a řeč, poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, sebepojetí, city, vůle

Slovní zásoba: Částečně ovládá, mnoho výrazů neumí pojmenovat česky. Nedokáže pojmenovat tvary, dopravní prostředky, nezná pojmy časoprostorové orientace. Rozumí a dokáže pojmenovat některá zvířata, vybrané oblečení, jídlo. Dobře zná barvy.

Gramatika: Nemá upevněné správné gramatické vazby. Neovládá skloňování, časování, tvorbu složitějších vět.

Výslovnost: Neovládá *r, ř, l*

Komunikace: Dokáže pozdravit, rozloučit se, poděkovat. Rozumí základním instrukcím.

Dítě a ten druhý - sociální dovednosti, navazování a rozvoj přátelských vztahů, interaktivní komunikační dovednosti, kooperační dovednosti

Orientuje se ve skupině. Zapojuje se do řízených činností. Nevyhledává partnera pro hru, nenavazuje přátelské vztahy.

Dítě a společnost - dramatické a hudební dovednosti, kulturní a morální hodnoty, multikulturní výchova, role ve společnosti

Adaptace proběhla bez problémů, zvládá požadavky plynoucí z prostředí školy. Neovládá afektivní chování.

Dítě a svět - poznatky o okolí, přírodě, technickém prostředí, ekologii

Nedokáže rozlišit aktivity, které mohou zdraví okolního prostředí podporovat a které poškozovat. Uplatňuje návyky v základních formách společenského chování.

► **Cíle pro následující období (např. 2 měsíců)**

- Rozšíří aktivní slovní zásobu o 5 slov v tematickém okruhu domácí zvířata
- Rozšíří slovní zásobu o 5 slov týkajících se organizace dne MŠ (pověsit, pomalu...)
- Dokáže sluchově rozlišit r, l a učí se tyto hlásky vyslovit
- Dokáže pojmenovat některé kamarády ze třídy, navazuje přátelské vztahy
- Upevní správný úchop tužky
- Dokáže rozlišit rody u zvládnuté slovní zásoby

► **Metody a formy práce**

- **V běžném dni MŠ:**
zapojení jmen dětí, podpora při navazování vztahů s vrstevníky, nácvik přivítání, rozloučení, poděkování, častější zapojení vytipované slovní zásoby vztahující se k organizaci dne.
- **Při skupinové činnosti v běžném dni:**
Hra se jmény - volání a rytmizace, zpěv vítací písničky se jmény při ranním kruhu
Pohybová hra se zvířátky – hledání zvířátek, v kruhu každý předvede zvuk svého zvířátka, ostatní hádají. Následně dosazování zvířátek do obrázku farmy.
Zpívání melodie písničky *Strýček Donald farmu měl* na problematické hlásky (la la la, ra ra ra)
Zpívání písničky *Strýček Donald farmu měl* s textem – názorné využití zvířátek
Výtvarná činnost – kreslení zvířátka – pokud to bude možné, rozhovor s dítětem při kreslení

- **V individuálních činnostech:**

Rozhovor nad figurkami zvířátek (*Kde je ten kůň? Kde je ta kráva? Kde je to prase?* - určování rodů, 3 barevné obruče (ten, ta, to) - umístování zvířátek do obručí); stejná činnost s předměty a obrázky další zvládnuté slovní zásoby, přidávání do obručí.

Pexeso se zvířátky s komentováním

Logopedické kartičky s obrázky „la/ra“, rozřazování obrázků na dvě hromádky, individuální nácvik výslovnosti hlásek

- ▶ **Rozvržení učiva, časová dotace**

Dítě bude navštěvovat MŠ (zaškrtněte)

1. denně

2. jen některé dny v týdnu:

Skupinové činnosti podporující naplnění vytyčených cílů (časová dotace týdně): **1 hodina**

Individuální práce učitele s dítětem (časová dotace týdně): **30 minut**

Ve které části dne bude probíhat individuální práce (zařazení do denního režimu): **pondělí ráno při ranních hrách**

- ▶ **Pomůcky**

- velký obrázek farmy
- figurky zvířátek
- obruče
- logopedické kartičky
- pexeso se zvířátky

- ▶ **Vyhodnocení plánu**

- Rozšíří aktivní slovní zásobu o 5 slov v tematickém okruhu domácí zvířata - Ano
- Rozšíří slovní zásobu o 5 slov týkajících se organizace dne MŠ (pověsit, pomalu) - Ano, pasivně zvládá - rozumí, ne vždy správně používá
- Dokáže sluchově rozlišit *r*, *l* a učí se tyto hlásky vyslovit - Sluchově rozlišuje, *l* zvládá vyslovit, *r* ještě vyslovuje s obtížemi
- Dokáže pojmenovat některé kamarády ze třídy, navazuje přátelské vztahy - Zná jména všech dětí ve třídě, vztahy moc nenavazuje

- Dokáže rozlišit rody u zvládnuté slovní zásoby - Částečně
- Upevní správný úchop tužky - Ano, zvládá lépe, je třeba na tom dále pracovat

Projednáno s rodiči dne:

Vypracoval:

Podpis rodiče:

PŘÍLOHA IV. INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN IVP 2

INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN PRO DÍTĚ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

- ▶ **Zaměření IVP:** Oblast RVP PV *Dítě a jeho psychika - Jazyk a řeč*, se zohledněním všech rovin jazyka
- ▶ **Průvodní informace o dítěti**

Školní rok:.....

Třída:

Jméno:

Narozen/a:

Bydliště:

Národnost:

Mateřský jazyk:

Odborný konzultant:

Individuální péči o dítě v MŠ zajistí:

Rodinné prostředí (počet dětí v rodině, vztahy v rodině, spolupráce):

Rodina je úplná, vztahy jsou harmonické. Má jednoho, již dospělého sourozence. Rodina klade velký důraz na zdravý životní styl a podporu životního prostředí. Matka se dceři velmi věnuje. Spolupráce s rodinou je velmi dobrá, aktivní ze strany rodičů, se zájmem o dění ve školce (matka se nabídla jako doprovod při akcích mimo budovu MŠ, opakovaně nosí bio produkty z vlastní zahrady pro děti ve třídě).

- ▶ **Pedagogická diagnostika**

1 - dosud nezvládá (má vážnější obtíže)

2 - zvládá částečně

3 - občasné, dílčí problémy

4 - zvládá s vynaložením maximálního úsilí

5 - zvládá spolehlivě, bezpečně

N - není hodnoceno (nelze říci, neprojevuje se, nemáme dostatek podnětů)

DOVEDNOST	HODNOCENÍ DLE STUPNICE	POZNÁMKY K HODNOCENÍ
Umí pozdravit, reaguje na pozdrav	2	většinou ano
Reaguje na jednoduché instrukce	4	jen základní instrukce
Vyslovuje správně všechny hlásky	2	<i>l, r</i> problematické, <i>ř</i> nedokáže vyslovit
Mluví ve větách, dovede vyprávět příběh podle obrázků, popsat jednoduchou situaci.	1	Dokáže říct krátkou větu o sobě, příběh vyprávět nedokáže.
Mluví gramaticky správně (užívá správně rod, pád, číslo, čas, tvary slov, předložky...)	2	<ul style="list-style-type: none"> zná a používá správně některé vazby, například: „Jsem tady s medvídek“ (být někde s někým), ale neovládá pády, neskládá zná a správně používá předložky (před, za, vedle), např. „Medvídek je před židle“, předložkám (pod, nad) rozumí, ale nepoužívá je neovládá rody
Rozumí a správně používá slovní zásobu <ul style="list-style-type: none"> Barvy Tvary Zvířata Jídlo Oblečení Dopravní prostředky Organizace dne MŠ Pojmy časoprostorové orientace (pod, nad, dole, nahoře, dlouhý, krátký, malý, velký, dříve, později, včera, dnes atd.) 	1 5 3 2 2 2 3 2	<ul style="list-style-type: none"> ano, rozumí i pojmenuje ne rozumí, pojmenuje jen koza, pes rozumí, pojmenuje ovoce a zeleninu rozumí základním, pojmenuje jen boty, bunda ukáže na obrázku auto, letadlo, loď, pojmenuje jen auto rozumí většině často užívaných výrazů rozumí a používá jen některé pojmy (zvládá pod, nad, velký, malý, dlouhý, krátký)
Běžně komunikuje s dětmi i dospělými, je schopno dialogu, v komunikaci si je jisté	2	ostýchá se, moc nemluví

► **Cíle pro následující období (např. 2 měsíců)**

- Rozšíří aktivní slovní zásobu o 5 slov v tematickém okruhu domácí zvířata
- Rozšíří slovní zásobu o 5 slov týkajících se organizace dne MŠ (pověsit, pomalu...)
- Dokáže sluchově rozlišit r, l a učí se tyto hlásky vyslovit
- Dokáže rozlišit rody u zvládnuté slovní zásoby

► **Metody a formy práce**

• **V běžném dni MŠ:**

zapojení jmen dětí, podpora při navazování vztahů s vrstevníky, nácvik přivítání, rozloučení, poděkování, častější zapojení vytipované slovní zásoby vztahující se k organizaci dne.

• **Při skupinové činnosti v běžném dni:**

Hra se jmény - volání a rytmizace, zpěv vítací písničky se jmény při ranním kruhu

Pohybová hra se zvířátky – hledání zvířátek, v kruhu každý předvádí zvuk svého zvířátka, ostatní hádají. Následně dosazování zvířátek do obrázku farmy.

Zpívání melodie písničky *Strýček Donald farmu měl* na problematické hlásky (la la la, ra ra ra)

Zpívání písničky *Strýček Donald farmu měl* s textem – názorné využití zvířátek

Výtvarná činnost – kreslení zvířátka – pokud to bude možné, rozhovor s dítětem při kreslení

• **V individuálních činnostech:**

Rozhovor nad figurkami zvířátek (*Kde je ten kůň? Kde je ta kráva? Kde je to prase?* - určování rodů, 3 barevné obruče (ten, ta, to) - umístování zvířátek do obručí); stejná činnost s předměty a obrázky další zvládnuté slovní zásoby, přidávání do obručí.

Pexeso se zvířátky s komentováním

Logopedické kartičky s obrázky „la/ra“, rozřazování obrázků na dvě hromádky, individuální nácvik výslovnosti hlásek

► **Rozvržení učiva, časová dotace**

Dítě bude navštěvovat MŠ (zaškrtněte)

1. denně
2. jen některé dny v týdnu:

Skupinové činnosti podporující naplnění vytyčených cílů (časová dotace týdně): 1 hodina

Individuální práce učitele s dítětem (časová dotace týdně): 30 minut

Ve které části dne bude probíhat individuální práce (zařazení do denního režimu): pondělí ráno při ranních hrách

► **Pomůcky**

- velký obrázek farmy
- figurky zvířátek
- obruče
- logopedické kartičky
- pexeso se zvířátky

► **Vyhodnocení plánu**

- Rozšíří aktivní slovní zásobu o 5 slov v tematickém okruhu domácí zvířata - Ano
- Rozšíří slovní zásobu o 5 slov týkajících se organizace dne MŠ (pověsit, pomalu) - Ano, pasivně zvládá - rozumí, ne vždy správně používá
- Dokáže sluchově rozlišit r, l a učí se tyto hlásky vyslovit - Sluchově rozlišuje, l zvládá vyslovit, r ještě vyslovuje s obtížemi
- Dokáže rozlišit rody u zvládnuté slovní zásoby - Částečně

Projednáno s rodiči dne:

Vypracoval:

Podpis rodiče:

PŘÍLOHA V. ÚRYVEK Z KNÍŽKY NOSATÁ NATÁLIE

Nosatá Natálie (Freyová, 1999)

Úryvek z knížky, 1. část:

„Nora je hezká, o tom není pochyb. Je to Natálčina starší sestra. Je jí už dvanáct a je tak hezká, že Natálie by se na ni vydržela dívat celé hodiny. Nora je vysoká, štíhlá a má překrásné vlasy, zvlněné a plavé jako zralá pšenice. Oči má zeleně kropenaté. S šedými tečkami uprostřed. Vypadají jako kuličky. Ale především má bezvadný nos. Docela malý. A k tomu jemný a souměrný. I máma má takový nos. Přímo výstavní. Tátův nos je oproti tomu obrovská brambora. Opravdový netvor mezi nosy. Velký a bambulovitý. A stejně takový nos jako táta má i Natálie. Stejnou bramboru. A to je problém. Obrovský problém. Natálie nemůže svůj nos vystát. Ani trochu. Když se doma zadívá do zrcadla, zesmutní a dostane vztek.“

Otázky pro děti:

- Je pro tebe důležité, jak velký nos má tvůj kamarád?
- Poznáš podle nosu, jestli si budete rozumět?

Úryvek z knížky, 2. část:

„Natálie se loudá do školy. Tvář si schovala mezi tlustou, vlněnou šálu a límec bundy. Je listopad, pořádná zima. Natálie si dýchne na ledové prsty a vleče se ulicí. Náhle za zády uslyší rychlé kroky. Trhne sebou. Nejdřív kolem ní zvesela proběhne Ruben s Martou. „Hele, nosáči“, zaduní Ruben, „přijdeš pozdě, jestli se povlečeš jako šnek...“ Natálie jde beze slova dál. Pak k ní přiskočí Anna. S chichotáním do ní strčí a mázne jí na rameno směs bláta, písku a špinavého listí. „Hej, nosáči“ zaječí. „Copak musíš ten svůj frňák vystrkovat tak daleko dopředu? Udělej mi laskavě místo...“ A se smíchem utíká pryč. U reklamního sloupu na ni čekají Ruben s Martou. Smějí se a nadšeně Anně zatleskají. Natálie polkne a bojuje se slzami.“

Otázky pro děti:

- Proč se vlastně děti velkému nosu posmívají? Líbí se ti jejich chování?
- Už se ti někdy také někdo posmíval? Jak ses cítil/a?

PŘÍLOHA VI. INKLUZIVNÍ PLÁN FMŠ SLUNÍČKO

Každé dítě je jedinečné, má své specifické vlastnosti, schopnosti, potřeby a právě tato různost je pro nás všechny obohacující. Vnímáme vysokou hodnotu každého dítě, bez ohledu na to, co dokáže nebo odkud pochází.

V naší MŠ máme vysoké procento dětí s odlišným mateřským jazykem a jsme si vědomi toho, že tyto děti potřebují cílenou podporu. Věnujeme jim tedy čas a hledáme pro ně ta nejlepší možná řešení. Individuálním a citlivým přístupem se snažíme usnadnit jejich začlenění do kolektivu a překonání jazykové bariéry. Plánujeme takové činnosti, které podporují jazykový rozvoj všech dětí. Akceptujeme rozmanitost kulturního zázemí dětí s odlišným mateřským jazykem, flexibilně reagujeme na aktuální situace.

Pracujeme koncepčně a systematicky. V případě potřeby připravujeme dětem s OMJ individuální vzdělávací plány, ve kterých se zaměřujeme především na jazykový rozvoj dítěte, stanovujeme konkrétní cíle a plánujeme způsoby jejich naplnění.

Rodiče jsou pro nás partneři, snažíme se o nastavení účelné komunikace a úzké spolupráce. Nabízíme rodičům a rodinným příslušníkům možnost podílet se na počáteční adaptaci dítěte v MŠ, což mu může tento proces velmi usnadnit. Využíváme pomoci a poradenství nevládních organizací (např. asistence při tlumočení) a školských poradenských zařízení.

Naše MŠ realizuje tato **konkrétní proinkluzivní opatření**:

1. OPATŘENÍ PRO KOMUNIKACI S RODIČI

- ▶ Nabídka základních informačních materiálů pro rodiče v dalších jazycích na nástěnkách MŠ;
- ▶ Spolupráce s tlumočnický organizace META, o.p.s. při schůzkách s rodiči (možnost domluvit individuální schůzku před začátkem docházky dítěte do MŠ i v jejím průběhu, seznámení s MŠ, jejím fungováním a vzdělávací nabídkou);
- ▶ Poskytování informací rodičům o možnostech podpory dětí a rodin v ČR (PPP, SPC, zdravotnická zařízení, instituce sociálního zajištění apod.);

- ▶ Inovativní formy dokumentace rozvoje dítěte otevřené spolupráci a komunikaci s rodiči (např. uplatnění metody Learning Stories).

2. OPATŘENÍ PRO PRÁCI S DĚTMI (ÚVODNÍ)

- ▶ Možnost individuálního průběhu adaptace dítěte v MŠ, využití Berlínskému modelu adaptačního plánu. Možnost přítomnosti rodičů s dítětem v prvních dnech docházky;
- ▶ Možnost donést si do MŠ oblíbenou hračku, knížku, předmět z doma...;
- ▶ Vyčlenění tichého koutku v MŠ, kde dítě nebude rušeno a kde může v případě potřeby v klidu odpočívat.

3. OPATŘENÍ PRO PRÁCI S DĚTMI (JAZYKOVÁ OBLAST)

- ▶ Tvorba individuálních vzdělávacích plánů pro děti s OMJ, které potřebují intenzivnější podporu jazykové a komunikační kompetence. IVP vytváří učitelka zpravidla na 2 měsíce;
- ▶ Vytvoření a podpora komunikace s dětmi s OMJ pomocí komunikačních kartiček, piktogramů, fotografií apod.;
- ▶ Nabídka skupinové výuky češtiny jako cizího jazyka 1x za týden v délce 60 minut (v rámci odpoledne).

4. OPATŘENÍ PRO PRÁCI S DĚTMI (KULTURNÍ ASPEKTY)

- ▶ Vědomé včleňování všech jazyků a kulturních zvyků dětí, rodičů i učitelů do vzdělávacích procesů v MŠ - zapojování rodičů do vzdělávacího procesu a využívání jejich jazykového potenciálu pro jazykovou propedeutiku a multikulturní výchovu všech dětí i dospělých (rodiče jako předčítači knih a příběhů, spolupráce na organizaci svátků podle zvyklostí rodin, neformální setkání rodičů dětí v odpoledních hodinách v MŠ jako podpora komunitního života apod.);
- ▶ Příprava projektových dní či delších projektů (zaměřených na rozvoj vzájemné tolerance, respekt k odlišnostem, multikulturní výchovu);
- ▶ Přizpůsobení tematických celků ŠVP a TVP jazykovým a kulturním specifikům dětí a jejich rodin v MŠ a v jednotlivých třídách;
- ▶ Vzájemné respektování stravovacích a kulturní zvyků všech osob účastnících se vzdělávacích procesů v MŠ.

5. PROINKLUZIVNÍ ZÁZEMÍ MŠ

- ▶ Účast pedagogů MŠ na kurzech dalšího vzdělávání v oblasti inkluzivní pedagogiky, podpora jejich podílení se na celkovém proinkluzivním nastavení MŠ;
- ▶ V případě vyššího počtu dětí s OMJ požádá MŠ o zřízení místa asistenta pedagoga v rámci dotačních programů MŠMT;
- ▶ Přizpůsobení vybavení MŠ, herního i didaktického materiálu (vícejazyčné knihy, hračky odrážející multikulturní charakter naší společnosti), který podporuje jazykový rozvoj dětí a vnímavost pro kulturní rozmanitost. Vítejme spolupráci rodičů a dětí na uzpůsobení vybavení každé třídy.

HARMONOGRAM podpůrných opatření pro rodiny během roku:

- ▶ květen – červen: **seznamovací schůzka** dětí a rodičů s jejich budoucími učitelkami, prostorem třídy i MŠ (možnost domluvení tlumočení zdarma). Prostor pro seznámení, předání informací mezi rodiči a učitelkami, vyplnění dotazníku rodiči ke specifickým potřebám, zvykům, tradicím rodin a dětí.
 - zjištění oblíbených aktivit, her a hraček dítěte
 - zjištění, jak dítě dává najevo základní potřeby (hlad, žízeň...)
 - pořízení fotografie dítěte, která se vystaví v den nástupu do MŠ s jeho jménem a textem “vítej u nás” v jeho rodném jazyce.
- ▶ červen – srpen: možnost domluvy **individuální schůzky** rodiny s učitelkami a/nebo ředitelkou (možnost domluvení tlumočení zdarma) pro vyjasnění otázek spojených s budoucí docházkou dítěte
- ▶ září: **nástup** dítěte k docházce do MŠ a spolupráce s rodinou v rámci **adaptačního plánu** dítěte zohledňujícího případné konkrétní specifické potřeby
- ▶ září: **třídní schůzka rodičů** - informační setkání k průběhu školního roku (možnost domluvení tlumočení zdarma)
- ▶ září: určení dětí, pro které by bylo vhodné vytvořit **IVP** od října, domluva s rodiči

- ▶ podzim: zhodnocení situace a případné podání žádosti o zřízení místa asistenta pedagoga
- ▶ prosinec – únor: **individuální setkání učitelů s rodiči** dětí k rozvoji jejich dítěte - konzultace spolupráce apod.
- ▶ květen: **třídní schůzka rodičů** - informační setkání k průběhu končícího a budoucího školního roku (lze zajistit tlumočení zdarma)
- ▶ květen – červen: **individuální setkání učitelů s rodiči** dětí vztahující se k rozvoji jejich dítěte - konzultace spolupráce apod.

PŘÍLOHA VII. PŘÍPRAVY NA JAZYKOVÉ LEKCE

KOMENTÁŘ K LEKCI JÍDLO

Lecke jídlo vychází z doporučení a navrhované výstavby lekce metody KI-KUS. V úvodu video záznamu se děti vítají, následuje rituál zpívání písničky. Paní učitelka výrazně artikuluje a dohlíží na to, aby na ní děti viděly. V písničce jsou zapojená gesta a ukazování, pro lepší porozumění a zafixování výrazů. Kontrola domácích úkolů je využita pro opakování slovní zásoby z tematické oblasti jídlo. Ocenění dětí razítkem je motivačním prvkem a zároveň další příležitostí pro mluvení dětí. Nejprve hádají, co je na razítku, potom mají za úkol samostatně požádat o razítko a následně za něj poděkují. Kouzelný pytel je pravidelnou součástí lekcí paní učitelky, moment překvapení přispívá k udržení pozornosti dětí. Do kouzelnické formule je schválně zapojeno počítání. Při vytahování jednotlivých předmětů z pytle se děti učí novou slovní zásobu nebo opakují již známé výrazy. Využití náznaků je jedním ze základních principů práce s dětmi s OMJ. Krátký rozhovor a vybírání oblíbeného druhu jídla je další příležitostí pro opakování a upevňování slov. Zadávání nového úkolu již trochu uvádí téma příští lekce, dává dětem příležitost probrat danou slovní zásobu doma s rodiči v jejich mateřštině a tím pádem je následně propojit s češtinou. Při závěrečném rituálu se děti loučí, upevňují si formulaci nashledanou.

Téma lekce: Jídlo

Autor přípravy: Tereza Saga (MŠ U Železničního mostu)

Věková skupina: 3–4

Jazyková úroveň: Začátečníci

Pomůcky: šátek, panenka Mimi, panáček Momo, pracovní listy KIKUS (téma Jídlo), razítko, kouzelný pytel, plastové jídlo (jablko, hruška, jahoda, okurka, rajče, sýr, chleba), pracovní listy KIKUS (téma Barvy)

Časová dotace: 30 minut

Popis činnosti	Výroky (učitel U.; dítě D.)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)
<p>1. Přivítání Paní učitelka sedí s dětmi v kruhu na židličkách. Každé dítě se přivítá s paní učitelkou i ostatními dětmi. Paní učitelka k pozdravu každé dítě vyve tím, že ho pozdraví jako první a osloví ho jeho jménem. Každé dítě pochválí a děti si pak na závěr společně zatleskají.</p>	<p>U: Dobrý den, (jméno). D: Dobrý den. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav, přivítání</p>
<p>2. Písnička „Dobrý den“ Paní učitelka vyve všechny děti, aby si s ní zopakovaly novou písničku „Dobrý den“. Samotnému zpěvu předchází společný a dostatečně pomalý nácvik písničky. Po něm si děti stoupnou a zpívají s pohybovým doprovodem. Na závěr paní učitelka všechny děti pochválí a děti si zatleskají. Text písničky (melodie Prší, přší) : Dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska máme krásný den. (tleskání do rytmu) Máme ruce na tleskání, (tleskání do rytmu) máme nohy na dupání, (dupání do rytmu) dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska zlobit nebudem. (kývání zdvihnutým ukazováčkem ze strany na stranu)</p>	<p>U + D: Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den. Máme ruce na tleskání, máme nohy na dupání, dobrý den, dobrý den, dneska zlobit nebudem. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav : Dobrý den Slovní zásoba: Ruce, nohy, tleskání, dupání</p>

<p>3. Mimi a Momo Paní učitelka dramatickým způsobem odkryje zpod šátku, pod nímž jsou schované i všechny další pomůcky, nejříve panenku Mimi a zeptá se dětí, kdo to je. Po odpovědi panenka Mimi pozdraví každé dítě zvlášť. Děti panenku Mimi na oplátku také pozdraví. Paní učitelka je chválí.</p> <p>Celý proces se opakuje znovu i s panáčkem Momo. Na závěr si děti opět společně zateskají.</p>	<p>U: Ó, podívejte se, kdo se na nás přišel podívat! Kdo to je? D: Mimi! U: Ano, to je Mimi. Dobrý den, (jméno), D: Dobrý den. U: Výborně!</p> <p>U: Ó, podívejte se, kdo se na nás přišel také podívat! Kdo to je? D: Momo! U: Ano, to je Momo. Dobrý den, (jméno), D: Dobrý den. U: Výborně!</p>	<p>Gramatika: Výstavba otázky: Kdo to je? Pragmatika: Pozdrav: Dobrý den Jména dětí</p>
<p>4. Prezentace hotových domácích úkolů Paní učitelka postupně vyzývá každé dítě k tomu, aby ukázalo svůj hotový domácí úkol. V úvodu každé prezentace paní učitelka dramatičuje odkrytí úkolu tak, aby udržela pozornost dětí a vytvořila radostnou atmosféru.</p> <p>Paní učitelka drží úkol tak, aby na něj všechny děti viděly, a všichni společně říkají, co je na obrázku za objekty. Posléze paní učitelka dítě pochválí a ostatní mu zateskají. Dané se opakuje u všech dětí, které donesly ukázat svůj hotový domácí úkol.</p>	<p>U: Ó, copak to je? To je (jméno) úkol! U: Co to je? U + D: To je (druh jídla). U: Výborně!</p>	<p>Gramatika: Výstavba otázky: Co to je? Pragmatika: otázka učitel – odpověď dítě komplexní výpověď Slovní zásoba: Jablko, hruška, jahoda, okurka, rajče, sýr, chleba Gramatika: Nominativ</p>

<p>5. Razítko</p> <p>Paní učitelka dětem sdělí, že si myslí, že by si zasloužili za krásné úkoly odměnu. Ukáže dětem razítko a zeptá se jich, co to je. Všichni společně daný výraz vysloví a pak vytleskají.</p>	<p>U: Co to je? U + D: Razítko. RA-ZÍTKO. (vytleskávání po slabikách)</p> <p>U: A jaký obrázek na něm asi je? D: (volná rozmluva). U: Možná ano.</p> <p>U: (nápověda). To je (obrázek na razítku). D: (obrázek na razítku).</p>	<p>Gramatika: Výstavba otázky: Co to je? Slovní zásoba: Razítko Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Hádání</p>
<p>Paní učitelka se ptá, jaký obrázek na něm asi je. Děti hádají.</p> <p>Když děti neuhodnou, paní učitelka jim poskytne nápovědu a děti případně znovu hádají. Poté paní učitelka odkryje obrázek na razítku a ukáže ho dětem.</p> <p>Paní učitelka se děti ptá, zda chtějí takové razítko za odměnu. Po nadšeném souhlasu dětí vyzve, aby si o něj zkusily říct předvedeným způsobem. Děti prosí o razítko. Paní učitelka každého chválí. Děti děkují za razítko. Paní učitelka opět chválí. Na závěr si děti opět společně zatleskají.</p>	<p>U: Chcete takové razítko za odměnu? D: Ano! U: Tak si o něj zkusíte říct, třeba takhle: Prosím razítko. D: Prosím razítko. U: Výborně! D: Děkuji. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: pojmenovávání</p> <p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Prosba, poděkování Slovní zásoba: Prosím, děkuji, razítko Gramatika: Sloveso 1. os. č. j.</p>

<p>6. Kouzelný pytel Pani učitelka vytáhne kouzelný pytel a zeptá se dětí, co to je. Všichni opakují daný výraz. Pani učitelka opět dramatizuje, napínavě se dětí ptá, co v něm asi je. Každé dítě si pytel osahá a má prostor k volnému vyjádření.</p> <p>Děti pak společně čarují z kouzelného pytle.</p> <p>Jeho obsah se následně postupně odkrývá – každé dítě si vytáhne jednu věc (druh jídla), paní učitelka se ho zeptá, co to je a dítě odpoví. Společně pak výraz opakují a vytleskávají. Dané se opakuje, dokud každé dítě nevytáhne jednu věc. Paní učitelka každé dítě pochválí a na závěr si děti opět společně zatleskají.</p>	<p>U: Co to je? D: Kouzelný pytel! U: A co v něm asi je? D: (volná rozmluva). U: Možná ano.</p> <p>U + D: Abra kadabra, raz, dva, tři, abrakadabra, otevři se mi!</p> <p>U: Co to je? D: (druh jídla). U: Výborně!</p>	<p>Gramatika: Výstavba otázky: Co to je? Slovní zásoba: Kouzelný pytel Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Čarování Slovní zásoba: Raz, dva, tři Gramatika: Počítání, rozkazovací způsob</p> <p>Gramatika: Výstavba otázky: Co to je? Slovní zásoba: Jablko, hruška, jahoda, okurka, rajče, sýr, chleba Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p>
<p>7. Co máš rád/a? Děti sedí stále v kruhu a uprostřed něj rozmístí věci vytažené z pytle (druhy jídla). Učitelka jako první vybírá jeden druh jídla a říká celou větou, co má ráda. Pak se zeptá dalšího dítěte, co má rádo ono. Dítě si vybere jednu věc a odpoví. Vystřídají se všechny děti. Paní učitelka každé dítě pochválí a na závěr si děti opět zatleskají.</p>	<p>U: Mám ráda (druh jídla). Co máš rád/a Ty? D: Mám rád/a (druh jídla). U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě, komplexní výpověď, vyjádření libosti Slovní zásoba: Jablko, hruška, jahoda, okurka, rajče, sýr, chleba, mít, rád Gramatika: Akuzativ</p>

<p>8. Zadání nového domácího úkolu Paní učitelka dětem představí nový domácí úkol (téma Barvy).</p> <p>Drží úkol tak, aby na něj viděly opět všechny děti, a ptá se jich na jednotlivé barvy. Děti společně odpovídají.</p> <p>Paní učitelka děti pochválí a zeptá se jich, zda by chtěly takový úkol domů. Po vyjádřeném souhlasu je vyzve, aby si o úkol zkusily říct předvedeným způsobem.</p> <p>Děti prosí o úkol. Paní učitelka každého chválí. Děti děkují za úkol. Paní učitelka děti chválí. Na závěr si děti společně opět zatlaskají.</p>	<p>U: To je nový domácí úkol. D: Úkol!</p> <p>U: (zadání). Jaká je to barva? D: (barva).</p> <p>U: Výborně! A chcete takový úkol domů? D: Ano!</p> <p>U: Tak si o něj zkusíte říct, třeba takhle: Prosím úkol. D: Prosím úkol.</p> <p>U: Výborně! D: Děkuji.</p> <p>U: Výborně!</p>	<p>Slovní zásoba: Úkol</p> <p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě, rozpoznávání a pojmenovávání barev</p> <p>Slovní zásoba: Modrá, červená, zelená, žlutá</p> <p>Gramatika: Nominativ, adjektiva v ženském rodě</p> <p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Proba, poděkování</p> <p>Slovní zásoba: Prosím, děkuji, razítko</p> <p>Gramatika: Sloveso 1. os. č. j.</p>
<p>9. Písnička „Nashledanou“ Paní učitelka vyzve děti k loučení písničkou „Nashledanou“. Všichni si ji společně zazpívají ještě před odchodem do třídy, nakonec si vezmou svoje desky s úkoly a zpívají ji opakovaně při odchodu do třídy.</p> <p>Text písničky (melodie Pec nám spadla): Nashledanou, nashledanou, příště zase přijdeme, nashledanou, nashledanou, už se na to těšíme.</p>	<p>U + D: Nashledanou, nashledanou, příště zase přijdeme, nashledanou, nashledanou, už se na to těšíme.</p>	<p>Pragmatika: Zpěv, loučení</p> <p>Slovní zásoba: Nashledanou</p>

KOMENTÁŘ K LEKCI DOPRAVNÍ PROSTŘEDKY

Pro vypracovávání příprav je vhodný i excel, ve kterém se snadno tvoří tabulka, příkladem je právě příprava Dopravní prostředky. Paní učitelka Kriegsmanová pracuje s dětmi v kurzu 4x týdně již druhým rokem, což je znát na pokročilé jazykové úrovni dětí. Lekci vždy zahajuje básničkou doprovázenou mnoha gesty a ukazováním, jak lze vidět na video záznamu. Zadávané instrukce paní učitelka dětem vždy několikrát opakuje, aby umožnila lepší porozumění a podpořila zapamatování výrazů. (zavři oči, poslouchej..) Práci s kartičkami se snaží vždy nějak ozvláštnit. Například otočením některých kartiček obrázkem k zemi, děti tedy musí vzpomínat, co bylo na obrázku. Nebo přemísťování kartiček podle instrukcí, přičemž si děti opakují také předložky (dej balón pod tramvaj, dej auto nad lod). Lekce paní učitelka často prokládá pohybovými činnostmi, děti se potřebují uvolnit, jazykové lekce jsou náročné na koncentraci. Vhodné je, když si děti propojují slovní zásobu s pohybem přímo v akci (jdi, běž, stůj). Vytahování předmětů zpod ubrusu je pro děti zajímavé, využít je opět prvek překvapení, děti předem mohou hádat, co by pod ubrusem mohlo být. Učí se tedy zároveň hledat a pátrat ve své slovní zásobě po konkrétních výrazech, což je důležité. Jedna věc je opakovat to, co paní učitelka právě říká, náročnější je ale vzpomenout si na výraz, který se děti učily již dříve a správně ho použít. Na hře s bacilem je vidět, že dětem vyhovuje učit se přímo v konkrétních reálných situacích. (Podobně vhodné jsou hry na obchod a nakupování, návštěva lékaře, vaření v kuchyňce...). Hodně se opět opakuje a vše probíhá zcela názorně. Děti jsou již jazykově pokročilé, zvládají tedy skládání vět s kartičkami. Učí se stavbu věty a opět musí samostatně pojmenovávat obrázky z kartiček. Procvičují předložky, slovesa, podstatná jména a jejich vzájemné vazby. Tvorba vlastních a mnohdy legračních vět je zároveň pro děti motivující. Lekce se vždy uzavírá písničkou, při které dostanou děti kartičky s obrázky, mají za úkol kartičku ukázat vždy, když dané slovo v písni zazní.

Téma lekce: Dopravní prostředky (a opakování)

Autor přípravy: Monika Kriegsmanová

Věková skupina: 4-5 let

Jazyková úroveň: Český jazyk vyučován 2.rokem (4xtydlně)

Pomůcky: autíčko, karty s obrázky dopravních prostředků, ubrus a školní potřeby, košík s „bacilem“ a lékárníčka s tep-loměrem, kapkami do nosu, kapesníky, kartičky s obrázky ovoce, lehátko, hrneček a sáček čaje, karty KIKUS, kytara.

Časová dotace: 35 min.

Popis činnosti	Časová dotace	Výroky	Jazykové cíle	Poznámka
Přivítání	0:45 min.	Dobrý ráno, dobrý den	Básnička s obsahem vítacích frází.	Dobré ráno, dobrý den, pojdte děti všechny sem. Copak se to venku děje? Sluníčko se na nás směje. Ptáčkové nám zpívají a stromy nám mávají. Na obloze žádný mrak, podívej se, je to tak!
Děti se posadí do kruhu, zavřou oči a poslouchají zvuk dětského autíčka, které učitel pustí.	6:50 min.	Zavři oči. Poslouchej.	Úvod do nové slovní zásoby (dopravní prostředky).	Je možné pustit též CD a podobně.
		Co to bylo?		

<p>Učitel vezme obrázkové karty s dopravními prostředky a ukáže dvě z nich, další karty si děti samy vytáhnou z ruky.</p>		<p>Co to je? To je balón, balón létá. Co to je? To je traktor, traktor jezdí.</p>	<p>Nová slovní zásoba: traktor, balón, kolo, loď, autobus, tramvaj (<i>auto děti již znaly</i>).</p>	<p>Práci s kartami je třeba přizpůsobit počtu dětí, aby se někdo necítil ukřivděn, že si vytáhl jen jeden obrázek a ostatní dva. Učitel často dítě chválí.</p>
<p>Učitel karty seřadí do řady a s dětmi pojmenovává obrázky s cílem zapamatovat si názvy dopravních prostředků. Některé z nich otočí lícem dolů, aby je děti neviděly a musely si vzpomenout, co tam bylo za obrázek.</p>		<p>Podstatná jména v 1. pádě.</p>		
<p>Učitel dává pokyn dětem, aby pokládaly obrázky pod nebo nad jiné obrázky.</p>		<p>Dej traktor pod auto. Dej loď nad balón.</p>	<p>Předložky - pod, nad Dej + 4. pád, předložka + 4. pád.</p>	
<p>Společně pověsíme obrázky na nástěnku.</p>		<p>Vezmi si obrázek. (Každý si vezme obrázek.) Pověsíme na nástěnku.</p>	<p>Pokyn - sloveso ve 2. os. j.č. Sloveso v 1. os. mn.č.</p>	
<p>Pohybová aktivita - stůj, jdi, běž.</p>	<p>1:20 min.</p>	<p>Stůj. Jdi. Běž.</p>		<p>Velmi oblíbená aktivita již z loňského roku.</p>
<p>Všichni se shromáždí u kouzelného stolu, kde jsou pod ubrusem ukryty školní potřeby. Každý si sáhne na ubrus a snaží se poznat podle hmatu, co to je.</p>	<p>4:00 min.</p>	<p>Sáhni si. Co je to?</p>	<p>Opakování slovní zásoby školní potřeby - nůžky, tužka, pero, ořezávátko, guma, lepidlo.</p>	<p>Děti aktivitu již znaly.</p>

<p>Posíláme si věci do kruhu, říkáme "Já mám tužku, ty máš tužku." (a posíláme si tužku dokola). Nebo "To je moje lepidlo, to je tvoje lepidlo." (a posíláme lepidlo dokola)</p>		<p>Já mám tužku, ty máš tužku.. To je moje lepidlo, to je tvoje lepidlo..</p>	<p>Co je to? Je to...? To je... 1. - 3. osoba jednotného čísla, přívlastňovací zájmena můj, tvůj. 4. pád</p>	
<p>Děti hledají v místnosti košík, kde je něco ukryto. Košík najdou, učitel odhrne přehoz košíku a vytáhne bacil. Bacil létá po třídě a honí děti. Koho chytní, ten dostane nějakou nemoc.</p>	<p>5:00 min.</p>	<p>Hoang je nemocný. Co mu dáme? Máš rád ...? Ty máš rád...? Kdo má rád...?</p>	<p>Opakování slovní zásoby týkající se zdraví - nemocný, bacil, vitamíny, teploměr, kapky do nosu, kapesník, čaj, ovoce s vitamíny.</p>	<p>Některé děti špatně nesou, že na ně sedl bacil a pak je lepší je nenuřit a vybrat si jiné dítě, které bude chtít předvádět nemocného - vždycky se takové najde. Námiety na témata připravujeme též podle programu v konkrétní třídě a děti připravíme na probírané téma předem. Lépe se pak zapojí.</p>
<p>Pohybová hra - děti chodí do kruhu a plní instrukce, které učitel zadává.</p>	<p>2:50 min.</p>	<p>Bolí mě v krku. Bolí mě hlava. Mám rýmu. Mám kašel. Jedu autobusem. Je mi horko...</p>	<p>příklady, bolí mě + 1.pád, mám + 4. pád, co dělám(e) - slovesa v 1. os. J.č. nebo v 1. os. mn. č.</p>	<p>Cílem je umět vyjádřit své potřeby v mateřské škole (chci čůrat, bolí mě..., je mi horko, jsem smutný, veselý, mám hlad, mám žízeň...) a porozumění pokynům pedagogů (poslouchej, dívej se, sedni si, lehni si, zastřč židli, jdeme ke dveřím...)</p>

<p>Učitel připraví před děti karty KIKUS (postupně děti pomáhají) tak, aby mohly skládat věty z obrázků.</p>	<p>9:45 min.</p>	<p>Dej karty pod sebe. Skládej větu.</p>	<p>Tvoření vět hových + s předmětem a příslovečným určením: Táta řídí autobus. Máma maluje tramvaj. A rozšíření na: Máma maluje tramvaj NA STOLE.</p>	<p>Při jednotlivých lekcích se snažíme strýdat aktivity po 5-7 minutách, ale při této aktivitě je třeba delší čas, děti skládání hodně baví a každé chce složit aspoň dvě věty. Podstatná jména jsou vybrána záměrně tak, aby byl jejich tvar v 1. a 4. pádě stejný. Děti moc baví vymýšlet legrační věty, např. Táta řídí tramvaj na záchodě. A záměrně je tak připravuji, aby byla co největší legrace.</p>
<p>Závěrečný rituál - zapívání písničky s kytarou a rozloučení.</p>	<p>1:40 min.</p>	<p>Zapíváme si. Jakou písničku si zapíváme? Na sledanou, děti.</p>	<p>Lidová písnička, ve které se vyskytuje nějaké slovo, které se učíme</p>	<p>Děti ukazují obrázek, když dané slovo zazní. Rytmus a melodie dětem pomáhá při zapamatování. Často si děti písničku vyzpívují ještě ve třídě s ostatními dětmi.</p>

KOMENTÁŘ K LEKCI RODINA

Chlapci z video záznamu jsou tříletí, do MŠ chodí teprve pár měsíců, s češtinou tedy začínají. Téma rodina pro ně nebylo zcela nové, již v předešlé lekci se děti s některými výrazy seznámily. Úvodní písnička je doprovázena gesty a ukazováním pro snazší porozumění a zapamatování. Zařazení tzv. prezence (kdo tu je a kdo tu není) doporučuje metoda KIKUS jednak pro to, aby se děti učily vnímat ostatní členy skupiny a procvičovaly si jména, ale také z jazykového důvodu. Děti se postupně učí první a druhou osobu. (já jsem tady, ty jsi tady). Při rozhovoru s figurkami si děti procvičují pozdravy (dobrý den). Téma rodina se dobře probírá při práci s obrázkem či fotografií, na které je celá rodina (děti mohou přinést i své vlastní fotografie), díky tomu si mohou uvědomit vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Nejprve je vhodné vztahovat se k jedné základní osobě, ideálně ke konkrétnímu dítěti z fotografie/obrázku. Následně ukazujeme, kde je jeho matka, jeho otec, jeho sestra, jeho babička... Postupně pak lze užívat výrazy i při rozhovoru bez obrázku. Při kontrole domácích úkolů se opět procvičují výrazy členů rodiny. Odměna razítkem motivuje a dává další prostor pro mluvení dětí (prosím razítko). Při kouzlení z pytle děti procvičují počítání a pak opět členy rodiny s formulací „kde je“ (kde je máma, kde je babička). Zadáání dalšího úkolu navozuje téma příští lekce (zvířata), děti proberou slovní zásobu s rodiči v mateřském jazyce, opět tak mají prostor pro mluvení (prosím úkol). Jednomu tématu je vhodné se věnovat vždy 2-3 lekce.

Téma lekce: Rodina

Autor přípravy: Tereza Saga (MŠ U Železničního mostu)

Věková skupina: 3-4

Jazyková úroveň: Začátečníci

Pomůcky: šátek, panenka Mimi, panáček Momo, pracovní listy KIKUS (téma Rodina), razítko, kouzelný pytel, dřevěné postavičky členů rodiny (máma, táta, bratr, sestra, babička, děda), pracovní listy KIKUS (téma Zvířata)

Časová dotace: 30 minut

Popis činnosti	Výroky (učitel U. , dítě D.)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)
<p>1. Přivítání Paní učitelka sedí s dětmi v kruhu na židličkách. Každé dítě se přivítá s paní učitelkou i ostatními dětmi. Paní učitelka k pozdravu každé dítě vyzve tím, že ho pozdraví jako první a osloví ho jeho jménem. Každé dítě pochválí.</p>	<p>U: Dobrý den, (jméno). D: Dobrý den. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav: Dobrý den Jména dětí</p>
<p>2. Písnička „Dobrý den“ Paní učitelka vyzve všechny děti, aby si s ní zopakovaly novou písničku „Dobrý den“. Samotnému zpěvu předchází společný a dostatečně pomalý nácvik písničky. Po něm si děti stoupnou a zpívají s pohybovým doprovodem. Na závěr paní učitelka všechny děti pochválí.</p> <p>Text písničky (melodie Prší, prší) : Dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska máme krásný den. (tleskání do rytmu) Máme ruce na tleskání, (tleskání do rytmu) máme nohy na dupání, (dupání do rytmu) dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska zlobit nebudem. (kývání zdvihnutým ukazováčkem ze strany na stranu)</p>	<p>U + D: Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den. Máme ruce na tleskání, máme nohy na dupání, dobrý den, dobrý den, dneska zlobit nebudem. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav: Dobrý den Slovní zásoba: Ruce, nohy, tleskání, dupání Pragmatika: Zpěv</p>

<p>3. Hra „Já jsem tady“ Děti společně s paní učitelkou zjišťují, kdo mezi nimi je a kdo není. Děti ukazují na sebe a na ostatní, snaží se opakovat výpovědi, odpovídají. Výpovědi se opakují do té doby, než se dostanou na řadu všechny děti. Paní učitelka děti chválí.</p>	<p>U + D: Já jsem tady, Ty jsi tady, je tady i (jméno)? D: Tady jsem. (případně: Ne/Není/Chybí) U: Výborně!</p>	<p>Slovní zásoba: Jména dětí, já, Ty, sloveso být, tady Gramatika: Oznamovací a tázací způsob, osobní zájmena, sloveso být v 1. a 2. os. č. j., příslovce Pragmatika: Komplexní výpověď, otázka – odpověď, oznámení</p>
<p>4. Mimi a Momo Paní učitelka dramatickým způsobem odkryje spod šátku, pod nímž jsou schované i všechny další pomůcky, nejdříve panenku Mimi a zeptá se dětí, kdo to je. Po odpovědi i panenka Mimi všechny děti pozdraví. Děti panenku Mimi na oplátku také pozdraví. Paní učitelka je chválí.</p> <p>Celý proces se opakuje znovu i s panáčkem Momo.</p> <p>Mimi říká, koho má doma. Momo také. Děti mají možnost spontánně reagovat. Pokud spontánně nereagují, paní učitelka se děti individuálně ptá, pomáhá jim s výpovědí. Na závěr si děti opět společně zatleskají.</p>	<p>U: Ó, podívejte se, kdo se na nás přišel podívat! Kdo to je? D: Mimi! U: Ano, to je Mimi. Dobrý den, děti! D: Dobrý den! U: Výborně!</p> <p>U: Ó, podívejte se, kdo se na nás přišel také podívat! Kdo to je? D: Momo! U: Ano, to je Momo. Dobrý den, děti! D: Dobrý den! U: Výborně!</p> <p>U (Mimi): Já mám doma mámu, tátu a bratra. U (Momo): Já mám doma mámu, tátu a sestru. D: (spontánní reakce). U: Kdo má taky mámu/tátu/bratra/sestru? D: Já! U + D: Já mám mámu/tátu/bratra/sestru. U: Výborně!</p>	<p>Výstavba otázky: Kdo to je? Rozpoznávání Mimi a Momo Pozdrav: Dobrý den Jména dětí</p> <p>Pragmatika: otázka učitel – odpověď dítě, oznámení, komplexní výpověď Gramatika: oznamovací způsob, substantiva v akuzativu, sloveso mít v 1. os. č. j., osobní zájmeno Slovní zásoba: já, sloveso mít, máma, táta, bratr, sestra</p>

<p>5. Prezentace hotových domácích úkolů Paní učitelka postupně vyzývá každé dítě k tomu, aby ukázalo svůj hotový domácí úkol. V úvodu každé prezentace paní učitelka dramatičtě odhaluje obsah úkolu tak, aby udržela pozornost dětí a vytvořila radostnou atmosféru.</p> <p>Paní učitelka drží úkol tak, aby na něj všichni děti viděly, a všichni společně říkají, kdo je na obrázku. Posléze paní učitelka dítě pochválí. Dané se opakuje u všech dětí, které donesly ukázat svůj hotový domácí úkol.</p>	<p>U: Ó, copak to je? To je (jméno) úkol!</p> <p>U: Kdo to je? U + D: To je (člen rodiny). U: Výborně!</p>	<p>Výstavba otázky: Co to je? Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě, rozpoznávání a pojmenovávání členů rodiny, komplexní výpověď Slovní zásoba: Māma, tāta, bratr, sestra, dítě, to, sloveso být Gramatika: Substantiva v nominativu, ukazovací zájmeno, sloveso být ve 3. os. č. j.</p>
<p>6. Razítko Paní učitelka dětem sdělí, že si myslí, že by si zasloužily za krásné úkoly odměnu. Ukáže dětem razítko a zeptá se jich, co to je. Všichni společně daný výraz vysloví a pak vytleskají.</p> <p>Paní učitelka se ptá, jaký obrázek na něm asi je. Děti hádají.</p> <p>Když děti neuhodnou, paní učitelka jim poskytne nápovědu a děti případně znovu hádají. Poté paní učitelka odkryje obrázek na razítku a ukáže ho dětem.</p> <p>Paní učitelka se děti ptá, zda chtějí takové razítko za odměnu. Po nadšeném souhlasu dětí vyzve, aby si o něj zkusily říct předvedeným způsobem. Děti prosí o razítko. Paní učitelka každého chválí. Děti děkují za razítko. Paní učitelka opět chválí.</p>	<p>U: Co to je? U + D: Razítko. RA-ZÍTKO. (vytleskávání po slabikách)</p> <p>U: A jaký obrázek na něm asi je? D: (volná rozmluva). U: Možná ano.</p> <p>U: (nápověda). To je (obrázek na razítku). D: (obrázek na razítku).</p> <p>U: Chcete takové razítko za odměnu? D: Ano! U: Tak si o něj zkusíte říct, třeba takhle: Prosím razítko. D: Prosím razítko. U: Výborně! D: Děkuji. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Hádání</p> <p>Pragmatika: Pojmenovávání</p> <p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Prosba, poděkování Slovní zásoba: Prosím, děkuji, razítko Gramatika: Slovesa v 1. os. č. j.</p>

<p>7. Kouzelný pytel Paní učitelka vytáhne kouzelný pytel a zeptá se dětí, co to je. Všichni opakují daný výraz. Paní učitelka opět dramatizuje, napínavě se dětí ptá, co v něm asi je. Každé dítě si pytel osahá a má prostor k volnému vyjádření.</p> <p>Děti pak společně čarují z kouzelného pytle.</p> <p>Jeho obsah se následně postupně odkrývá – každé dítě si vytáhne jednu dřevěnou postavíčku (člena rodiny), paní učitelka se ho zeptá, kdo to je a dítě odpoví. Společně pak výraz opakují a vytleskávají. Dané se opakuje, dokud každé dítě nevytáhne jednu postavíčku. Paní učitelka každé dítě pochválí.</p>	<p>U: Co to je? D: Kouzelný pytel! U: A co v něm asi je? D: (volná rozmluva). U: Možná ano.</p> <p>U + D: Abrakadabra, raz, dva, tři, abrakadabra, otevři se mi!</p> <p>U: Kdo to je? D: (člen rodiny). U: Výborně!</p>	<p>Výstavba otázky: Co to je? Slovní zásoba: Kouzelný pytel Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Čarování, počítání do tří Slovní zásoba: Raz, dva, tři Gramatika: Základní číslovky, rozkazovací způsob</p> <p>Výstavba otázky: Kdo to je? Slovní zásoba: Máma, táta, bratr, sestra, babička, děda Gramatika: Substantiva v nominativu Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p>
<p>8. Hra „Kde je“? Vytážené dřevěné postavíčky členů rodiny „sedí“ na některých dalších židlích v kruhu tak, aby je děti všechny viděly. Učitelka se každého dítěte zvlášť zeptá, kde je určitý člen rodiny. Dítě se zvedne ze své židle, ukáže na něj a odpoví. Paní učitelka dětem pomáhá se záverečnou komplexní výpovědí. Vystřídají se všechny děti. Paní učitelka každé dítě pochválí.</p>	<p>U: Kde je (člen rodiny)? D: Tady! U: Výborně! U + D: To je (člen rodiny). U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě, komplexní výpověď, rozpoznávání a pojmenovávání členů rodiny Slovní zásoba: Máma, táta, bratr, sestra, babička, děda, to, sloveso být, tady Gramatika: Substantiva v nominativu, ukazovací zájmeno, sloveso být ve 3. os. č. j., příslovce</p>

<p>9. Zadání nového domácího úkolu Paní učitelka dětem představí nový domácí úkol (téma Zvířata).</p> <p>Drží úkol tak, aby na něj viděly opět všechny děti, a ptá se jich na jednotlivá zvířata. Děti společně odpovídají.</p> <p>Paní učitelka děti pochválí a zeptá se jich, zda by chtěly takový úkol domů. Po vyjádřeném souhlasu je vyzve, aby si o úkol zkusily říct předvedeným způsobem.</p> <p>Děti prosí o úkol. Paní učitelka každého chválí. Děti děkují za úkol. Paní učitelka děti chválí. Na závěr si děti společně opět zatleskají.</p>	<p>U: To je nový domácí úkol. D: Úkol!</p> <p>U: (zadání) Jaké je to zvíře? D: (zvíře).</p> <p>U: Výborně! A chcete takový úkol domů? D: Anoi! U: Tak si o něj zkusíte říct, třeba takhle: Prosím úkol.</p>	<p>Slovní zásoba: Úkol</p> <p>Pragmatika: otázka učitel – odpověď dítě, rozpoznávání a pojmenovávání zvířat</p> <p>Slovní zásoba: kůň, medvěd, pták, ryba...</p> <p>Gramatika: substantiva v nominativu</p> <p>Pragmatika: Otázka učitel – odpověď dítě</p> <p>Pragmatika: Prosbá, poděkování</p> <p>Slovní zásoba: Prosím, děkuji, razítko</p> <p>Gramatika: Slovesa v 1. os. č. j.</p>
<p>10. Písnička „Nashledanou“ Paní učitelka vyzve děti k loučení písničkou „Nashledanou“. Všichni si ji společně zapívají ještě před odchodem do tříd, nakonec si vezmou svoje desky s úkoly a zpívají ji opakovaně při odchodu do tříd.</p> <p>Text písničky (melodie Pec nám spadla): Nashledanou, nashledanou, příště zase přijdeme, nashledanou, nashledanou, už se na to těšíme.</p>	<p>U + D: Nashledanou, nashledanou, příště zase přijdeme, nashledanou, nashledanou, už se na to těšíme.</p>	<p>Pragmatika: Zpěv, loučení</p> <p>Slovní zásoba: Nashledanou</p>

Téma lekce: podzimní oblečení

Autor přípravy: Barbora Loudova Stralczynska

Věková skupina: 4–6 let (lekcí už předcházejí některá témata a děti už znají některé jazykové jevy)

Pomůcky: oblečení, obrázek postavy na velkém papíře, kouzelný pytel

Časová dotace: 35–45 min (závisí na velikosti skupiny, počtu opakování a dynamice vedení lekce pedagogem)

Témata	Pracovní formy/hry	Výroky - Učitel U: Děti D:	Slovní zásoba	Gramatika	Řečové interakční vzorce
Úvodní rituál na příchod do skupiny, pozdravení	Píseň <i>Dobré ráno, dobrý den</i> (opakovat min. 2x, vložit gestikulaci, hru na tělo)	<i>Dobré ráno, dobrý den. Všem přejeeme dobré ráno, dobrý den.</i>	Dobré ráno, dobrý den; přejeeme...	Druh pozdravu Vazba slovesa <i>přát někomu něco</i> (3.p. a 4.p.)	Pozdravení
Prezence	Děti říkají společně pod vedením pedagoga nebo samostatně a předávají si slovo jako štafetu.	<i>Já jsem tady, ty/jsi tady, je tady také</i> (jméno dítěte) – <i>Jsem tady/ je tady/ Není tady.</i>	Sloveso <i>být</i> , příslovce místa <i>tady</i> , <i>nebýt</i> .	přít. čas, oznam. způsob, 1., 2., 3. os.j.č., přísvědčení/zápor	Otázka – odpověď.
Počítání	Počítání popředu 1–10 Počítáme s dětmi prsty na rukou, nohou (česky) a pak i v dalších jazycích.	U: <i>Kolik prstů máme na ruce/noze?</i> U: <i>Kolik prstů máme na obou rukách/ nohách dohromady?</i> U: <i>Umíme je spočítat? Na ruce/noze/ obou rukách/obou nohách - máme 5/10 prstů.</i>	Kolik, mít, obě, dohromady, prsty, ruka, noha, 1–10, umět, spočítat	Základní číslovky, časování slovesa <i>mít</i> + 4.p. pods. jm. + 6. p. pods. jm. Umět + infinitiv slovesa Číslovka + 2.p. pods. jm.	Otázka – odpověď

Opakovací písnička s ukazováním	Píseň <i>Hlava, ramena, kolena, palce...</i> (opět zařadit vícekrát, začít pomalu poté zrychlovat; měnit dynamiku apod.)	Části těla	Hlava, ramena, kolena, palce, oči, uši, pusa, nos	1. p. j.č. od pods. jm.	
Kontrola domácího úkolu	Děti si vzájemně ukazují a popisují pracovní list s označením částí těla v Č a jejich mateřském jazyce, prostor pro volná vyjádření dětí	U: Děti, ukažte mi prosím vaše domácí úkoly. U: Asho, ukaž mi svůj úkol, co jsi vybarvila? Víš, jak se to řekne rusky?	Ukázat, prosím, vaše, domáci úkol, vymalovat, říct, jak, pojmenování jazyků dětí ve skupině	Rozkaz. zp. + prosím + 4.p. 4.p. od částí těla Zvratné zájmeno se u slovesa s významem obecné zvyklosti ve společnosti	Rozkaz Popis Otázka
Téma lekce: obléčení	Kouzelný pytel – učitelka obchází děti v kruhu, děti si mají sáhnout, objevovat hmatem. V této části je potřeba hodně drammatizovat, aby děti udržely pozornost.	U: Hádej, co je v pytli? D: Myslím, že tam je XY. U: Je to měkké nebo tvrdé? D: Je to...	Hádat, myslet, to, měkké, tvrdé	Předmětná věta vedlejší s co, že Otázka uvozená slovesem	Hádání Otázka – odpověď
	Kouzlení z pytle	U: Abrakadabra, jedna, dva, tři, rychle se mi otevři! (nebo varianta: Čáry máry fuk! Vpravo, vlevo, vpředu, vzadu, nahoře i dole, zatočím se v kole! Čáry máry fuk!)	Jedna, dva, tři		

	<p>Učitelka obchází děti v kruhu, každé si vytáhne 1 kus oblečení a nechá si ho u sebe</p>	<p>U: Co je to? D: To je.../Nevím</p>	<p>Tričko, kalhoty, šála, čepice, svetr, boty</p>	<p>1. p. j.č. od pods. jm.</p>	<p>Otázka – odpověď</p>
	<p>Učitelka se ptá dětí, kdo má kus oblečení v dané barvě - děti se hlásí, volají</p>	<p>U: Kde je červené oblečení? D: Tady! U: Co je červené? D: Šála! U: Výborně.</p>	<p>barvy</p>	<p>1. p. j.č. od pods. jm. Neurčitě zájm. nějaký</p>	<p>Otázka – odpověď</p>
	<p>Učitelka říká, co mají dát děti zpět do pytle a přináší nové tvary od pods. jmen.</p>	<p>U: Dáme zpět do pytle šálu...</p>	<p>oblečení</p>	<p>4. p. j.č. od pods. jm., která děti předtím opakovaly v 1. p.</p>	<p>Jednoduché vyjádření</p>
	<p>Změna místa - Na velkém papíře máme nakreslenou postavu v životní velikosti, zakrytou šátkem či prostěradlem; děti stojí kolem dokola. Odkryjeme šátek, čarujeme, děti vytahují z pytle oblečení pro nakreslenou postavu. Pojmenují každý kus oblečení a říkají, kde se nosí dané oblečení. Na výzvu položí oblečení na postavu a tak ji „oblečou“.</p> <p>Vedeme děti k tomu, aby své jednání komentovaly celou větou.</p>	<p>U: Děti, pojděte se podívat! Co je pod kouzelným šátkem? (nebo jen - Co je tam?) Abraha dabra, jedna, dva tři, abraha dabra, ukaž se mi! Ó! U: Kluk, ale nemá oblečení. Zkusíme ho obléknout? Zkusíme mu obléknout něco z pytle? U: Vytáhni 1 věc Co je to? D: Šála U: Kde se nosí šála? D: na krku U: Obleč klukovi šálu na krk.</p>	<p>Být pod něčím Obléknout Části těla</p>	<p>Rozkaz.zp od jít + infinitiv Chřít + infinitiv Mit + 4. p. oblečení Příslovce kde Zvratné zájm. Se Rozkaz.zp. a 1. os. Přít. čas ozn. od slovesa <i>obléct</i>,</p>	<p>Návod Výzva</p>

	<p>Kluk si „zašpinil oblečení“ Učitelka znázorní špinu nalepením barevných papírků na jednotlivé kusy oblečení. Musíme ho vyprat, děti postupně svlékají oblečení na výzvu učitelky.</p>	<p>U: Ale, co se to stalo? Oblečení se užšpinilo. Zkusíme ho vyprat? D: Ano U: Kde pereme prádlo? D: V pračce. U: Asho svlékni klukovi šálu U: Co jsi sundala? D: Šálu</p>	<p>Ušpinit, svléknout, pračka, stát se</p>	<p>Min. čas. od stát se Moci + infinitiv Příslovice Kde uvozující větu Zájmeno co uvozující větu. 4.p. od pods. jm. oblečení</p>	<p>Vyprávění Rozkaz</p>
<p>Pohybová hra v prostoru. Pedagog předem rychle odlepí papírky. Nemusí to udělat a pak je potřeba hru hrát ještě jednou, aby se prádlo „vypralo“. V tom připadá je tajně odlepi až po 1. kole. Děti se drží rukama plyle a dělají jako buben pračky. Říkanka (komentuje, jak se to dělá, doprovázíme opakování slov ve 4. p pro zařfování.)</p>	<p>U: Podte, děti, uděláme kruh kolem pytle. /:Pereme pereme prádlo:/ a vyprali jsme, Asho (dané dítě vytáhne 1 kus oblečení a pojmenuje je) D: Šálu! U: Děti, prádlo ještě není čisté! Musíme prát dál... (opakování pro všechno oblečení v pytlí)</p> <p>U: A teď už je vše čisté, tak uklidíme oblečení do skříně.</p>	<p>Vyprat, zápor od být, čistý, ještě, uklidit</p>	<p>Min. čas od slovesa Muset + infinitiv</p>	<p>Hra</p>	

	<p>Ponybová hra: kartičky s obrázky oblečení jsou schované po třídě, děti je na povel běží hledat. Ize zařadit oblečení, které děti znají z minulá – každé dítě může najít více karet. Následuje cvičení na určování gramatického rodu podstatných jmen. Třídíme do barevných košíčků/mističek - rod ženský - červená - rod mužský - modrá - rod střední - zelená</p>	<p>U: Jedna, dva, tři, čtyři, pět, najdi kartu – pozor –TĚD! U: Co je na kartě? – XY – je to <u>ten, ta, nebo to?</u> Je to <u>ta</u> šála.</p>	Číslovky, najít	Gramatický rod pods. jmen	
Zadání úkolu	<p>Pracovní list s oblečením</p>	<p>U: Kdo chce pracovní list? To je domácí úkol. To je úkol. Zkuste si o něj říct Chci prosím úkol D: Chci prosím úkol</p>			Prosba
Rituál na rozloučenou	<p>Píseň s ukazováním</p>	<p>Nashledanou, nashledanou, příště zase přijdeme. Nashledanou, nashledanou, už se na to těšíme. (melodie Pec nám spadla)</p>			Pozdrav (loučení)

Popis činnosti	Výroky (učitel U:, dítě D:)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)
<p>1. Přivítání Paní učitelka sedí s dětmi v kruhu na židličkách. Každé dítě se přivítá s paní učitelkou i ostatními dětmi. Paní učitelka k pozdravu každé dítě vyzve tím, že ho pozdraví jako první a osloví ho jeho jménem. Každé dítě pochválí.</p>	<p>U: Dobrý den, (jméno). D: Dobrý den. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav: Dobrý den Jména dětí</p>
<p>2. Písnička „Dobrý den“ Paní učitelka vyzve všechny děti, aby si s ní zopakovaly novou písničku „Dobrý den“. Samotnému zpěvu předchází společný a dostatečně pomalý nácvik písničky. Po něm si děti stoupnou a zpívají s pohybovým doprovodem. Na závěr paní učitelka všechny děti pochválí.</p> <p>Text písničky (melodie Prší, prší) : Dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska máme krásný den. (tleskání do rytmu) Máme ruce na tleskání, (tleskání do rytmu) máme nohy na dupání, (dupání do rytmu) dobrý den, dobrý den, (tleskání do rytmu) dneska zlobit nebudem. (kývání zdvihnutým ukazováčkem ze strany na stranu)</p>	<p>U + D: Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den. Máme ruce na tleskání, máme nohy na dupání, dobrý den, dobrý den, dneska zlobit nebudem. U: Výborně!</p>	<p>Pragmatika: Pozdrav: Dobrý den Slovní zásoba: Ruce, nohy, tleskání, dupání Pragmatika: Zpěv</p>

Téma lekce: Lidské tělo

Autor přípravy: Hana Hřebačková (MŠ Havaj)

Věková skupina: 3 - 4

Jazyková úroveň: Začátečníci

Pomůcky: Obrázky, pracovní listy, pastelky, Kikus karty, pexeso, maňásek

Časová dotace: 45 minut

Popis činnosti	Výroky (učitel U ; dítě D .)	Jazykové cíle (gramatika, výslovnost, slovní zásoba, pragmatika)
<p>1. Básnička (Úvodní rituál)</p> <p>Sedíme s dětmi v kruhu na koberci, říkáme básničku:</p> <p>Dobré ráno, dobrý den, dneska máme hezký den. Ruce máme na tleskání, nohy máme na dupání. Dobry den, dobrý den, Čestinu si užijem.</p>	<p>Dobré ráno, dobrý den, dneska máme hezký den. Ruce máme na tleskání, nohy máme na běhání. Dobry den, dobrý den, čestinu si užijem.</p>	<p>Pozdrav: dobré ráno, dobrý den Slovní zásoba: ruce, nohy, tleskání, dupání</p>
<p>2. Pozdravení a představení učitelky.</p> <p>prezence:</p> <p>Sedíme s dětmi v kruhu na koberci, učitelka říká: Ahoj, já se jmenuju (jméno učitelky). Je tady dnes (jméno dítěte)? Děti odpovídají: Ano, (jméno dítěte) je tu. Ne, (jméno dítěte) tady dnes není.</p>	<p>U: Ahoj, já se jmenuju... Je tady dnes ...? D: Ano, ... je tady. Ne.... tady dnes není.</p>	<p>Sloveso být, příslovce místa tady,přít. čas., oznam. způsob, 1. os. j. č. přisvědčení/ zápor</p>

<p>3. Opakování: Představujeme se, učitelka říká: Já jsem holka a jmenuju se (jméno): Ukáže na dítě a to odpoví. Já jsem holka, kluk a jmenuju se (jméno). (Učitelka se může ptát pomocí maňáška) Učitelka ukazuje obrázky a ptá se dětí: Kdo to je? Děti odpovídají: To je holka, kluk. To jsou děti, holky, kluci. Obměna: Učitelka ukáže obrázek a ptá se: Je to holka? Děti odpovídají: Ano, to je holka. Ne, to není holka, to je kluk.</p> <p>Slova s obrázky – říkanka, učitelka ukazuje na obrázku a společně s dětmi říká: Bílá, modrá, červená, žlutá, hnědá, zelená. Ptáček, ryba, jablíčka, Slunce, medvěď, travíčka. To je naše písnička.</p>	<p>U: Já jsem holka a jmenuju se (jméno) D: Já jsem holka, kluk a jmenuju se (jméno)</p> <p>U: Kdo to je? D: To je holka, kluk. To jsou děti, holky, kluci.</p> <p>U: Je to ___? D: Ano, to je ____ . Ne, to není ____, to je ____</p> <p>Bílá, modrá, červená, žlutá, hnědá, zelená. Ptáček, ryba, jablíčka, slunce, medvěď, travíčka. To je naše písnička.</p>	<p>Představení, já jsem, já se jmenuju</p> <p>Otázky a odpověď Slovní zásoba (holka, kluk, holky, kluci, děti) Jednotné a množné číslo</p> <p>Popis, slovní zásoba, barvy</p>
---	---	---

<p>4.Lidské tělo: Učitelka ukazuje obrázky lidského těla a ptá se: Co to je? Je to hlava? Ukáže na obrázku a na těle. Děti odpovídají: Ano, to je hlava. Ne, to není hlava, to je břicho. Co to je? To je ruka. To jsou ruce, ... Rozhovor s medvědem Učitelka ukáže dětem plyšového medvěda a naznačí, že pláče. Říká dětem: "Medvěda asi něco bolí!" Ptá se ho: "Co tě bolí? Bolí tě hlava?" Medvěd odpovídá (učitelka mění hlas): "Ne, nebolí mě hlava." Učitelka se postupně na další části těla: "Bolí tě břicho/noha/záda/uši? Medvěd nakonec odpovídá: "Ano, bolí mě uši." "Uši! Tak já ti pohladím uši a už to nebolí!" Učitelka vybere jedno dítě, které bude hrát medvěda, učitelka mu předá hračku a rozhovor probíhá znovu. Dítě naznačí, že medvěd pláče. Učitelka se ptá dítěte - medvěda: Bolí tě...? Dítě odpovídá za medvěda: Ne, nebolí mě.../Ano, bolí mě. Nakonec učitelka opět pohladí místo, které medvěda bolí. (Je důležité, aby děti v MŠ dokázaly vyjádřit, že je něco bolí)</p>	<p>U: Co to je? Je to hlava? D: Ano, to je hlava. Ne, to není hlava, to je břicho... U: Medvěda něco bolí! Co tě bolí? Bolí tě...? Medvěd: Ne, nebolí mě... Ano, bolí mě...</p> <p>U: Co tě bolí? U: Bolí tě...? D: Ne, nebolí mě... D: Ano, bolí mě...</p>	<p>Slovní zásoba (hlava, břicho, záda, ruka, noha) Jednotné a množné číslo 1. p. j. č. od podst. jm. Otázka a odpověď Přisvědčení/ zápor</p>
<p>5.Písnička s ukazováním: (ukazujeme na těle a zpíváme pomalu, rychle)</p>	<p>Hlava, ramena, kolena, palce, oči, uši, pusa, nos.</p>	<p>Slovní zásoba části těla, jednotné a množné číslo</p>

<p>6. Báseňička: Děti stojí v kruhu s učitelkou, doprovázejí báseňičku gesty a pohyby: Mám dvě uši k poslouchání mám dvě oči na koukání. Mám dvě nohy na chození a dvě ruce na mazlení.</p>	<p>Mám dvě uši k poslouchání Mám dvě oči na koukání. Mám dvě nohy na chození a dvě ruce na mazlení.</p>	<p>Slovní zásoba (uši, oči, nohy, ruce) Množné číslo Říkáme a ukazujeme na vlastním těle</p>
<p>7. hra Učitelka s dětmi počítá a ukazuje na prstech, když zazní slovo <u>ted'</u>, děti běží hledat danou část lidského těla na kartičkách rozházených po třídě. Jedna, dva, tři, čtyři, pět najdi BŘÍCHO ted'!</p>	<p>Jedna, dva, tři, čtyři, pět najdi ___ ted'!</p>	<p>Základní číslovky, slovní zásoba (hlava, ruka, noha, břicho, záda, ruce, nohy, vlasy, oči, pusa, nos, uši, obličej)</p>
<p>8. Pracovní list: Učitelka slovním návodem pobízí děti k vyplnění pracovního listu. Vybarvi pusu, oči, uši, nos, vlasy Děti pastelkami doplňují části lidského těla na pracovním listu</p>	<p>Vybarvi pusu, oči, uši, nos, vlasy</p>	<p>Kreslení podle diktátu, rozkazovací způsob, slovní zásoba</p>
<p>9. Rituál na rozloučenou: Učitelka s maňáskem zpívá spolu s dětmi písničku</p>	<p>Nashledanou, nashledanou, pro dnešek se loučíme. Nashledanou, nashledanou, na příště se těšíme.</p>	<p>Rozloučení: Nahledanou, loučíme, těšíme</p>

